

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Kerli Lill ja Ingrid Tivas

EESTI TÖÖEALISE ELANIKKONNA PENSIONIKS KOGUMISEGA SEOTUD
TEADMISED JA HOIAKUD

Magistritöö

Juhendaja: nooremteadur Kristjan Pulk

Tartu 2024

Oleme koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Rahatarkuse ja pensionitarkuse teoreetiline käsitlus	7
1.1. Rahatarkuse olulisus, määratlus ja olukord.....	7
1.2. Pensionitarkuse määratlus ja olukord võrdlusriikides.....	14
2. Pensionitarkuse uurimine Eestis	20
2.1. Eesti pensionisüsteemi ülesehitus ja väljakutsed	20
2.2. Metoodika kirjeldus	23
2.3. Eesti tööealiste elanike pensionitarkus.....	28
Kokkuvõte	43
Viidatud allikad.....	47
Lisad.....	56
LISA A. Eesti pensionisüsteemi sammaste peamised elemendid.....	56
LISA B. Pensionitarkuse uuringud võrdlusriikides	58
LISA C. Töö autorite poolt koostatud küsimustik	60
LISA D. Lõplik küsimustik.....	75
LISA E. Punktide loomine andmeanalüüsis.....	95
LISA F. Pensioniks kogumisviiside kategoriseerimine	98
LISA G. Süsteemispetsiifiliste teadmiste jaotus soo ja vanusegruppide lõikes.....	100
Summary	102

Sissejuhatus

Viimastel kümnenditel on paljudes Euroopa riikides rahvastiku vananemine ehk pensioniealiste kodanike osakaal kogu rahvastikust suurenenud kiires tempos (Eurostat, 2024). See protsess avaldab survet riikide pensionisüsteemide jätkusuutlikkusele ehk üha enam tõstatub risk, et olemasolev pensionisüsteem ja selle toimimise põhimõtted ei võimalda kõikidele pensionäridele varasemate standardite kohast äraelamist (Leppik ja Vallistu, 2019).

Selleks, et tagada pensionisüsteemide rahaline jätkusuutlikkus, on riigid liikunud üha enam eelfinantseeritavate kogumispensioni süsteemide poole, mis eeldab, et lõviosa pensionist moodustavad inimese tööea jooksul kogutud rahalised vahendid. Pensionikoguja vaatest pakub selline süsteem küll rohkem vabadust, kuid kasvatab samas ka ebakindlust tulevase pensioni suhtes, sest üksikisikud ei saa loota institutsioonidele ning on sunnitud ise oma tuleviku finantsilise heaolu eest rohkem hoolt kandma (Lusardi ja Mitchell, 2011b; Elinder et al., 2020).

Eelmainitud vabadus pensioni kogumise kontekstis ning sellega kaasnev vastutus on oluline platvormitöötajate ja teiste füüsilisest isikust ettevõtjate jaoks, kes ei pruugi töölepingu puudumise tõttu regulaarseid pensioni sissetulekuid teha (van der Schors ja Warnaar, 2015). Eestis 2021. aastal läbiviidud uuringu tulemused platvormitöö kohta näitavad, et tööplatvormilt saadud sissetulek jõuab ettevõtluskontole või ettevõttega seotud pangakontole vaid 10% vastajate puhul (Vallistu ja Piirits, 2021). Nendele, kes ei kindlusta oma pensionipõlve ka ühelgi muul viisil, võib see tuua tulevikus kaasa olukorra, kus ei jagu rahalisi vahendeid harjumuspärase elukvaliteedi hoidmiseks. Samuti võib see suurendada koormust ühiskonna tasandil, sest kui elanikud ise ei kogu piisavalt pensioniks, peab riik tulevikus suunama täiendavaid ressursse minimaalse sissetuleku tagamiseks.

Nende trendide tõttu on oluline, et inimesed mõistaksid enda rolli pensionipõlve kindlustamisel, hindaksid oma tänaste valikute mõju tuleviku heaolule ning teeksid sellest tulenevalt arukaid otsuseid. Pensioni planeerimine, iseäranis mitmesambaliste süsteemide ja eelfinantseeritavate skeemide puhul, on aga keerukas ja mitmetahuline protsess, mis eeldab kogujalt pensionitarkust. Käesolevas töös vaadeldakse pensionitarkust kui rahatarkuse alaharu, mis koosneb kolmest tegurist: süsteemispetsiifilised ja individuaalsed pensionialased teadmised, toetavad hoiakud ning tegutsemisaktiivsus tuleviku rahalist heaolu puudutavates teemades.

Ilma pensionisüsteemi tundmata ja oma pensionivalikuid mõistmata on keeruline teha kaalutletud otsuseid (Prast ja van Soest, 2016; Elinder et al., 2020; Eling ja Jaenicke, 2023). Finantsvaldkonna empiirilised uuringud näitavad ka seda, et hoiakud mõjutavad oluliselt inimeste finantskäitumist ja -otsuseid (Pulk ja Riitsalu, 2024; Agnew et al., 2012; Koh, Mitchell ja Fong, 2021). Pensioniks valmistumine on pikaajaline tegevus, kus on omajagu määramatust, need tegurid võivad aga negatiivselt mõjutada inimeste pensionikogumist. Seetõttu on oluline, et inimeseks tajusid pensioniks planeerimise tähtsust juba tänasel päeval, mõistaksid enda vastutust selles protsessis ning usaldaksid finantsteenuste osutajaid investeringute tegemisel (Eberhardt et al., 2022).

Eestis on elanike enda rahaline valmistumine pensioniks eriti oluline. Möödunud aastal raporteeris Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, edaspidi OECD), et riiklik pension tagab keskmisele eestlasele kolmandiku varasemast sissetulekust, mis on üks madalamaid Euroopas (OECD, 2023a). Eesti pensionisüsteem on üles ehitatud nii, et pensionipõlve hea kindlustatuse tagavad piisavad sissemaksed kogumispensioni teise ja kolmandasse sambasse, mis põhinevad suuresti vabatahtlikkusel ja säästmist soosival hoiakul. Pensioniks säästmine kolme samba üleselt on olnud aga tagasihoidlik. 2023. aastal oli keskmiselt iga teine tööealine liitunud kohustusliku kogumispensioni sambaga ja iga viies vabatahtliku pensionisambaga (Pensionikeskus, 2023b).

Eestlaste puudulikku pensioniks kogumist arvestades on oluline mõista, millised on elanike pensioniga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine ning millised tegurid on seotud pensioniks kogumisega. Aastatel 2015 ja 2020 on valminud lõputööd, mis käsitlesid vabatahtlikku pensioniks säästmist, aga seda sotsiaalmajanduslike teguritega seonduvalt (Mälgi, 2015; Koltunova, 2020). Eesti Pank on oma leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuringus käsitlenud pensione 2017. ja 2021. aastal (Meriküll ja Rõõm, 2019; Korasteljev et al., 2021). 2017. aasta uuringus olid luubi all elanike pensioniootused ja kavandatava pensionireformi võimalikud tagajärjed. 2021. aasta uuringus uuriti, millised tegurid iseloomustavad teisest pensionisambast lahkujaid. Veel on põgusalt pensioniga seotud küsimused olnud integreeritud OECD rahvusvahelistesse finantskirjaoskuse võrdlusuuringutesse, mis viidi läbi Eestis 2010, 2012, 2015, 2019 ja 2023. aastal (Faktum & Ariko, 2010; Saar Poll, 2012; 2015; Turu-uuringute AS, 2019; Kantar Emor, 2023). Pensioni planeerimisega seonduvalt on nendes uuringutes longituudselt käsitletud elanike kavatsusi seoses pensionipõlve rahastusallikatega ja elanike kindlustunnet oma pensionipõlve rahalise

kindlustatuse osas, üksikutel aastatel ka pensionifondi valiku kriteeriume ja teabeallikaid, pensionikonto jälgimise sagedust, valmisolekut pensionikonto sissemaksete suurendamiseks ja suhtumist teise samba reformi. Seega ei ole varem üheski uuringus käsitletud Eesti tööealise elanikkonna pensionivalikuid ning sellega seonduvaid teadmisi ja hoiakuid nii laiapõhjaliselt nagu seda käesolevas töös tehakse. Antud töö praktiline väärtus on pakkuda vajalikku sisendit poliitikakujundajatele, et paremini mõista elanike pensionialaseid otsuseid ja toetada neid tõhusamalt pensioniks kogumisel.

Seda, millised on elanike pensioniga seotud teadmised ja hoiakud, on põhjalikult uuritud Soomes, Rootsis, Taanis, Suurbritannias ja Hollandis. Käesoleva töö metoodika väljatöötamisel ja küsimustiku koostamisel on tuginetud nende riikide uuringutele. Kuna töö empiirilises osas võrdleme antud riikide uuringu tulemusi käesoleva töö leidudega, on nimetatud neid riike edaspidi ka võrdlusriikideks.

Käesoleva töö eesmärgiks on hinnata, millised on Eesti tööealise elanikkonna pensionialased teadmised ja hoiakud ning kuidas need seostuvad pensionivalikutega. Eesmärgi saavutamiseks formuleerisid autorid järgnevad uurimisülesanded:

- avada teaduskirjanduses esitatud raha- ja pensionitarkuse teoreetilisi kontseptsioone;
- kirjeldada Eesti pensionisüsteemi teadmiste ja hoiakutega seonduvates aspektides;
- töötada välja uuringu metoodika ja koostada küsimustik pensionitarkuse uurimiseks Eestis, tuginedes tõhusate pensionisüsteemidega riikides Soomes, Rootsis, Taanis, Hollandis ja Suurbritannias läbi viidud pensionitarkuse uuringutele;
- analüüsida Norstat Eesti AS 2024. aasta märtsis läbi viidud küsitluse andmeid ning võrrelda tulemusi võrdlusriikidega, et teha omapoolsed järeldused ja ettepanekud.

Töö koosneb kahest suuremast peatükist – teoreetilisest ja empiirilisest. Kuna pensionitarkus on osa üldisest rahatarkusest, avatakse teoreetilise osa esimeses alapeatükis esmalt rahatarkuse käsitlusi, kirjeldatakse teadmisi, hoiakuid ja käitumist kui rahatarkuse komponente ning antakse ülevaade rahatarkuse tasemest. Seejärel selgitatakse, mis on pensionitarkus, kuidas see rahatarkusega seostub ning kuidas avalduvad rahatarkuse juures kirjeldatud teadmised, hoiakud ja käitumine pensioniks planeerimise kontekstis. Teise peatüki, töö empiirilise osa, juhatab sisse ülevaade Eesti pensionisüsteemist ning kasutatud metoodika kirjeldus. Seejärel avatakse kvantitatiivse analüüsi tulemusi Eesti elanike pensioniks kogumise, pensionialaste teadmiste ja hoiakute ning nende seoste kohta. Kus asjakohane, võrreldakse tulemusi võrdlusriikide pensionitarkuse uuringutes ilmnunud leidudega.

Analüüsis kasutatud andmed on osa Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse töösolevast projektist, mille tulemusena töötatakse välja mõõdik pensionitarkuse longituudseks mõõtmiseks Eestis. Projekti andmete kogumisel aluseks oleva küsimustiku koostamisse on panustanud ka käesoleva magistritöö raames autorid ise. Andmete kogumiseks viis Norstat Eesti AS 2024. aasta märtsis läbi veebipõhise küsitluse, millele vastas 1854 elanikku vanuses 18-64 aastat.

Töö autorid tänavad magistritöö juhendajat pühendumuse ja meeldiva koostöö eest ning võimaluse eest olla kaasatud üleriigilisse pensioniteadlikkuse uurimisprojekti. Samuti oleme tänulikud kõigile, kes on kasulike tähelepanekutega aidanud kaasa töö valmimisele.

Märksõnad: finantskirjaoskus, rahatarkus, finantstadmised, finantshoiakud, finantskäitumine, pensionitarkus, pensioni planeerimine.

Teaduseriala kood CERCS: S215 Sotsiaalsed probleemid ja heaolu, sotsiaalkindlustus

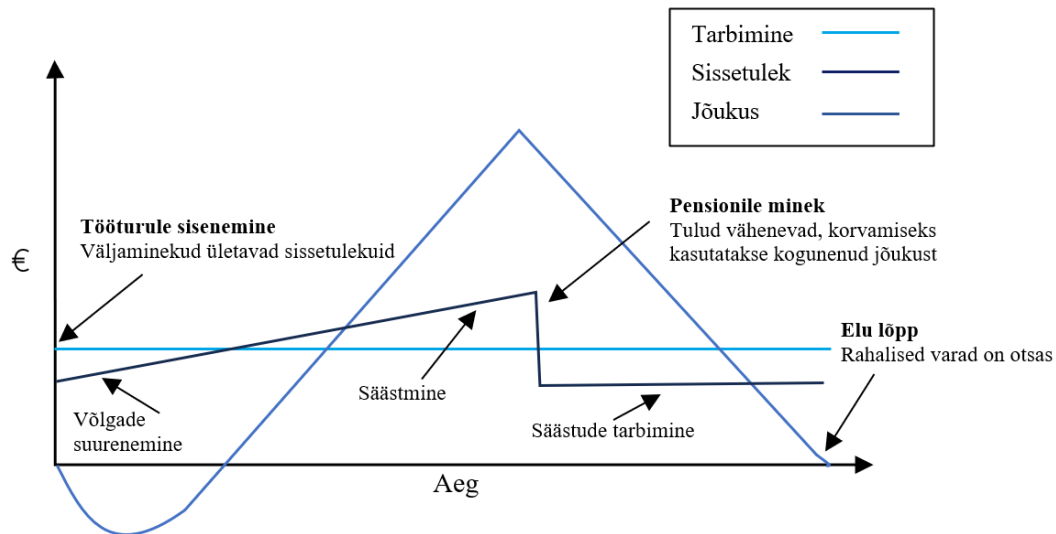
1. Rahatarkuse ja pensionitarkuse teoreetiline käsitlus

1.1. Rahatarkuse olulisus, määratlus ja olukord

Pensioniks planeerimisel ja pikaajalise rahalise heaolu saavutamisel omab tähtsat rolli rahatarkus. Lusardi ja Mitchell (2011a; 2011b) näitasid, et rahatargad inimesed tarbivad vastutustundlikumalt, säästavad enam ja suunavad rohkem raha investeringuteks. Van Rooij, Lusardi ja Alessie (2012) uuringust ilmnes, et rahatargad mitte ainult ei investeerid rohkem finantsvaradesse, vaid kasutavad pensioniks valmistumisel paremini ära finantsturgude poolt pakutavaid võimalusi ja mõistavad finantsinvesteringutega kaasnevaid riske. Antud peatükis käsitletakse esmalt, mis tingib vajaduse rahaga otstarbekalt ümber käia. Seejärel avatakse rahatarkuse kontseptsiooni kitsas ja lai vaade. Kirjeldatakse, milliseid komponente rahatarkus ühel või teisel juhul sisaldab ning kuidas on need komponendid seotud finantskäitumisega.

Inimese sissetulek ja jõukus on eluea jooksul muutuv. Enamasti on iseseisva elu algus ja tööturult väljumine need etapid, kus jooksvad sissetulekud jäävad allapoole soovitud tarbimise taset. Modigliani ja Brumbergi (1954) poolt püstitatud eluaegse tarbimistsükli hüpotees (*life cycle theory of consumption*), tuntud ka kui elutsükli mudel, kirjeldab, et inimesed soovivad oma tarbimismahtusid eluea jooksul siluda ning seetõttu ei lähtu nad oma tarbimisotsuseid tehes mitte jooksvast sissetulekust, vaid tulenevalt eluaegsest sissetulekust. Mudel on visualiseeritud joonisel 1, mis näitlikustab sissetulekute, jõukuse ja tarbimise

muutust ajas. Joonisel on näha, kuidas tarbimismaht, vaatamata sissetulekute ja jõukuse varieeruvusele, püsib ajas konstantsena.

Joonis 1. Eluaegse tarbimistsükli hüpotees

Allikas: autorite koostatud Hardcastle (2012) põhjal

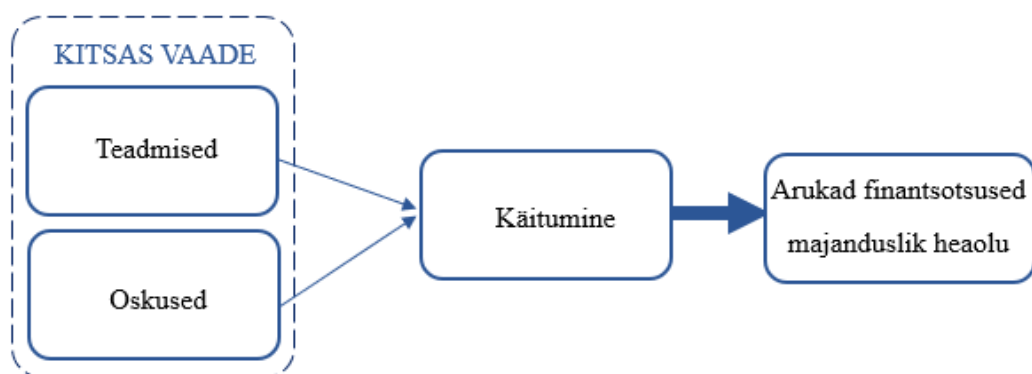
See tähendab, et olukorras, kus sissetulekud ei ole piisavad, kuid tarbimises ei soovita järeleandmisi teha, jääb puudujääva osa kompenseerimiseks kaks võimalust - laenamine ja säästude kasutusele võtmine. Eluaegse tarbimistsükli hüpotees eeldab, et inimesed käituvad ratsionaalselt ja väidab, et peamine motivatsioon säästmiseks on koguda ressursse hilisemateks väljaminekuteks, eriti selleks, et toetada harjumuspärasel tasemel tarbimist ja tagada toimetulek ka pensionieas. Mudeli kohaselt peaks säästmismäär olema positiivne töötavate leibkondade jaoks ning negatiivne pensionil olevate jaoks. (Jappelli ja Modigliani, 1998; Shefrin ja Thaler, 1988)

Samas on empiirilised uuringud näidanud, et majapidamised ei kipu oma tarbimismahte ja sellest tulenevat heaolu elu jooksul kuigi palju siluma ning reaalne elu sobitub harva elutsükli mudelisse (Hardcastle, 2012). Seetõttu on teooriaid edasi arendatud: Shefrin ja Thaler avaldasid 1988. aastal käitumusliku elutsükli hüpoteesi, lisades mudelisse kolm tegurit: enesekontroll, mentaalne arvepidamine ja raamistamine. Nende hinnangul jagavad inimesed oma rikkuse mentaalselt kolme gruppi: praegune sissetulek, tulevane sissetulek ja praegused varad. Tuleviku tarbeks kõrvale pandud sääste käsitletakse tavaliselt tuleviku sissetuleku osana, mis on eraldatud praegustest varadest ja sissetulekutest.

Eeldatakse, et kiusatus rahalisi vahendeid kasutada on suurim praeguse sissetuleku puhul ja kõige väiksem tulevase sissetuleku puhul, mistõttu aitab selline rahaliste vahendite omavaheline eraldamine inimestel hoiduda kaugema tuleviku tarbeks mõeldud varade kohesest ära tarbimisest, suurendades seeläbi enda võimekust pikemas perspektiivis säästa. (Shefrin ja Thaler, 1988)

Eelkirjeldatud viisil rahaasjade planeerimine ning säästude kasvatamine nõuab finantsilist arusaama, mida peegeldab rahatarkus (*financial wisdom*). Valdavalt kasutatakse mujal riikides erialases kirjanduses terminit finantskirjaoskus (*financial literacy*). Eesti keelepruugis eelistatakse üha sagedamini mõistet rahatarkus, mistõttu on see ka järgnevas töös läbivalt kasutusel. Rahatarkus on tähis nii lühi- kui pikaajalises rahaasjade planeerimises, samas selle termini sisu mõistmine ei ole olnud nii konsensuslik (Hung, Parker ja Yoong, 2009; Huston, 2010; Remund, 2010). Eri koolkonnad on rahatarkust defineerinud kitsast või laiast vaatest, hõlmates seejuures erinevaid elemente.

Joonisel 2 kajastatud kitsa vaate kohaselt määratletakse rahatarkust kui sisulist arusaamist ja arvutamisoskust üldlevinud rahanduskontseptsioonide kontekstis, mis peaksid juhtima arukate otsusteni rahaasjade planeerimisel, pensioniks kogumisel ja investeerimisel (Lusardi ja Mitchell, 2007b). Selle vaate kohaselt hõlmab rahatarkus finantsteadmisi ning oskust teadmisi igapäevaelus rakendada.

Joonis 2. Rahatarkus kitsas vaates

Allikas: autorite koostatud Lusardi ja Mitchell (2007b) põhjal

Rahatarkuse uurimisel eristatakse objektiivseid ja subjektiivseid teadmisi. Objektiivselt hinnatakse enamikel juhtudel säästmis- ja investeerimisotsuste aluseks olevate põhiterminite mõistmist nagu (liit)intress, inflatsioon ja riskide hindamine (Lusardi ja

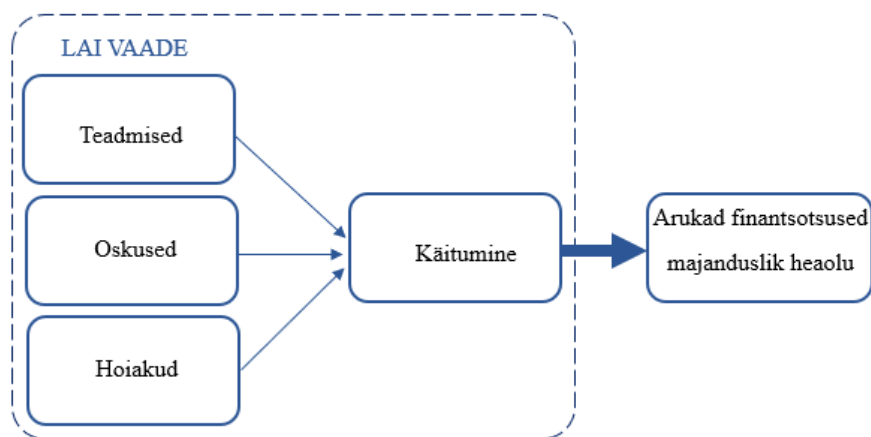
Mitchell, 2011b), mõnevõrra harvem ka arusaamist keerukamate konstruktsioonidest nagu võlakirjad ja hüpoteeklaenu (van Rooij et al., 2012; Lusardi ja Mitchell, 2023). Skagerlund et al. (2018) rõhutavad objektiivsete teadmiste juures, et oluline ei ole ainult kontseptsioonide sisuline tundmine, vaid eelkõige nende mõistete kontekstis arutamisoskuse rakendamine ja arusaam sellest, kuidas intressimäärad, inflatsioon, investeerimis- või laenu tooted võivad mõjutada rahalist olukorda.

Subjektiivsed ehk tajutud teadmised peegeldavad inimese enda poolt antud hinnangut oma teadmistele ning näitavad seda, kui kindlalt inimene ennast finantsteemades tunneb (Lusardi ja Mitchell, 2007b, Lind et al., 2020). Uuringud on leidnud seose objektiivsete ja subjektiivsete teadmiste vahel ning näidanud sedagi, et inimeste endi poolt raporteeritud teadmiste tase kaldub olema kõrgem sellest, mida nad objektiivsel tasemel teavad (Lusardi ja Mitchell, 2007a, Robb ja Woodyard, 2011).

Paremad objektiivsed teadmised on seotud mõistliku finantskäitumisega ning toetavad usaldusväärsete finantsnõustajate, -toodete ja infoallikate kasutamist (Robb ja Woodyard, 2011; Agnew et al., 2012; Allgood ja Walstad, 2013; Robb, 2014; van der Schors ja Warnaar, 2015). Veelgi tugevam seos finantskäitumisega omistatakse subjektiivsetele teadmistele (Lusardi ja Mitchell, 2007b; Lind et al., 2020; Riitsalu ja Murakas, 2019; Robb ja Woodyard, 2011; Allgood ja Walstad, 2013). Valesti tajutud teadmised võivad aga mõjutada inimeste finantsotsuseid ja käitumist. Enda teadmiste ülehindamine võib vähendada soovi otsida tuge asjatundjatelt, samas subjektiivsete teadmiste alahindamine võib takistada potentsiaali kasutamist või viia kergekäeliselt loobumiseni (Kramer, 2016; van Rooij et al., 2012). Kuigi mõlemad vääriti antud hinnangud võivad viia ebamõistlike finantsotsusteni, leiavad Lind et al. (2020), et enda teadmisi kõrgelt hindavad isikud käituvad rahaasjades arukamalt ning on rahulolevamad oma rahalise olukorraga kui madalate tajutud teadmistega isikud. Tuleb märkida, et sellise tulemuseni jõuti, analüüsides isikute eneseraporteeritud käitumisviise. Robb et al. (2015) uurisid tajutud finantsteadmiste seost tegelikult kasutatud ebamõistlike laenu toodetega (kiiralaenu, järelmaks jms) ja leidsid, et suboptimaalseid otsuseid tegid just need inimesed, kellel olid puudulikud objektiivsed teadmised, kuid põhjendamatult kõrged tajutud teadmised.

Laija vaate kohaselt defineeritakse rahatarkust kui finantsteadmiste, oskuste ja enesetõhususe (ehk positiivne hinnang oma suutlikkusele teatud ülesandega edukalt toime tulla) koostoimet. Laija kontseptsiooni autorid rõhutavad, et tõhusate finantsotsusteni viivad teadmised sellest, mis on antud olukorras õige, oskus seda saavutada ning veendumus, et

olukorraga suudetakse toime tulla (Warmath ja Zimmerman, 2019). Laia vaate alla liigitub ka OECD määratlus (joonis 3), mis on veelgi ulatuslikum ja sõnastab rahatarkust järgmiselt: “See on teadlikkuse, teadmiste, oskuste, hoiakute ja käitumise kombinatsioon, mis on vajalik arukate finantsotsuste tegemiseks ja individuaalse majandusliku heaolu saavutamiseks.” (OECD, 2020:6). Seega hõlmab sarnaselt kitsale vaatele ka lai määratlus teadmisi ja oskusi, aga laiendab rahatarkuse mõistet kaugemale, sisaldades lisaks nii hoiakud kui ka käitumuslikke aspekte. Käitumine ei ole selle lähenemise kohaselt eraldiseisev rahatarkusest ega ka mitte rahatarkuse väljund, vaid üks komponent teiste seas.

Joonis 3. Rahatarkus laias vaates

Allikas: autorite koostatud OECD (2020) põhjal

Oskusi käsitletakse ka laia vaate puhul väga läbipõiminult teadmistega. Lisaks nimetatakse oskuste all veel toetavaid tegevusi nagu näiteks oskus kasutada tehnilisi lahendusi (Huston, 2010) või oskus adekvaatselt hinnata oma teadmiste taset, otsida oma vajadustele vastavaid finantstooteid ja -teenuseid või teenusepakkujaid ning teada, millal ja kuidas neid kasutada (Warmath ja Zimmerman, 2019).

Warmath ja Zimmerman (2019) käsitlevad rahatarkuse all ainult ühte hoiakut, milleks on usaldus iseenda võimetesse antud olukorras ehk enesetõhusus. Selline mõtteviis toetab inimest soovitud tulemuseni jõudmisel läbi isikliku motivatsiooni ja püsivuse ning vajadusel usaldusväärsetele allikatele toetudes (Warmath ja Zimmerman, 2019). Seevastu OECD hoiakute määratlus viitab inimese mõtlemises ja uskumustes esinevatele mehhanismidele nagu usaldus, motivatsioon, väärtushinnangud ja vastutustunne. Need hoiakud kujundavad inimese suhtumise, mis omakorda määrab, kas inimene teeb asjakohaseid tegevusi või mitte.

(OECD, 2016) Näiteks, kui inimene usub, et säästmine on vajalik rahalise toimetuleku tagamiseks, siis ta tarbib vastutustundlikumalt ja paneb osa sissetulekust tuleviku tarbeks kõrvale.

Teadmised ja hoiakud kujundavad seega kokkuvõttes käitumist ehk seda, kuidas hallatakse väljaminekuid, langetatakse tarbimisotsuseid, säästetakse ning planeeritakse rahaasju lühiajalises ja pikaajalises vaates (OECD, 2023b). Samal ajal võib käitumisel olla ka arendav roll, kuna läbi tegevuste võib omandada uusi teadmisi ja arendada oskusi (Hilgert ja Hogarth, 2003; Frijns, Gilbert ja Tourani-Rad, 2014). Rahatarkuse mõiste määratlemisel jäetakse käitumuslikud aspektid sageli kõrvale. Käesoleva töö autorite hinnangul ei ole see põhjendatud, sest ilma teadmiste ja hoiakute rakendamiseta päriselulistest otsustest ei ole võimalik jõuda rahalise heoluni, mis on rahatarkuse soovitud tulemus (Atkinson ja Messy, 2011).

Hoiakud võivad märkimisväärselt suunata inimeste finantskäitumist ja -otsuseid, jättes tahaplaanile isegi objektiivsed teemakohased teadmised. Näiteks laenude kontekstis on ilmnenu, et nii positiivne hoiak laenamise suhtes kui ka usaldus laenupakkujate vastu ennustas krediidiga ostu kavatsust paremini kui objektiivsed laenudega seotud teadmised (Pulk ja Riitsalu, 2024). Korrelatsiooni pensionisüsteemis osalemise, finantsasutuste usalduse ja objektiivsete finantsteadmiste vahel uurisid ka Agnew et al. (2012), kes leidsid, et inimesed, kes tunnevad pensionisüsteemi, ka koguvad tõenäolisemalt pensionisüsteemis, kuid automaatse liitumisega pensioniskeemide puhul on veel oluline usaldus finantsasutuste vastu – kui inimene ei usalda finantsasutusi, võivad nad loobuda pensionisüsteemis pensioniks kogumisest. Eelnev on kinnituseks sellele, et hoiakud võivad omada kesksel rolli rahaga ümberkäimisel ja finantsotsuste tegemisel.

Ülalkirjeldatud kaks erinevat rahatarkuse vaadet, kuigi sarnased teatud aspektides, rõhutavad erinevaid elemente. Sellest tulenevalt on kasutatud ka võrdlemisi erinevaid konstruktsioone rahatarkuse mõõtmiseks, mis teeb keerukaks tulemuste võrreldavuse (Hung et al., 2009; Remund, 2010). Kõige sagedamini kasutatakse rahatarkuse hindamiseks kolme objektiivseid teadmisi mõõtvaid testiküsimusi (*big three*), millega hinnatakse teadmisi intressi, inflatsiooni ja riskide tundmise kohta (Lusardi ja Mitchell, 2011b) või mõnevõrra laiemalt koos lisaküsimustega (*big five*) intressimäärade ja võlakirja vahelise seose ning hüpoteeklaenude kohta (Lusardi ja Mitchell, 2023). Selline lähenemisviis võtab arvesse konkreetsete finantsalaste teadmiste ja elementaarse arvutamisoskuse taset, aga alahindab subjektiivsete finantsteadmiste mõju (Lind et al., 2020). Rieger (2020) selles probleemi ei

näe, sest ei tuvastanud seost objektiivsete ja enesehinnanguliste teadmiste vahel. Tema järelalus baseerub aga eeskätt sellistel rahatarkuse mõõtmiskaalade uurimisel, mis hindasid spetsiifilisi finantsteadmisi, matemaatilist võimekust, majanduslike põhitervite tundmist ja analüütilist mõtlemist. Põhjalikumad lähenemist võimaldavad OECD rahatarkuse uuringud, kus kasutatakse nii finantsalaste teadmiste küsimusi kui ka käitumist ja hoiakuid reflekteerivaid küsimusi raha haldamise, finantseesmärkide planeerimise, finantstodete valiku ja teadlikkuse kohta (OECD/INFE, 2011).

Nii kitsa kui laia rahatarkuse määratluse kohaselt näitavad tulemused maailma eri paikades suhteliselt madalat rahatarkuse taset (Lusardi ja Mitchell, 2011b; Atkinson ja Messy, 2012; Lusardi ja Mitchell, 2023; OECD, 2023b). Veelgi enam muret, aga ka jõukuse ebavõrdset jaotumist tekitab see, et rahatarkust napib haavatavates ühiskonnagruppides, näiteks naiste, noorte ja eakate, madala haridustaseme ja sissetulekuga inimeste puhul (Alessie, van Rooij ja Lusardi, 2011; Atkinson ja Messy, 2012; Lusardi ja Mitchell, 2011b; 2014; 2023). Rahatarkuse laia kontseptsiooni pooldajad raporteerivad kokkuvõttes sarnaseid tulemusi, aga teadmiste, hoiakute ja käitumise kategooriate lõikes mõõtmine näitab seoseid, mis ulatuvad pelgalt teadmistest kaugemale. Näiteks leiavad Warmath ja Zimmerman (2019), et keskealiste inimeste teistest parem rahatarkus tuleneb paremast arusaamast inflatsioonist, riskide hajutamisest, investeerimisest, võlgade juhtimisest ja elukindlustusest ning samuti suuremast usust oma võimetesse tulemuste saavutamisel ehk paremast enesetõhususest. Meeste parema rahatarkuse põhjusena leidsid nad aga, et mehed oskavad paremini hinnata oma võimeid ja tuvastada, millal neil on vaja välist abi või kust seda leida (Warmath ja Zimmerman, 2019). Teises uuringus, mis hindas teadmisi, oskusi ja kognitiivseid võimeid, täheldati, et naised on rahaasjades meestest hoolikamad, kuid tunnevad sellele vaatamata oma rahalise olukorra pärast rohkem muret (Lind et al., 2020). Mõningad sugudevahelised erinevused joonistuvad välja ka OECD rahvusvahelistes uuringutes, kus naiste finantsteadmiste tase jäi enamikes riides madalamaks, aga mis sarnaselt Lind et al. (2020) järelalusel tõdevad, et naiste hoiakud soosivad pikaajalist planeerimist enam (Atkinson ja Messy, 2012; OECD, 2023b).

Kokkuvõttes annab finantsalane kirjandus rahatarkuse mõistele eri koolkondade poolt eri ulatusega tähendusi. Käesolevas töös tuginevad autorid pensionitarkuse uurimisel laiale rahatarkuse määratlusele, nii nagu OECD seda defineerib ja mis hõlmab teadmisi, hoiakuid ja käitumist. Teadmised, mille all vaadeldakse ka oskusi, näitavad põhiliste finantsterminite mõistmist, hoiakud väljendavad valmisolekut teadmisi kasutada ning käitumine peegeldab

teadmisi ja hoiakuid elulistes situatsioonides. Kõik need elemendid on vajalikud selleks, et tagada ootustele vastav rahaline heaolu üle kogu elukaare. Sõltuvalt eluetapist võib aga esineda vajadust spetsiifiliste teadmiste järele nagu näiteks laenamisega seonduv (Lusardi ja Tufano, 2009) või pensioniks valmistumine (Eling ja Jaenicke, 2023; Prast ja van Soest, 2016). Sel põhjusel on rahatarkuse kõrval aina enam tähelepanu hakatud pöörama selle spetsiifilistele alaliikidele.

1.2. Pensionitarkuse määratlus ja olukord võrdlusriikides

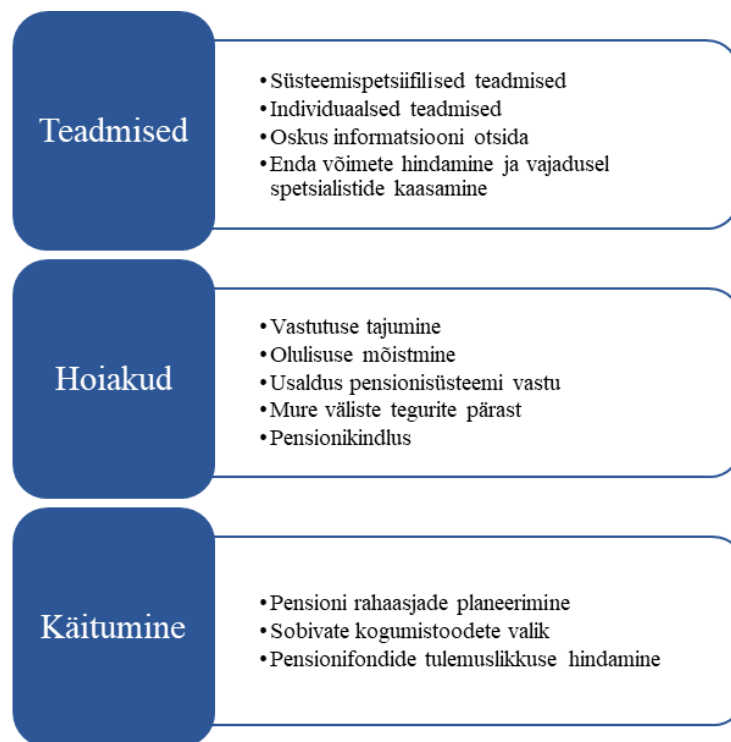
Käesolevas peatükis kirjeldatakse pensionitarkuse olemust, selle erinevaid aspekte ning nende seost pensioniks kogumisega. Seejuures kirjeldatakse pensioniga seotud teadmiste kahte haru: süsteemispetsiifilisi teadmisi ja individuaalseid pensioniteadmisi. Samuti kirjeldatakse käesoleva töö fookuses olevaid hoiakuid, milleks on olulisuse mõistmine, isikliku vastutuse tajumine, mure väliste tegurite pärast, usaldus pensionisüsteemi vastu ning pensionikindlus. Muuhulgas tuuakse peatükis välja teiste riikide pensionitarkuse uuringute tulemusi.

Üks rahatarkuse olulistest harudest on pensionitarkus. Elingi ja Jaenicke (2023) järgi viitab pensionitarkus teadmistele pensionisüsteemi ja pensionitoodete kohta ning võimele mõista ja tõlgendada pensioniga seotud teavet. Eesti Sotsiaalministeerium on pensionitarkust defineerinud kui arusaamist pensionisüsteemi toimimisest ja selle võimaluste kasutamist pensionipõlveks piisava rahalise turvatunde saavutamiseks. Seejuures on pensionitarkuse alustaladeks (Sotsiaalministeerium, 2023):

1. kallutamata kolme pensionisamba ülene pensioniinfo
2. teadmine, et tulevase pensioni kasvatamisega tuleb tegeleda täna
3. tugi tarkade pensioniotsuste tegemisel
4. realistlik ja eesmärgipärane tegutsemine
5. rahaline kindlustunne vanaduspõlves

OECD rahatarkuse definitsioonile toetudes mõistetakse käesolevas töös pensionitarkuse all pensionialaste teadmiste, hoiakute ja käitumise kombinatsiooni, mis on vajalik arukate pensioniotsuste tegemiseks ja pensionipõlves majandusliku heaolu saavutamiseks. Joonis 4 selgitab täpsemalt, kuidas OECD rahatarkuse mõiste komponendid väljenduvad selles töös uuritavas pensioni planeerimise kontekstis. Mõistete sisu sarnasuse tõttu käsitletakse oskusi teadmiste kategooria all. Hoiakutest on luubi all pensioniks

valmistumise olulisuse mõistmine, isikliku vastutuse tajumine, mure pensionit mõjutavate väliste tegurite pärast, usaldus pensionisüsteemi vastu ning kindlustunne pensionikorralduse suhtes. Olulisemad pensionikogumisega seotud tegevused, on pensioni rahaasjade planeerimine, sobivate kogumistoodete valik ning pensionifondide tulemuslikkuse hindamine.

Joonis 4. Rahatarkus pensioniks planeerimise kontekstis

Allikas: autorite koostatud

Pensioniks planeerimine on osa laiemast rahatarkuse raamistikust ning eeldab seetõttu ka universaalseid oskusi. Näiteks on pensioniks planeerides tarvis teha arvutusi, mis eeldavad finantsteadmiste olemasolu. Samuti on finantsteadmised vajalikud, et mõista ja hinnata teenustasude mõju pensionivaradele, seejuures on leitud tugev korrelatsioon rahatarkuse ja madalamate teenustasudega fondidesse investeerimise vahel. (Hastings ja Mitchell, 2020) Parema rahatarkusega inimesed kasutavad pensioni planeerimisel pigem ametlikke meetodeid (näiteks pensionikalkulaator, seminarid, finantseksperdid) kui perekonna, sugulaste või kolleegide tuge (Lusardi ja Mitchell 2011a).

Mitmed varasemad uuringud on näidanud seost rahatarkuse ja pensioni planeerimise vahel, hoolimata sellest, milline on vastaja majanduslik olukord või tema koduriigi

pensionisüsteem. Uuringus, mis viidi läbi kaheksas riigis, selgus, et nii Saksamaal, Ameerika Ühendriikides, Jaapanis kui ka Rootsis toob ühele täiendavale finantsidega seotud küsimusele õigesti vastamine endaga kaasa kolme kuni nelja protsendipunkti võrra suurema tõenäosuse pensioniks planeerida, Hollandis oli oodatav kasv lausa kümme protsendipunkti (Alessie et al., 2011; Lusardi ja Mitchell, 2011b). Veelgi enam, on leitud, et seos pensionipõlveks planeerimise ja rahatarkuse vahel on põhjuslik ehk rahatarkus mõjutab planeerimise ulatust, mitte vastupidi (Lusardi ja Mitchell, 2011b, Fernandes, Lynch ja Netemeyer, 2014).

Nagu ka üldiste finantsteadmiste puhul, on ka pensioniga seotud teadmisi võimalik hinnata nii objektiivselt, ehk läbi testiküsimuste, kui ka subjektiivselt, ehk paludes vastajal endal oma teadmisi hinnata. Subjektiivseid teadmisi on mõõdetud mitmetes riikides. Hollandlaste seas läbi viidud uuringus hindas 47% vastanutest enda kompetentse piisavaks, et teha pensioniga seotud otsuseid, samas kui kõigest 28% on neid samu kompetentse ka rakendanud (van der Schors ja Warnaar, 2015). Enam kui kaks kolmandikku rootslastest väitsid aga, et neil pole piisavalt teadmisi, et mõista, kuidas nende tänased valikud mõjutavad nende tulevast pensioni. Peamise takistusena toodi välja pensionisüsteemi keerukust, suurema tõenäosusega arvasid seda naised, noored, madalama haridustaseme ja palgaga isikud. (Elinder et al., 2020)

Olenemata objektiivselt mõõdetud teadmiste tasemest, on kõrge hinnang enda finantsteadmistele positiivselt seotud targa finantskäitumisega, sealhulgas pensioni investeringute tegemisega (Lind et al., 2020; Loibl et al., 2009). Kõrge enesekindlusega isikud muretsevad vähem oma pensioni pärast ja on rohkem rahul oma praeguste säästudega (Elinder et al., 2020). Ebakindlus keeruliste säästmisotsuste tegemisega seotud võimete pärast võib takistada inimesi pensioni planeerimast, lükates oluliste otsuste tegemist edasi või vältides teemat täielikult (van Rooij et al., 2012).

Teemapõhiselt jaotatakse pensioniteadmised kahte gruppi: süsteemispetsiifilised teadmised ehk laiapõhjalised teadmised sellest, kuidas pensionifondide sisse- ja väljamaksed toimuvad ning individuaalsed teadmised ehk informeeritus sellest, kui palju isikul on pensionivara kogunenud ning millised pensionifondide valikud on tehtud (Elinder et al., 2020). Süsteemispetsiifilised teadmised on vajalikud, sest tarkade pensioniotsuste tegemiseks on tarvis teadmisi riigi pensionisüsteemist, oma õigustest ja pensionikorraldusreeglitest, eriti oluliseks muutub see pensionireformide kontekstis (Prast ja van Soest, 2016; Schröder et al., 2022). Ilma teabeta selle kohta, kuidas näiteks kindel pensionireform võib mõjutada nende

oodatavat pensioni ja finantsilist heaolu, on inimestel keeruline teha mõistlikke valikuid (Eberhardt et al., 2021).

Süsteemispetsiifilisi teadmisi on mõõdetud üldiselt objektiivseid meetodeid kasutades. Soomes osati õigesti vastata ligikaudu pooltele pensionisüsteemiga seotud küsimustele, kusjuures need, kes ise aktiivselt pensioniks kogusid, vastasid ka küsimustele sagedamini õigesti (Tenhunen, 2021). Enamik Rootsi uuringus osalenutest aga ei suutnud üle pooltele küsimusi õigesti vastata (keskmiselt oli õigeid vastuseid 40%), seejuures osati rohkem õigesti vastata pensioni väljamaksetega seotud küsimustele kui pensioni kogumisega seotud küsimustele (Elinder et al., 2020).

Individuaalsete pensioniteadmiste olemasolu tähendab seda, et isikul on hea ettekujutus oma pensionivarade ja tulevase pensioni suurusest. On leitud, et ainuüksi oma finantsseisuga kursis olek on positiivselt seotud rahalise heaoluga (Eberhardt et al., 2022). Individuaalseid teadmisi on uuritud pigem läbi subjektiivsete küsimuste. Taanis vastas umbes 85% vastanutest, et nad kas juba teavad, milline on tulevikus nende pensioni suurus või teavad, kust selle kohta infot leida (Bilde ja Linde, 2013). Teistes riikides on piisav teadlikkus aga vähemusel. Soomlaste seas läbi viidud uuringus selgus, et umbes 34% vabatahtlikult täiendavalt pensioniks kogujatest ning 21% mittekogujatest on väga hea arusaam sellest, milline on nende tulevase pensioni suurus (Tenhunen, 2021). Hollandi uuringus leiti, et 40% on teadlikud sellest, kas tulevikus saadav pension on piisav pensionipõlve kulude katmiseks (van der Schors ja Warnaar, 2015). Seega on oluline, et kogujatel oleks hõlpsasti võimalik saada teavet nii pensionisüsteemi toimimise kui ka nende enda pensionivarade seisuga kohta ning soovitusi olukorra parandamiseks (Eberhardt et al., 2022).

Selleks, et pensionipõlve jooksul hoida eelnevalt saavutatud elustandardit, on lisaks piisavatele teadmistele ja sissetulekutele oluline omada ka edasiviivad hoiakuid pensioniks valmistumise suhtes (Turu-uuringute AS, 2019). Et mõista, millised tegurid pensioniks planeerimist mõjutavad, on Eberhardt et al. (2022) loonud pensioni kaasatuse mudeli (*Retirement Engagement Model*). Selle arendamise käigus selgus, et erinevatest sotsiaalmajanduslikest faktoritest on veelgi olulisemad hoiakud. Kogumist soosivaid hoiakuid on mitmeid: näiteks on pensioniteabe otsimisega oluliselt ja positiivselt seotud pensionipõlvega seotud ärevus, kalduvus planeerimisele ning usaldus finantsteenuse osutajate suhtes (Eberhardt et al., 2022).

Üks teguritest, mis pensioni kaasatuse mudeli kohaselt kogumist positiivselt mõjutab, on pensioniks valmistumise olulisuse mõistmine: inimene, kes tajub pensioni planeerimisest saadavat kasu ning selle teema tõsidust, tegeleb suurema tõenäosusega ka pensioniteabe otsimisega (Eberhardt et al., 2022). Olulisuse tajumist võib aga pärssida investeerimise ajaline mõõde, pensionisäästud kogunevad pika aja jooksul, mistõttu ei taju inimesed tihti vajadust koheselt tegutseda. Inimestele on üldiselt loomupäraselt keeruline tulevikku ette vaadata, sest tänased mured lähevad rohkem korda - pensioni planeerimine toob kaasa kohesed kulud (aeg, pingutus), kuid pakub vähe vahetat kasu ning kujutab seega lühiajaliselt vastumeelsust (Calder ja Malthouse, 2008). Tuleviku tarbimise liiga madal väärtustamine ehk kõrge diskonteerimismäära rakendamine pikaajalistes finantsotsustes võib olla pensionikogumist takistav tegur (Chapman ja Elstein, 1995). Elinderi et al. (2020) uuringus leiti seos pensioniteadmiste ja diskonteerimisulatus vahel.

Lisaks teema tähtsuse mõistmisele on oluline, et oleks tahe tegutseda ja pensionialast teavet otsida ning omandada, samas on leitud, et inimestel pole suurt huvi pensioni kohta õppida (Schröder et al., 2022). Nagu kirjeldasid Benartzi ja Thaler: “Ei ole palju neid, kes panustaks suurel hulgal aega isikliku optimaalse säästmismäära arvutamisele, võttes seejuures arvesse ebakindlust tulevaste tootlusmäärade, sissetulekute, pensioniplaanide ja tervise osas”. Kui Harry Markowitzilt, kaasaegse portfelliteooria loojalt küsiti, kuidas ta enda pensioniinvesteeringud jaotanud on, tunnistas ta: “Oleksin pidanud kasutama Markowitzi mudelit, kuid selle asemel olen oma sissemaksed jaganud võrdselt võlakirjade ja aktsiate vahel.” (Benartzi ja Thaler, 2007:86). On leitud, et inimesed võtavad rohkem aega sobiva teleka kui pensioniplaani valimiseks (TIAA-CREF 2014, viidatud Eberhardt et al., 2022 vahendusel). Samas Taani uuringu tulemused olid huvi osas pigem positiivsed: pooled taanlastest pidasid enda huvi pensionipõlve rahalise olukorra vastu kõrgeks ning 16% madalaks. Uuringus leiti ka tugev korrelatsioon pensioniga seotud huvi, teadmiste, ja kaasatuse vahel. (Bilde ja Linde, 2013)

Isikliku vastutuse tajumine on pensioni kogumise vaates oluline hoiak. Inimesed, kes arvavad, et kui kodanik maksab riiklikke makse, ei ole täiendavad pensioni sissemaksed põhjendatud, koguvad ka ise vähem pensioniks, mistõttu on selline hoiak pensionireformide kontekstis vananenud ja ohtlik. (MacLeod et al., 2012) Hollandi uuringus osalenutest 60% tundis, et nad ise vastutavad peamiselt oma pensioni eest, 20% leidis aga, et valitsusel ning 8%, et finantsinstitutsioonidel on suurim vastutus pensioni ees (van der Schors ja Warnaar, 2015).

Nagu oli välja toodud ka pensioni kaasatuse mudelis, on usaldus pensionisüsteemi vastu hoiak, mis mõjutab seda, kas ja kuidas kogujad pensioniks valmistuvad (Eberhardt et al., 2022). Pensioniks kogumist uurides tõdesid Koh et al. (2021), et positiivne suhtumine ning usaldus pensionikonto haldajate vastu näitas 10% suuremaid pensionisääste ametlikes pensionikavades, kusjuures isikud, kellel puudus usaldus finantsinstitutsioonide vastu, võtsid sõltumata finantsteadmiste tasemest pensionikontode säästud kasutusse kohe kui neil selleks võimalus avanes. Soomlaste hulgas leiti, et vabatahtlikult täiendavalt kogujate ja mittekogujate vahel oli suur arvamuste erinevus pensionifondide usaldusväärse juhtimise osas: ligi pooled vabatahtlikult täiendavalt pensionipõlveks kogujatest olid seisukohal, et nende pensionifonde juhitakse usaldusväärset, kuid vähem kui iga kolmas mittekoguja arvas nii. Samas kogu pensionisüsteemi toimimise usaldusväärusega seotud seisukohad ei olnud vabatahtliku täiendava säästmisega üheselt seotud. (Tenhunen, 2021) Seega on pensioniks valmistumise toetamiseks oluline, et nii riik kui ka finantsteenuse osutajad mõjuksid kogujatele usaldusväärset.

Seda, kui kaasatud ollakse pensioniks valmistumise protsessi, võivad mõjutada ka muremõtted, nii enda pensionikorralduse kui ka laiemate ühiskondlike tegurite pärast. Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuringust ilmnnes, et eestlased on tuleviku suhtes pigem murelikud (Kantar Emor, 2023). Rootslastest lausa kaks kolmandikku tundis muret, et nende tulevane pension on liiga madal (Elinder et al., 2020). Soomes läbi viidud uuringu kohaselt tunnevad rohkem muremõtteid need, kes iseseisvalt pensioniks ei säästa. Mittesäästjad tundsid sagedamini muret taskukohaste tervishoiuteenuste kättesaadavuse, investeerimisriskide, pensioniaegse toimetuleku ja pensionäride sissetulekute erinevuse pärast. Seevastu säästjatele tekitas rohkem muret rahvastiku vananemine. (Tenhunen, 2021) Hollandlaste seas leiti, et täielik kindlus, et pensionipõlveks on rahaasjad hästi korraldatud, on 40% vastanutel (van der Schors ja Warnaar, 2015).

Pensioniga seotud ärevus mõjutab inimesi erinevalt. Mure elukvaliteeti halvenemise pärast võib osasid ärgitada rohkem pensioniks valmistuma, samas kui teised võivad seetõttu teemat täielikult vältida (Eberhardt et al., 2022; Ellen, Wiener ja Fitzgerald, 2012). Pensioni kaasatuse mudeli kohaselt on aga pensioniärevus oluliselt ja positiivselt seotud pensioniteabe otsimise kavatsustega (Eberhardt et al., 2022). Samas on läbi tegutsemise võimalik ka oma ärevust maandada. Need kogujad, kes on aktiivselt tegelenud enda pensioni olukorra parandamisega, tunnevad ka suuremat kindlust oma pensioni suhtes. (van der Schors ja Warnaar, 2015)

Kokkuvõtvalt on edukaks pensionipõlveks valmistumiseks kogujal tarvis teadmisi nii pensionisüsteemi kui ka oma isikliku pensioniolukorra kohta, seejuures on oluline osata ka oma teadmisi ise korrektselt hinnata ning vajadusel spetsialiste kaasata. Lisaks teadmistele on tähtis ka toetavate hoiakute olemasolu, et inimene mõistaks kogumise olulisust ja enda rolli selles, usaldaks pensionifonde oma rahaliste vahenditega ning tunneks ennast pensioni lähenedes kindlalt. Kui seni on pensionitarkust käsitletud rahvusvaheliselt, siis järgnevas peatükis keskendutakse teemale Eesti kontekstist.

2. Pensionitarkuse uurimine Eestis

2.1. Eesti pensionisüsteemi ülesehitus ja väljakutsed

Üks osa pensionitarkusest on teadmised, sealhulgas pensionisüsteemi kohta. Mitmele sambale toetuvad pensionisüsteemid on paljudes riikides saanud tavapäraseks praktikaks, sammaste põhimõtted varieeruvad riigiti olulisel määral, pakkudes elanikele erinevaid kohustuslikke ja vabatahtlikke elemente pensioni kogumisel (Mercer CFA Institute, 2023). Käesolevas peatükis antakse ülevaade olulisematest omadustest, mis on iseloomulikud Eesti kolmele pensionisambale. Arvestades töö konteksti keskendutakse antud alapeatükis süsteemi kirjeldamisel teadmiste ja hoiakute vaatest olulistele aspektidele. Ülevaatlikum tabel pensionisüsteemi elementidest sammaste lõikes on esitatud töö lisas A.

Eestis realiseerus lõplik üleminek kolmesambalisele pensionisüsteemile 2002. aastaks (Fultz, 2006). Sellest ajast saati on Eesti pensionisüsteem koosnenud riiklikust pensionist (esimene samm), kohustuslikust kogumispensionist (teine samm) ja täiendavast kogumispensionist (kolmas samm). Esimese samba näol on tegemist riigi poolt hallatava pensionisambaga, mida rahastavad tööga hõivatud isikud ning millest makstakse riiklikke pensione tänastele pensionäridele. Koguja seisukohalt on riikliku pensionisamba ülesehitus mugav ja madala riskiga. Liitumine ja igakuised sissetulek on automaatsed, fikseeritud määras ning igakuine sissetulek on pensionäridele tagatud vanaduspensionile jäämisest kuni elu lõpuni. Tööealise isiku ainsaks kohustuseks on olla ametlikult töösuhtes, sest töötasult makstud sotsiaalmaksu kaudu kogunevad pensioniõigused tulevikus riikliku vanaduspensionile saamiseks. (Sotsiaalkindlustusamet, 2024) Esimese samba kontekstis on inimese jaoks oluline mõista, et ainuüksi riiklik pension ei pruugi tagada tööelu jooksul saavutatud harjumuspärast elustandardit. Rahandusministeeriumi statistika kohaselt oli 2022. aasta lõpus keskmine esimene samba vanaduspension teise sambaga mitteliitunud isiku puhul 590 eurot

ja teise sambaga liitunud isikul 630 eurot (Pensionikeskus, 2023b). See tähendab märkimisväärset sissetuleku vähenemist pensionieas võrreldes toonase 1340 eurose mediaanpalgaga (Eesti Statistikaamet, 2023a) või 654 eurose miinimumpalgaga (Töötasu alammäära kehtestamine, 2022).

Madal netoasendusmäär on Eesti pensionisüsteemi puhul üks suurimaid väljakutseid (Leppik ja Vallistu, 2019; Eesti pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse analüüs 2022, 2023; OECD, 2023a). Sotsiaalmaksust finantseeritav riiklik pensioniskeem on Eestis kasutuses olnud pikka aega, seejuures umbes kolmandiku ajast ainsa elemendina (Fultz, 2006). Juurdunud hoiakud on visad taanduma ja osaliselt võib just sellega olla põhjendatav inimeste ootus, et riik tagab neile pensionieas piisava sissetuleku. Eesti finantskirjaoskuse 2023. aasta uuringus väljendas endiselt 15% inimestest arvamust, et riigi makstav pension on neile piisav pensionipõlves äraelamiseks (Kantar Emor, 2023).

Teine samm on eelfinantseerimise põhimõttel pensionisammas, kuhu kogutakse rahalisi vahendeid isikliku pensioni täiendavaks rahastamiseks. Sambaga liitumine on kohustuslik pärast 1983. aastat sündinutele ja toimub automaatselt isiku täisealiseks saamisel. Sissemaksed teises sambas on automaatsed ja fikseeritud määras. Vaikimisi sissemaks määr on 2% brutotasult. Alates 2025. aastast on võimalik määr suurendada 4 või 6%-ni, säilitades samas riigipoolse 4%-lise panuse. (Pensionikeskus, 2024)

Teise samba eripära Eesti süsteemis on see, et kogujale pakub see võrdlemisi palju vabadust, millega kaasneb ka vastutus langetatud otsuste eest. Näiteks on liitumine kõikidele 18-aastaseks saanutele küll kohustuslik, aga inimesel on võimalus sissemaksete tegemisest loobuda. Ka juba kogutud sissemaksed on võimalik välja võtta veel enne pensioniikka jõudmist, aga peab arvestama, et lisaks tulevaste pensionisäästude enneaegsele ära kasutamisele kaasneb mõlemal juhul ka kümneaastane taasliitumise piirang ning teisel järjestikusel loobumisel eluaegne liitumise piirang (Kogumispensionide seadus, 2024). Ehkki taasliitumise piirang võib mõnel juhul omada distsiplineerivat mõju, jätab see inimesed ebaproportsionaalselt pikaks ajaks teise samba skeemist eemale. Liitintressi kumuleeruvat olemust arvestades on sellise elemendi rahaline mõju märkimisväärne nii kogujale endale kui ka riigile. Paljude jaoks ei näi selline piirang olevat piisav argument, sest 2021. aastal, kui see võimalus esmakordselt avanes, lahkus teisest sambast kolmandik varasemalt liitunud kogujatest, kes vaatamata esialgsele investeerimiskavatsusele suunasid oma kogutud säästud suures osas igapäevaseks tarbimiseks (Eesti pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse analüüs 2022, 2023).

Kolmas samm pakub võimalust suurendada pensioni sissetulekut vastavalt koguja soovitud elustandardile. Sarnaselt teise sambaga on tegemist eelfinantseeritava sambaga, kus kogutakse rahalisi vahendeid personaalsele pensionikontole. Kolmanda sambaga liitumine on vabatahtlik, samal ajal sisaldab see mitmeid elemente, mis teevad sellest atraktiivse valiku. Näiteks saab koguja ise valida sissemakse summa, ajahetke ja regulaarsuse, samuti on sambasse integreeritud tulumaksusoodustus teatud aastase sissemakse pealt. (Pensionikeskus, 2024) Sellele vaatamata on kolmanda sambaga hõlmatus olnud aastakümneid võrdlemisi madal – 2022. aasta lõpuks oli liitunud keskmiselt iga viies elanik vanuses 18-60 aastat ja keskmine kontojääk inimese kohta 3602 eurot (Pensionikeskus, 2023b).

Nii teine kui ka kolmas samm toovad inimese jaoks kaasa avatuse riskile, sest pensionivahendeid investeeritakse üldiselt finantsturgudel. Riskid tõstatuvad ka siis, kui napib rahatarkust, sest sambast saadav pensionilisa sõltub koguja määratud sissemakse suuruselt ning valitud pensionifondide tootlikkusest ja valitsemistasudest. Kõiki tehtud valikuid saab koguja akumulatsiooniperioodi jooksul muuta, aga see eeldab inimeselt huvi teemaga tegeleda. Küll aga on koguja jaoks kolmas samm vähem piirav, sest ei too kaasa sedavõrd rangeid piiranguid säästude enneaegsel ärakasutamisel, sissemaksete peatamisel või lõpetamisel.

Pensionisüsteemi mitteametlike osadena võib käsitleda ka mitteformaalseid toetusi ja meetmeid nagu finants- ja kinnisvara, perekonnaliikmete abi, omanduses olev kinnisvara, soodustused tervishoiusüsteemis jms (Holzmann, Hinz ja Dorfman, 2008). Ka Eestis on räägitud lastest kui pensionisammastest. Rahatarkuse uuringud on aga näidanud selle hoiaku võrdlemisi kiiret taandumist. Kui 2010. aasta uuringus nimetas kolmandik vastanutest vanaduspõlve rahastamise allikana laste tuge (Faktum ja Ariko, 2010), siis 2023. aastal lootis pensionipõlves laste või teiste pereliikmete abile keskmiselt iga kümnes vastaja (Kantar Emor, 2023). Sarnased muutused on toimunud ka finantsvarade omamisel, kus eeskätt noorema elanikkonna seas on perioodil 2017-2021 täheldatud kahe- kuni kolmekordset kasvu (Korasteljov et al., 2021).

Seega tagab riik esimese samba kaudu inimesele minimaalse sissetuleku pensionieas. Vastutus pensioniaegse soovitud elustandardi eest põhineb aga suure osas inimese vabal soovil ja säästmisharjumustel, milleks pakuvad võimalusi teine ja kolmas samm. Kuigi mõlemad sambad põhinevad sissemaksete skeemil, kus inimene kogub rahalisi vahendeid isikliku tuleviku rahaliseks kindlustamiseks, on neil olulised erinevused liitumise kohustuslikkuse, säästude haldamise ja paindlikkuse osas. Kokkuvõttes seisneb Eesti

pensionisüsteemi peamine väljakutse elanike raha- ja pensionitarkuses. Riski maandamiseks on oluline, et inimesed omaksid selget ettekujutust oma pensioniaegsest sissetulekust ja vajadustest, mõistaksid seejuures pikaajalise säästmise tähtsust ning tegutseksid selle nimel läbimõeldult.

2.2. Metoodika kirjeldus

Eestis ei ole varem pensioni kogumisega seotud teadmisi ja hoiakuid põhjalikult uuritud. Selle uurimislünga täitmiseks annab käesoleva töö empiiriline osa ülevaate Eesti tööealise elanikkonna pensioniks kogumisega seotud teadmistest ja hoiakutest. Peatükk algab magistr töö uurimisprotsessi ja metoodika kirjeldamisega, millele järgneb andmeanalüüsi tulemuste kirjeldus ja diskussioon.

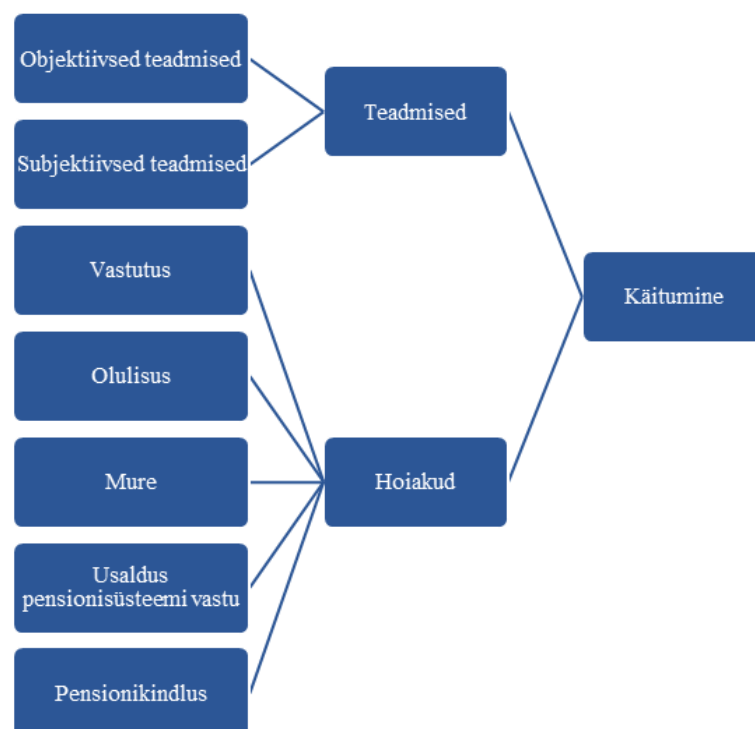
Selleks, et koostada küsimustik pensionitarkuse esmakordseks uurimiseks Eestis, tuginedes pensionitarkuse uuringutele, mis on läbi viidud Soomes, Rootsis, Taanis, Hollandis ja Suurbritannias, ülevaade nendest töödest on toodud lisas B ning olulisemaid tulemusi kajastati ka töö esimeses peatükis (Tenhunen, 2021; Elinder et al., 2020; van der Schors ja Warnaar, 2015; Bilde ja Linde, 2013; The Money Advice Service, 2018). Lisaks sellele, et nendes riikides on pensionitarkust varasemalt edukalt uuritud, lähtuti võrdlusriikide valikul ka sellest, et tegu on riikidega, kus kogumispensionide osatähtsus on jooksvalt finantseeritavate riiklike pensionide kõrval suur. Samuti on nende riikide pensionisüsteemid üldiselt olnud edukad, leides tasakaalu pensionisüsteemi adekvaatsuse ja jätkusuutlikkuse vahel, teisisõnu suudavad nimetatud riigid tagada elanikele piisava sotsiaalse kaitse muutuva demograafilise ja majanduskeskkonna tingimustes. (Leppik ja Vallistu, 2019)

Küsimustiku koostamise esimeseks sammuks oli mainitud riikide uuringuraportite ja küsitlusankeetide analüüsimine. Osad uuringud olid saadaval vaid riigikeeles, mistõttu kasutati ka masintõlget. Kõigis viies uuringus kasutati peamise uurimismeetodina küsitlust, mis koosnes valikvastustega küsimustest, ning tehti järeldusi, mida on võimalik laiendada kogu populatsioonile.

Süsteemispetsiifilisi teadmisi mõõtvad selge õige ja vale vastustega küsimused prevaleerisid enim soomlaste seas läbi viidud uuringus (Tenhunen, 2021). Enesehindamisküsimuste puhul, millega mõõdeti individuaalseid pensioniteadmisi olid eeskujuks nii Hollandi, Soome kui ka Taani uuringud, kus uuriti näiteks, kui hea ettekujutus on kodanikel enda tulevase pensioni suurusest (van der Schors ja Warnaar 2015; Tenhunen,

2021; Bilde ja Linde, 2013). Selleks, et hinnata inimeste käitumist, esitati küsimusi selle kohta, kas ja mil viisil pensioniks kogutakse ning milliseid tegevusi pensionikogumisega seonduvalt tehakse. Hollandi uuring oli lisaks eeskujuks selle poolest, et täiendavalt uuriti, mil määral kasutatakse pensionitoiminguteks välist abi (van der Schors ja Warnaar, 2015). Hoiakutega seotud küsimuste puhul olid riikidevahelised lahknevused kõige suuremad, tulenevalt uuringu erinevatest fookustest ja riiklikust kontekstist. Soome uuringus, mille eesmärk kattus kõige enam käesoleva töö eesmärgiga, keskenduti usalduse, pensionikindluse ja muretsemisega seotud hoiakutele (Tenhunen, 2021). Teiste riikide uuringutes käsitleti ka teema tähtsuse mõistmist ja sellega seotud huvi.

Iga küsimuse puhul analüüsiti selle eesmärki, kattuvust teiste uuringutega ja hinnati küsimuse sobivust käesoleva töö eesmärgiga. Välja valitud küsimused asetati kolmest kategooriast koosnevasse raamistikku: teadmised, hoiakud ja käitumine (joonis 5). Seejärel parendati küsimuste sõnastusi nii, et need oleksid võimalikult arusaadavad ja kontrolliti, et küsimused moodustaksid tasakaalus terviku. Samuti ühtlustati vastusevariantide skaalalad, et lihtsustada andmete analüüsi ja töö tulemuste selget sõnastamist. Nii palju kui võimalik kasutati standardiseeritud Likerti skaalat.

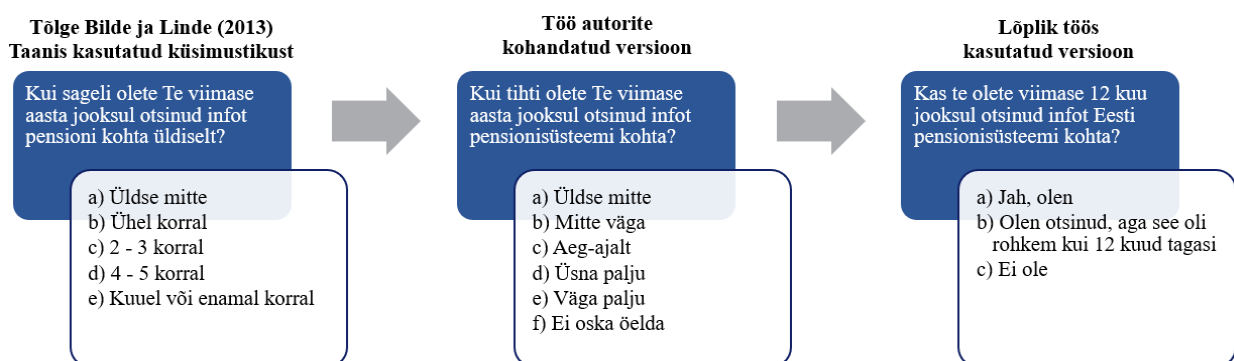
Joonis 5. Küsimuste kasutamise raamistik

Allikas: autorite koostatud

Peaaegu kõik antud töö autorite poolt koostatud ankeedis olevatest küsimustest pärinevad mõne teise riigi küsimustikust. Erandiks on aktuaalsete küsimuste plokk, mille eesmärk on küsida küsimusi seoses Eestis hiljuti toimunud ja hetkel aset leidvate pensionireformidega, neid küsimusi on võimalik uuringu teistkordsel läbiviimisel ajakohastada.

Koostatud ankeet on antud magistritöö uurimiseesmärgist laiema skoobiga, sest küsimustik on osa Sotsiaalministeeriumi poolt rahastatud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse poolt läbiviidavast teadusprojektist “Pensionitarkuse longituudse mõõdiku väljatöötamine ja piloteerimine”. Seetõttu kooskõlastati käesoleva töö autorite poolt koostatud ankeet Sotsiaalministeeriumi esindajatega, kelle soovil küsimuste sõnastusi ja koosseisu mõnevõrra muudeti.

Lisaks toimus küsimustiku piloteerimine paarisaja vastajaga, mille tulemusena samuti küsimuste koosseis mõnevõrra muutus. Näiteks jäid lõplikust ankeedist välja üldise rahatarkusega seotud objektiivsed küsimused ning lisandusid mõned taustatunnustega seotud küsimused. Võrreldavuse huvides on töö lisades välja toodud käesoleva töö autorite poolt tellijale edastatud küsimustik (lisa C) ning tellija ja projekti meeskonna poolt täiendatud küsimustik, nii nagu see lõpuks uuringus osalejateni jõudis (lisa D). Joonisel 6 on ühe küsimuse põhjal kujutatud näide sellest, kuidas teiste riikide autorite poolt kasutatud küsimused arenesid selle töö küsimusteks.

Joonis 6. Küsimuse arenemise protsess antud uurimustöö kontekstis

Allikas: autorite koostatud

Autorite poolt koostatud ankeet koosnes viiest osast, mis baseerusid töö teoreetilises osas avatud teemadel ning milleks olid:

- sissejuhatavad küsimused: eesmärk koguda teavet taustategurite kohta;

- pensionivalikud: eesmärk uurida pensioniks säästmise levimust, pensioniks kogumise viise ja otsustustegureid;
- teadlikkus, teadmised ja mõistmine: eesmärk hinnata subjektiivsete ja objektiivsete meetodite kaudu pensioniga seotud teadmisi;
- aktuaalsed küsimused: küsimused seoses hiljutiste pensionireformidega;
- enesekindlus, motivatsioon ja hoiakud: eesmärk uurida, kui tähtsaks peavad elanikud pensioniks säästmist, millised on inimeste hinnangud oma rahalisele toimetulekule pensionieas ning millised on laiemad pensionisüsteemiga seotud hoiakud.

Ankeedis oli kokku 69 suletud küsimust, millele olid lisaks planeeritud demograafia ja sotsiaalmajanduslike teguritega seotud küsimused. Lõplik, vastajateni jõudnud ankeet koosnes kokku 59 küsimusest ning need olid struktureeritud tabelis 1 toodud kategooriate kohaselt. Käesoleva töö uurimiskoobiga kattusid lõpuks 30 küsimust (markeeritud lisa D halli taustavärviga).

Tabel 1

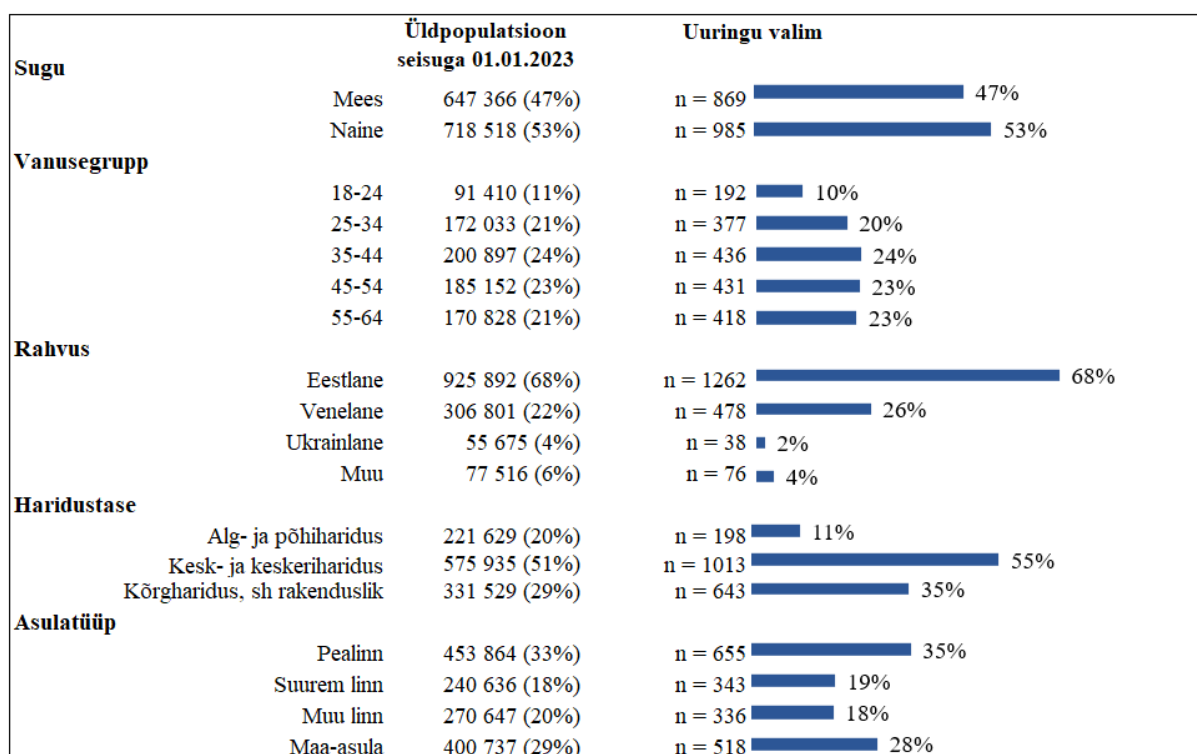
Lõpliku ankeedi struktuur ja antud töö kontekstis huvipakkuvad teemad

Kategooria	Teema
Demograafia	Esinduslik valim, sugu, vanus
Ootused pensioni osas ning pensioniks planeerimine	Vastutus, tähtsus, pensionikindlus, käitumine
Pensioniinfo otsimine	
Subjektiivsed teadmised pensionist	Teadmised
Objektiivsed teadmised pensionist	Teadmised
Pensioni väljamaksed ja pensioni kasutamine	
Aktuaalsed küsimused	
Arvamused Eesti pensionisüsteemist, laiemad muutused	Usaldus, muretsemine
Taustatunnused	
Tagasiside	

Allikas: autorite koostatud

Andmeid kogus uuringufirma Norstat Eesti AS 2024. aasta märtsis veebipõhise ankeetküsitluse vormis. Uuringu valimisse kuulusid Eestis elavad tööealised isikud vanuses 18-64. Vaadeldava populatsiooni suurus on 01.01.2023 seisuga 820 320 inimest, moodustades 60% Eesti rahvastikust (Eesti Statistikaamet & Saksa Statsitikaamet, 2023). Valimisse kuulus kokku 1854 inimest, vastajate mediaanvanus oli 43 eluaastat, nendest 47%

olid mehed ning 53% naised. Vastajatest 11% olid alg- või põhiharidusega, 55% kesk- või keskeriharidusega ja 35% rakenduskõrghariduse või kõrgharidusega. Küsitlusele vastanud isikutest 28% elasid maa-asulas ja 72% linnas, sealhulgas Tallinnas 35%. Joonisel 7 on esitatud valimit kirjeldavad karakteristikud üldpopulatsiooni näitajate taustal. Sellele tuginedes leiab kinnitust valimi esinduslikkus soo, vanuse, rahvuse (eestlased vs muust rahvusest inimesed) ning elukoha suhtes. Eesmärk oli saavutada esinduslikkus ka haridustaseme suhtes, kuid see ei õnnestunud alla keskharidusega inimeste madala vastamisaktiivsuse tõttu.

Joonis 7. Valimi kirjeldus üldpopulatsiooni andmete taustal

Allikas: autorite koostatud Eesti Statistikaamet (2023b), Eesti Statistikaamet (2023c), Eesti Statistikaamet (2023d) põhjal

Töös kasutatakse kvantitatiivset andmeanalüüsi meetodit, sest see võimaldab analüüsida infot suure hulga inimeste kohta ja teha selle põhjal üldistusi. Kvantitatiivne analüüs viidi läbi käesoleva töö autorite poolt R programmeerimiskeelt kasutades, jooniste ja tabelite koostamiseks kasutati Microsoft Excel tabelitöötlusprogrammi. Kasutati kirjeldavat statistikat, et analüüsida vastuste jaotust ja seaduspärasusi taustateguritega. Gruppide omavaheliseks võrdlemiseks kasutati kahe valimi t-testi. Täiendavate mustrite leidmiseks

rakendati korrelatsioonanalüüsi, mille puhul kasutatud olulisuse nivoo oli 95%, kõikide korrelatsioonide hindamiseks kasutati Spearmani astakorrelatsioonikordajat, mis on sobilik järjestustunnuste analüüsimisel. Majandustegevused leiavad aset tihti paralleelselt, mistõttu on keeruline eristada põhjust tagajärjest, põhjustades kausaalsuse küsimuse. Seetõttu välditakse töös põhjuslike seoste otsimist.

Selleks, et anda hinnangut objektiivsete, subjektiivsete ja koondteadmiste tasemele ning pensionialase tegutsemise aktiivsusele, loodi mitme küsimuse tulemuse summeerimisel koondskoorid. Objektiivsete teadmiste koondskoor on kümne testiküsimuse õigete vastuste summa, subjektiivsete teadmiste punktiskoori arvutamiseks kasutati kolme pensionialast küsimust ning tegutsemisaktiivsuse hindamiseks loodi kolmest küsimusest koondskoor. Koondskooride loomise meetodika on täpsemalt avatud lisa E.

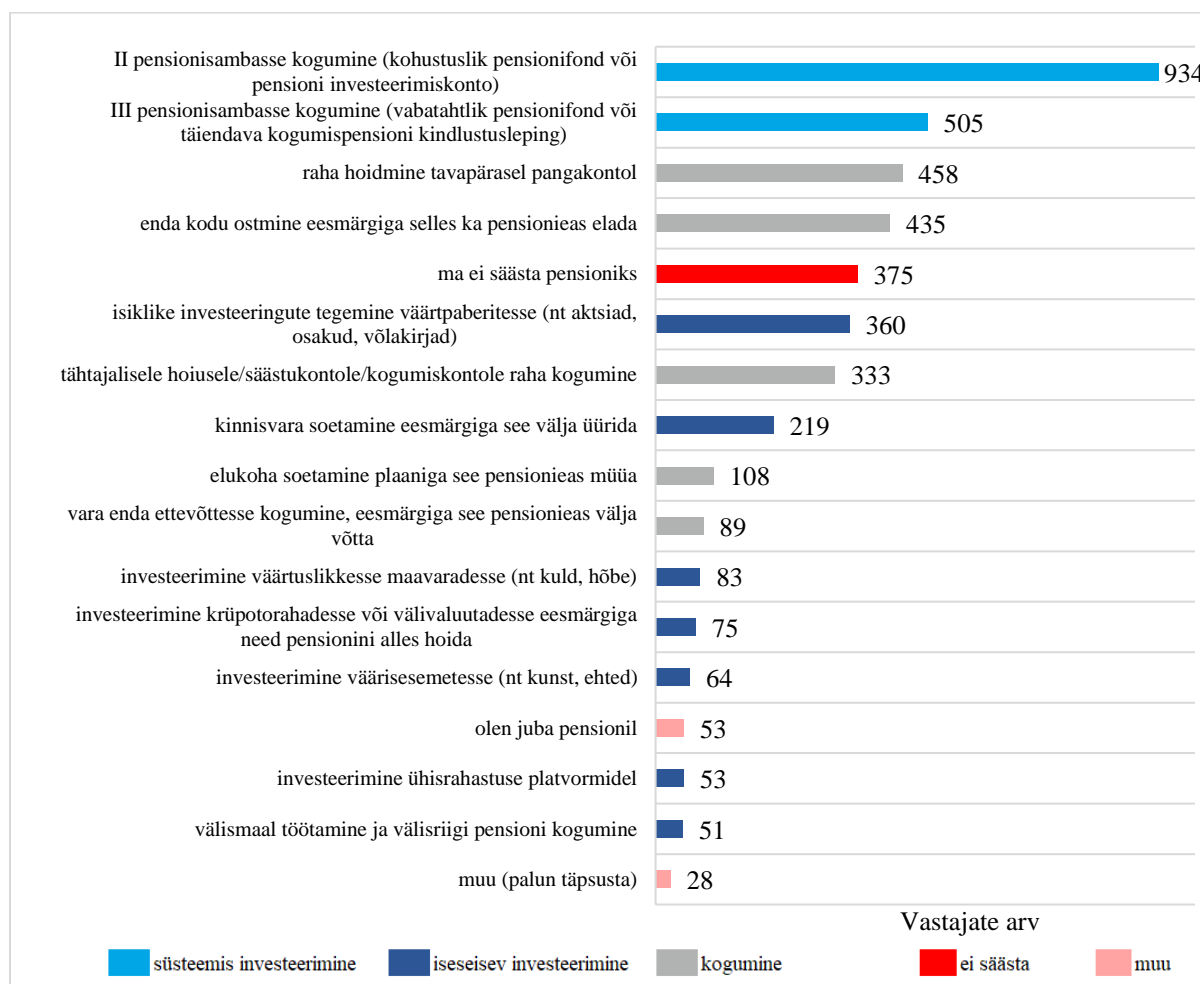
Nagu eelnevalt mainitud, on loodud ankeeti soovitatav ka tulevikus rakendada, et koguda vajalikke andmeid elanikkonna pensionitarkuse trendide tuvastamiseks. Samuti on kogutud andmed laiemad, kui selle töö eesmärk, tänu millele on võimalik samadele andmetele toetudes teemat ka mõne teise nurga alt uurida.

2.3. Eesti tööealiste elanike pensionitarkus

Käesolevas peatükis tutvustatakse töö eesmärgist lähtuvalt küsitluse tulemusi ning esitatakse peamised tähelepanekud ja järeldused. Peatüki käigus selgitatakse esmalt, kuidas Eesti elanikud pensioniks koguvad ja milliseid tegevusi selleks teevad ning seejärel, millised on Eesti tööealiste pensioniteadmised ja -hoiakud ning kuidas on need seotud rahalise valmistumisega pensioniks. Tulemusi võrreldakse soo ja vanusegrupi põhiselt. Kus asjakohane, tuuakse välja ka erinevused ja sarnasused võrdlusriikide tulemustega. Toetudes valimi esinduslikkusele laiendatakse uuringu tulemusi kogu tööealisele elanikkonnale, kasutades termineid “vastaja”, “tööealine”, “isik” ja “inimene” sünonüümidega.

Pensionikäitumist uurides küsiti vastajatelt, mil viisil nad hetkel pensioniks koguvad. Ootuspäraselt kogutakse kõige sagedamini pensionisammaste kaudu, 50% koguvallimist kogub teise samba või pensioni investeerimiskonto kaudu ja 27% vastajatest kolmanda pensionisamba kaudu (joonis 8). Need tulemused on kooskõlas Rahandusministeeriumi statistikaga, mille kohaselt 2023. aastal olid pooled tööealistest liitunud kohustusliku kogumispensioni sambaga ja viiendik tööealistest vabatahtliku pensionisambaga (Pensionikeskus, 2023b). Veerand vastanutest hoiab raha tavalisel pangakontol, siiski enamik neist teeb seda täiendava kogumise viisina, ainult 3% vastajate jaoks on see ainus viis

pensioniks koguda. Umbes veerandi jagu on ka neid inimesi, kes tuleviku kindlustamise eesmärgil on soetanud kinnisvara, milles kavatsevad pensionipõlves elada. Suhteliselt palju oli veel neid inimesi, kes valmistub pensioniks iseseisvalt investeerides, näiteks viiendik vastajatest kindlustab omale pensioni väärtpaberi investeringute kaudu.

Joonis 8. Pensioniks kogumise viisid vastajate pensioni rahastamisstrateegiates

Allikas: autorite koostatud

Vastajad grupeeriti vastavalt pensioniks kogumise viisidele nelja gruppi: süsteemis investeerijad, iseseisvalt investeerijad, kogujad ning mittesäästjad. Kuna vastajal oli antud küsimuse juures võimalik ära märkida mitu valikut, siis kategoriseerimisel sai määravaks kõrgema taseme tegevus. Antud töös on kõrgeima tasemega arvestatud süsteemis investeerimist. Seega “süsteemis investeerija” on isik, kes kogub teise või kolmanda pensionisamba kaudu, kuid võib paralleelselt tegeleda ka täiendavate investeerimis- või kogumistegevustega. Kui vastaja on “iseseisva investori” kategoorias, tähendab see, et ta ei

tegele pensionisammastesse investeerimisega, küll aga võib ta täiendavalt tegeleda kogumistegevustega. “Kogumise” kategooriasse kuuluvad isikud ei kogu täiendavalt pensionisüsteemis ega investeeeri ka iseseisvalt. Kogumis- ning investeerimistegevuste liigitus vastavatesse kategooriatesse on välja toodud töö lisas F. Järgnevas analüüsis kasutatakse kogumise viiside kategoriseerimise tähenduses ka terminit kogumisviis.

Eelkirjeldatud viisil kategoriseerides ilmneb, et pensionisüsteemi kaudu kogub pensioniks 60% tööelistest elanikest, kellest 45% on mehed ning 55% naised (tabel 2). Neid, kes pensionisammastesse sisse makseid ei tee, kuid investeerivad pensionipõlve kindlustamiseks iseseisvalt, on koguvalimist kümnendik, nendest üle poole mehed. Vastanutest 9% tegeleb vaid kogumis-, kuid mitte investeerimistegevustega, selles grupis domineerisid naissoost isikud (61%). Seega saab järeldada, et elanikkond on pensioni kogumise viiside osas polariseerunud, naised tegelevad rohkem passiivse kogumisega ja mehed investeerimisega. See omakorda võib tulevikus tähendada erinevusi meeste ja naiste pensioni sissetulekute vahel.

Tabel 2

Pensioniks kogumine kogumisviiside järgi

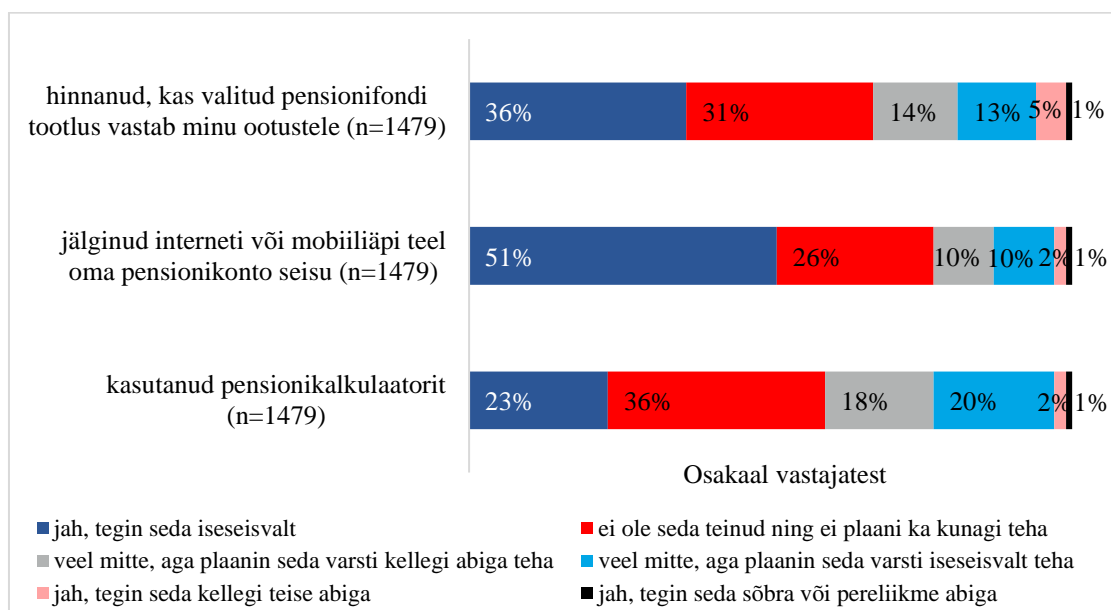
	Süsteemis investeerimine	Iseseisev investeerimine	Kogumine	Ei säästa
Kokku	1076 (60%)	172 (10%)	168 (9%)	375 (21%)
Mehed	484 (45%)	102 (59%)	66 (39%)	178 (47%)
Naised	592 (55%)	70 (41%)	102 (61%)	197 (53%)

Allikas: autorite koostatud

Iga viies tööeline elanik Eestis ei säästa pensioniks ühelgi ankeedis nimetatud viisil, ka vastusevariandi “muu” all ei nimetatud ühtegi täiendavat varaklassi. Tegu on tulevikus potentsiaalse murekohaga: pensioniks mittesäästmine suurendab tõenäosust sattuda pensionieas vaesusrisiki, seab ohtu pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse ja paneb teistele ühiskonnaliikmetele liialt suure ülalpidamiskohustuse. Lisaks on mittesäästjate seas enam naisi, kelle oodatav eluiga on pikem kui meestel, mistõttu on nende puhul pensioniks kogumine eriti oluline. Kuigi võiks eeldada, et pensioniks kogumist ei pea pigem oluliseks nooremad inimesed, siis käesolevad andmed näitavad vastupidist olukorda. Nimelt alla 35 aastaste seas ei kogu pensioniks 17% vastanutest, samas kui üle 35 vanuste seas on neid 23%.

Pensiooni planeerimise puhul on oluline terviklik vaade: oskus määrata oma tulevase vajadusi, hinnata tulevase sissetuleku piisavust ja rakendada vajadusel asjakohaseid meetmeid olukorra parandamiseks (van der Schors ja Warnaar, 2015). Sellest tulenevalt oli autorite huvi seoses pensionikäitumisega teada saada, kui aktiivselt pensioniks kogujad pensiooni rahaasjade planeerimisega tegelevad. Ilmneb, et märkimisväärselt suur hulk inimestest ei hoiu end oma pensionivarade käekäiguga kursis. Väide “ma planeerin üsna või väga aktiivselt enda pensiooni rahaasju” kehtib kõigest 17% vastanute kohta ning 43% vastanutest ei planeeri kas üldse või mitte väga enda pensiooni rahaasju.

Passiivsus joonistub välja ka teistest küsimustest, mis käsitlesid konkreetseid tegevusi, mida isikliku pensiooni planeerimisel tehakse (joonis 9). Pensioniks kogujatest pooled on viimase aasta jooksul oma pensionikonto seisu vaadanud. Vähem on neid, kes on vaadanud valitud pensionifondide tootlust ja seda oma ootuste vastu hinnanud (36% kogujatest). Veelgi harvemini leiab rakendust pensionikalkulaator, mida on aasta jooksul kasutanud iga viies koguja. Vastajad on pensiooni rahaasjade haldamisel pigem iseseisvad ning ei kaldu välist abi kaasama. Rohkem on kasutatud välist abi pensionifondide tootluse hindamisel (6% kogujatest). Üllatavalt suur hulk inimesi pole oma isiklike pensioniasjade kohta teavet otsinud ega kavatse seda ka teha. Nii on näiteks 26% neid, kes ei plaani oma pensionikonto seisu jälgida, 31% ei plaani oma pensionifondide tootlust hinnata ja 36% rakendada pensionikalkulaatorit.

Joonis 9. Tegevused pensiooni planeerimisel

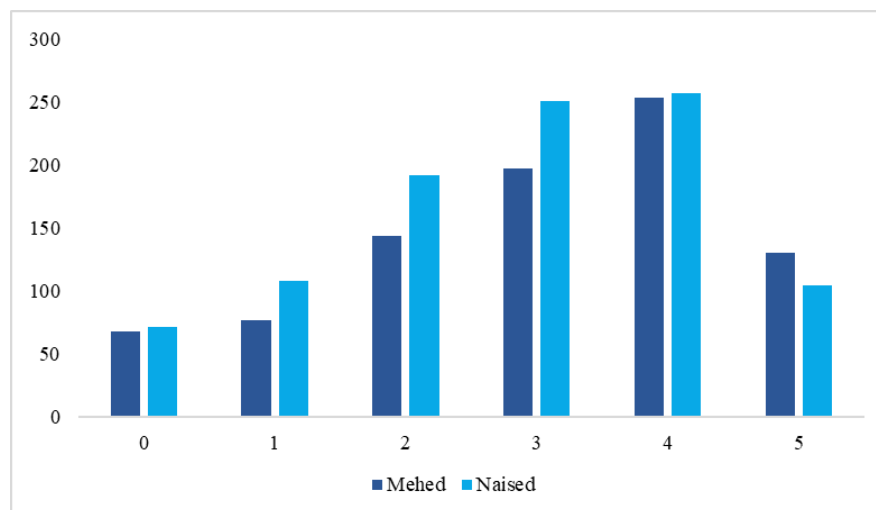
Allikas: autorite koostatud

Kuigi pensionisammastega liitumise tähtsusele on senises kommunikatsioonis palju rõhku pandud, on teadlikkus sellest, kui suur peaks olema tuleviku vajadustele vastav pension või kui palju selleks panustada tuleb, jäänud tagaplaanile. Alles käesolevast aastast on seoses teise samba sissemaksete suurendamise võimalusega hakatud rohkem rääkima sellest, et brutopalgast igakuiselt 2% pensionikontole suunatav summa ei pruugi katta pensionipõlve vajadusi. Pensioni planeerimine on pikaajaline protsess ja tänastel valikutel on suur mõju tuleviku majanduslikule seisule. Tegevusetus või tegelikele vajadustele mittevastav investeerimisstrateegia võib viia pettumuseni lõplikus pensionisummas ja pensionisüsteemis üldiselt. Pelgalt otsus pensionisammastesse koguda on vaid “pool rehkendust”, sest lõplik pension sõltub suuresti sellest, kui palju on sääste sammastesse suunatud ja milline pensionifond valitud.

Inimeste objektiivseid pensioniteadmisi uurides selgus, et keskmiselt osati õigesti vastata 54% küsimustele, nagu ka Soome ja Taani pensionitarkuse uuringutes, kus vastati samuti õigesti ligikaudu pooltele küsimustele (Bilde ja Linde, 2013; Tenhunen, 2021). Teise ja kolmanda pensionisambaga seotud küsimustele õigesti vastamise määr oli peaaegu võrdne (vastavalt 56% ning 54%). Esimese pensionisambaga seotud teadmised olid madalamad, kus keskmiselt vastati õigesti 49% küsimustest. Suurimaks proovikiviks osutus väide “III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmine enda isiklikku aktsiaportfelli”, mille oskas korrektselt tõeseks märkida 38% vastajatest. Madal õigesti vastajate määr on ootuspärane, kuivõrd küsimus on keerukas ja eeldab vastajalt nii kolmanda samba kui ka aktsiainvesteeringutega seotud maksuomaduste tundmist. Raskusi valmistas küsimus eelkõige 45-64 vanuses isikute jaoks, kelle puhul on ka Eesti Pank välja toonud, et nende hulgas on aktsiate ja kolmanda samba omamine vähem levinud kui nooremate vanuserühmade seas (Korastel'jov et al., 2021:71).

Keeruliseks osutus ka väide “I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat“, millele andis õige vastuse 40% vastanutest. Tulemus võib olla tingitud küsimuse ebaõnnestunud sõnastusest. Nimelt on küsimuses viide tööaastatele, samas kui pensionikindlustusseaduse kohaselt annab õiguse riiklikule vanaduspensionile vähemalt 15-aastane pensionistaaž, kuhu alla kuuluvad kuni 31.12.1998 näiteks ka kaitseväeteenistus, statsionaarses vormis kutseõppeasutuses või kõrgkoolis õppimine, lapsehoolduspuhkusel viibimine ja veel mitmed harvem esinevad tegevused (Riiklik pensionikindlustuse seadus, 2024).

Meeste objektiivsed teadmised olid naiste teadmistest veidi paremad (joonis 10). Mehed said keskmiselt viiepalliskaalal tulemuseks 3.0 ning naised 2.8. Meeste kõrgemat objektiivsete teadmiste taset on näidanud ka mitmed finantskirjaoskuse uuringud (Alessie et al., 2011; Lusardi ja Mitchell, 2011b; 2023; Atkinson ja Messy, 2012) ning seda toodi välja ka Rootsi ja Taani pensionitarkuse uuringutes (Bilde ja Linde, 2013; Elinder et al., 2020). Kui vaadata lisas G toodud objektiivsete küsimuste kokkuvõtvaid tulemusi, on märkimisväärne, et valede vastuste osakaal on sama nii meeste kui naiste puhul ja erinevused tulenevad pigem “ei tea” vastuste osakaalust, mis meeste puhul oli 32% ja naistel 36%. Varasemates uuringutes on täheldatud, et naised kalduvad testiküsimuste puhul meestest sagedamini otsustama “ei oska öelda” valiku kasuks ja see muster püsib ka pärast sotsiaalmajanduslike ja demograafiliste tegurite arvesse võtmist (Alessie et al, 2011; Lusardi ja Mitchell, 2014; Bucher-Koenen et al., 2017). Seega leiame ka antud uuringu puhul viiteid sellele, et naised on kas liialt kõhklevad või tõepoolest ei tea õiget vastust küsimusele.

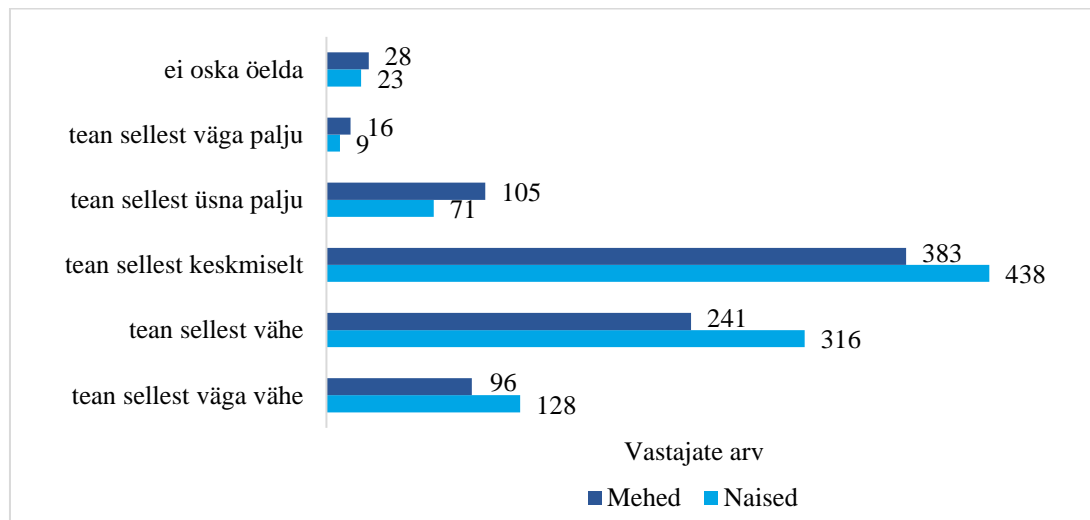
Joonis 10. Objektiivsed teadmised soo lõikes (0-üldse ei tea, 1-väga halb, ...,5-väga hea)

Allikas: autorite koostatud

Võiks eeldada, et mida lähemale jõuab inimene pensionieale, seda teadlikum on ta ka pensionisüsteemist, sellise tulemuseni jõuti Rootsi pensionitarkuse uuringus (Elinder et al., 2020). Käesolevate tulemuste puhul vanuse ja objektiivsete teadmiste vahel korrelatsioon puudub. Üldiselt järgivad antud uuringu tulemused siiski Rootsi tulemustega sarnast joont ehk teadmised kasvavad koos vanusega, välja arvatud vanusegrupp 25-34, kellel on teisest vanusekohortidest kõrgem teadmiste tase (keskmine objektiivsete teadmiste koondskoor 3.0).

Üks võimalik selgitus sellele on, et 25-34 aastased on kehtivas pensionisüsteemis osalenud tööelu algusest peale ja on seetõttu vähem kammitsetud eelarvamusest, et varasemalt kehtinud ümberjaotatav pensionikorraldus on parim. Nad mõistavad, et süsteem sellisel kujul on vajalik ja jätkusuutlik ning on end pensionisüsteemi valikute ja võimalustega kurssi viinud. Tõsi, sama olukord on saatnud ka noorimat vanusegrupi (18-24 aastased), kelle tulemused antud uuringus olid kõige kehvemad (objektiivsete teadmiste koondskoor 2.7). Noorte kasinamad teadmised võivad olla põhjendatud vähese kokkupuutega pensioni kogumise teemaga, sest pole veel jõutud end pensionisüsteemi nüanssidega kurssi viia. Seda eeldust toetab keskmisest madalam õigete vastuste osakaal sellistele küsimustele, mis pole noorte jaoks päevakajalised – näiteks pensionistaaž, pensionihüvitiste väljamaksed ja pensioni osakute päritavus. Samal ajal paistis see vanusegrupp silma kõrgete teadmistega spetsiifiliselt kolmanda samba sissemaks suuruse kohta. Noortest 83% teadsid, et kolmanda samba sissemaksed on vabatahtlikud ning nende suurust saab vabalt valida ja muuta.

Subjektiivsete teadmiste osas selgus, et 44% vastajatest pidas enda pensionisüsteemiga seotud teadmiste taset keskmiseks, 42% alla keskmise taseme ning 11% heaks või väga heaks. Taas oli meeste hinnang teadmistele kõrgem kui naistel (joonis 11). Subjektiivne hinnang pensioniteadmistele vanusega kergelt kasvab: kõige kõrgemalt hinnatakse enda teadmisi vanusegrupis 55-64, viiepalliskaalal keskmiselt 2.71. Vastajatel paluti hinnata ka oma pensioniks kogutud netovara ja tulevase pensioni suurust. Uuringu ülesehitusest tulenevalt ei olnud eesmärgiks vastuse õigsust hinnata, vaid saada aimdust, kui paljud on üldse teadlikud kogunenud raha suurusest, kalkuleerinud tulevast pensioni ja julgevad antud suuruseid pakkuda. Kolm viiest vastajast andis hinnangu sellele, kui suur on nende pensioniks säästetud netovara. Samas igakuise sissetuleku prognoosimine valmistab suuremale osale raskusi, selle suurust julges hinnata vaid iga neljas. Hollandi pensionitarkuse uuringus suutis 29% tööelistest hinnata oma pensionipõlve igakuist sissetulekut. 36% jaoks, kes kavatsesid selle välja selgitada, oli peamiseks takistuseks teema keerukus ja teadmatuse, kuidas alustada (van der Schors ja Warnaar, 2015). Oma tulevase pensioni suuruse mõistmine võiks olla väga heaks stiimuliks pensioniks aktiivsemalt koguda. Kui aga ei suudeta või ei vaevuta oma tulevase pensioni suurust hindama, on teadmatusest väga lihtne alahinnata pensioniks kogumise tähtsust või lükata kogumist aina edasi.

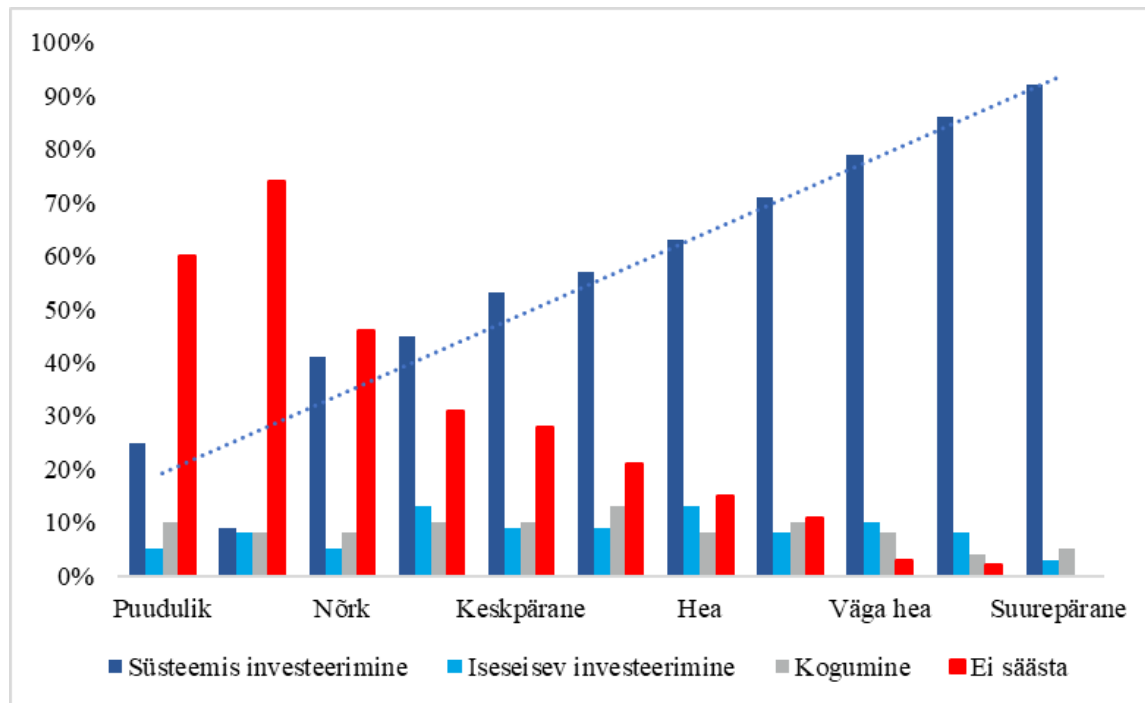
Joonis 11. Elanike subjektiivne hinnang oma teadmiste Eesti pensionisüsteemist

Allikas: autorite koostatud

Ehkki objektiivsed ja subjektiivsed teadmised on omavahel positiivses korrelatsioonis ($r_s=0.46$), on vastajate subjektiivsed teadmised madalamad kui nende teadmiste objektiivse mõõtmise tulemused näitavad. Tervelt kolm neljast vastajast alahindas oma pensioniteadmisi. Kui objektiivselt mõõdetuna oli Eesti tööealiste keskmine pensioniteadmiste tase viie punktisel skaalal 2.92, siis ise andsid vastajad oma teadmiste keskmiselt 2.66 punktise hinde. Selline tulemus erineb teiste riikide pensionitarkuse uuringutest, kus vastajad on oma teadmisi pigem ülehinnanud (Bilde ja Linde, 2013). Oma teadmiste alahindamine võib viia passiivsuse pensioniks valmistumisel - kuna inimesed kahtlevad liialt enda teadmistes, ei julgeta ette võtta konkreetseid samme (Benartzi ja Thaler, 2007).

Korrelatsioonanalüüsi tulemused näitavad, et pensioniteadmised on positiivselt seotud pensioniks kogumisega ning laiemalt pensioniteemadega tegelemisega. 59% inimestest, kelle koondteadmised jäid kümnepalliskaalal 0-2 vahemikku, ei säästa üldse pensioniks. Samas nendel, kes investeerivad pensionisüsteemi kaudu, oli keskmine teadmiste tase 6.1 punkti, mis on 26% kõrgem tulemus kui nendel, kes teise või kolmandasse pensionisambasse ei investeerinud. Nagu ka jooniselt 12 näha, on selge positiivne seos teadmiste taseme ja teise või kolmandasse pensionisambasse kogumise (ehk süsteemis investeerimise) vahel. Koos teadmistega kasvab pensionisüsteemis kogujate hulk ning väheneb nende hulk, kes pensioniks üldse ei kogu. Rootsi pensionitarkuse uuringus tõdeti, et nii parem informeeritus pensionisüsteemist kui ka kõrgem subjektiivne hinnang oma teadmiste on suurema tõenäosusega seotud pensioni planeerimisega (Elinder et al., 2020). Antud töö tulemused

järgivad sama mustrit, aga põhjuslikkuse seose kohta järelduste tegemine eeldab täiendavaid uuringuid, et mõista, kas paremad teadmised suunavad enam pensionikogumise skeemides osalema või tulenevad paremad teadmised kogumisskeemis osalemisest ehk läbi õpetlike kogemuste.

Joonis 12. Kogumisviisi levimus pensioniteadmiste taseme järgi

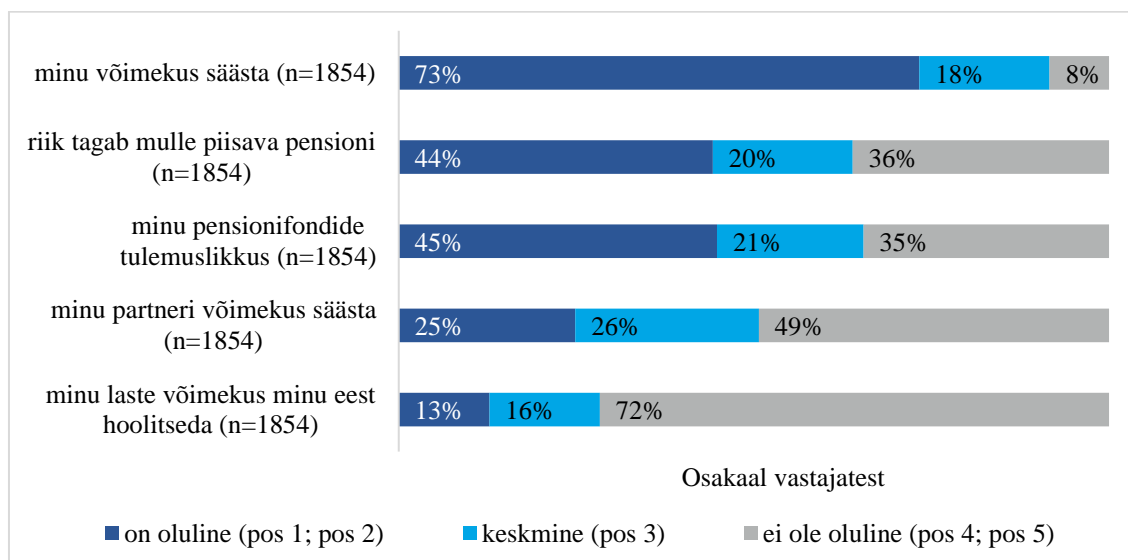
Allikas: autorite koostatud

Korrelatsioonanalüüs näitas veel, et paremate pensioniteadmistega inimesed tegelesid ise või kellegi kaasabil pensioni haldamisega tihemini ehk planeerisid rahaasju aktiivsemalt, järgisid oma pensionikonto seisu, hindasid säästude paigutamise tulemuslikkust ja kasutasid pensionikalkulaatorit. Seejuures oli enesehinnanguliste teadmiste korrelatsioon tegutsemisaktiivsusega mõnevõrra tugevam ($r_s=0,49$) kui seos objektiivsete teadmistega ($r_s=0,40$).

Pensioniga seotud hoiakuid vaatasime viiest aspektist: vastutus, tähtsus, muretsemine, usaldus ja pensionikindlus. Nagu töö esimeses osas kirjeldatud, on üks olulisi pensionikogumist edendavaid hoiakuid isikliku vastutuse tajumine. Uuringu tulemused näitavad, et enda säästmisvõimekust peab pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel oluliseks ehk paigutab viiepalliskaalal kas esimesele või teisele kohale 73% vastajatest. Riigi suutlikkust ja pensionifondide tulemuslikkust peab oluliseks pisut alla poole elanikkonnast,

mõlemal juhul 44-45% koguvahimist. Partneri ja laste tugi pensionipõlve kindlustamisel asetati sagedamini skaala madalamasse osasse. Sarnast mõtteviisi, mille kohaselt lastele pandud ootused pensionieas toimetulekuks on hakanud vähenema, on täheldatud ka Eesti viimases finantskirjaoskuse uuringus (Kantar Emor, 2023).

See, milliseid joonisel 13 välja toodud tegureid peab koguja pensioni kujunemisel kõige olulisemaks, on statistiliselt oluliselt, kuid nõrgas seoses pensioniteadmistega. Kõige tugevam oli seos pensioniteadmiste ning pensionifondide tulemuslikkuse olulisusele antud hinnangu vahel: teadmiste taseme tõustes hindab inimene pensionifondide tulemuslikkust olulisemaks ($r_s = -0,23$).

Joonis 13. Pensionipõlve rahalist olukorda mõjutavate tegurite olulisus

Allikas: autorite koostatud

Selleks et mõista, kuidas enda ja riigi võimekusele antud hinnangud on seotud pensioniks kogumisega, vaatasime antud hinnanguid süsteemis investeerijate, iseseisvalt investeerijate, kogujate ning mittesäästjate kategooriates. Seosed pensioniks kogumisviisi ja individuaalse vastutuse tajumise vahel olid küll statistiliselt olulised, aga enamasti väga nõrgad. Vastajate hinnangud enda võimekusele ja riigi suutlikkuse olulisusele on näha tabelis 3. Loogilise järeldusena saab öelda, et enda rolli pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel peavad kõige olulisemaks need, kes tegelevad passiivselt pensioni kogumistegustega. Kõige madalama hinnangu enda rolli olulisusele annavad teises või kolmandas sambas kogujad. Kuigi võiks eeldada, et need kes koguvad pensionisüsteemis, hindavad ka enda

vastutust kõrgemalt, on tulemus siiski loogiline, sest ainult kogumisega tegeledes ei ole põhjust panna vastutust pensionifondidele nii nagu seda teevad süsteemis investeerijad. Siiski on ka pensionisüsteemis kogujatel suur võimalus läbi aktiivse ja järjepideva varade haldamise oma investeeringute tulemuslikkust suunata. Ootuspäraselt omistavad riigile kõige olulisema rolli need, kes ise pensioniks ei säästa. Ehkki on keeruline hinnata, milline teguritest on põhjus ja milline tagajärg, võib riigi rolli ületähtsustamine olla üks põhjustest pensioniks kogumisega mitte tegeleda.

Tabel 3

Isikliku ja riigi vastutuse tajumine kogumisviiside kaupa

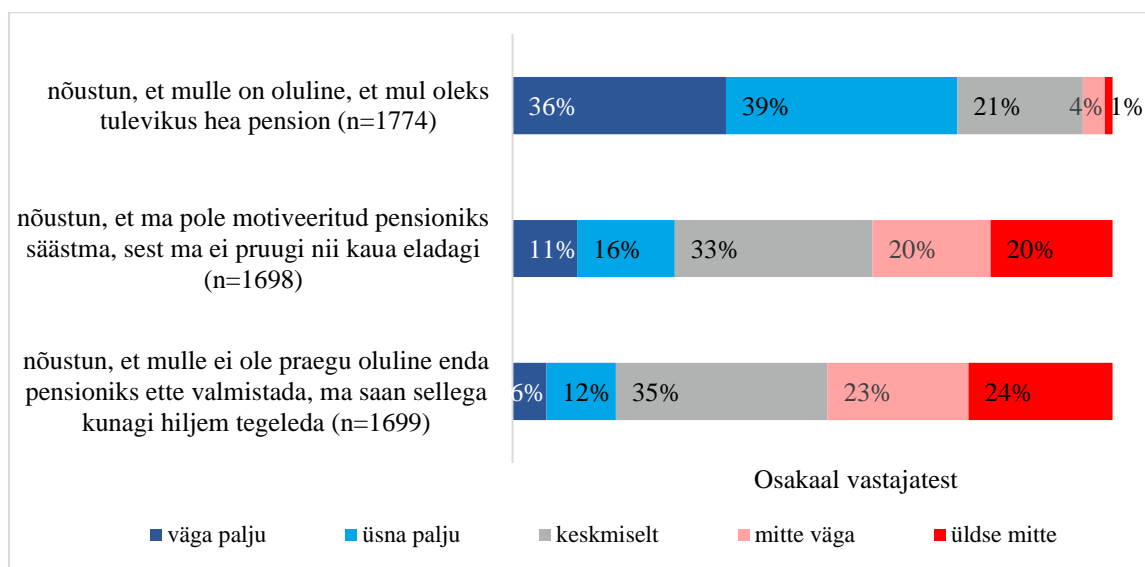
	Süsteemis investeerimine	Iseseisev investeerimine	Kogumine	Ei säästa
Kui oluliseks pead enda rolli pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel?				
<i>1-kõige olulisem</i>	471	88	92	166
2	290	49	46	108
3	221	19	26	65
4	67	9	3	29
<i>5-kõige vähem olulisem</i>	27	7	1	7
vastajate arv	1076	172	168	375
keskmine hinnang olulisusele	1,97	1,83	1,66	1,94
Kui oluliseks pead riigi rolli pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel?				
<i>1-kõige olulisem</i>	261	50	55	161
2	153	22	27	53
3	248	30	30	50
4	196	34	30	59
<i>5-kõige vähem olulisem</i>	218	36	26	52
vastajate arv	1076	172	168	375
keskmine hinnang olulisusele	2,96	2,91	2,67	2,43

Allikas: autorite koostatud

Uurides, kui tähtsaks peetakse rahalist kindlust pensionipõlves, vastas 75% valimist, et peavad pensionipõlves head sissetulekut oluliseks, 21% suhtub tulevase pensioni suurusesse keskpäraselt ja ainult 5% ei tähtsusta seda (joonis 14). Kusjuures head pensionit pidasid ühtviisi oluliseks nii need, kes ise panustasid pensioni kogumisse, kui ka pensioniks mitesäästjad. Seega ei näita hea pensioni tähtsustamine tingimata seda, kas ka tegelikult pensioniks kogutakse. Sarnaselt leiti Hollandi pensionitarkuse uuringus, et enam kui 2/3

inimestest oli hea pension oluline, ometi oli suuremal osal nendest võrdlemisi kasin ettekujutus oma pensionipõlve rahaasjadest, sest teemat hinnati keeruliseks, kardeti teha valesid valikuid või kalduti otsustamist edasi lükkama (van der Schors ja Warnaar, 2015).

Pensioniks kogumise olulisuse nägemist mõõdeti veel läbi kahe väite, millest esimene näitab pensioni kogumise teema vältimist ja teine edasilükkamist (joonis 14). Vastajatest 27% leidis, et nende jaoks pole oluline pensioniks koguda, sest nad ei pruugi nii kaua elada. 17% vastanutest arvas aga, et neil ei ole praegusel hetkel oluline pensioniks koguda, sest nad saavad sellega ka kunagi hiljem tegeleda. Ehkki selline hoiak oli vanusega nõrgas negatiivses korrelatsioonis ($r_s = -0,11$), on murettekitav, et ka vanusegrupis 55-64 on siiski 14% neid, kes arvavad, et neil on võimalik pensioniks valmistumist edasi lükata. Võrdlusriikidest uuris säästmata jätmise põhjuseid Soome. Nende uuringus ilmnes taaskord käesoleva töö tulemusele sarnane leid, 19% nendest, kes vabatahtlikult täiendavas pensionisambas ei kogunud, põhjendasid seda plaaniga hakata koguma hiljem (Tenhunen, 2021).

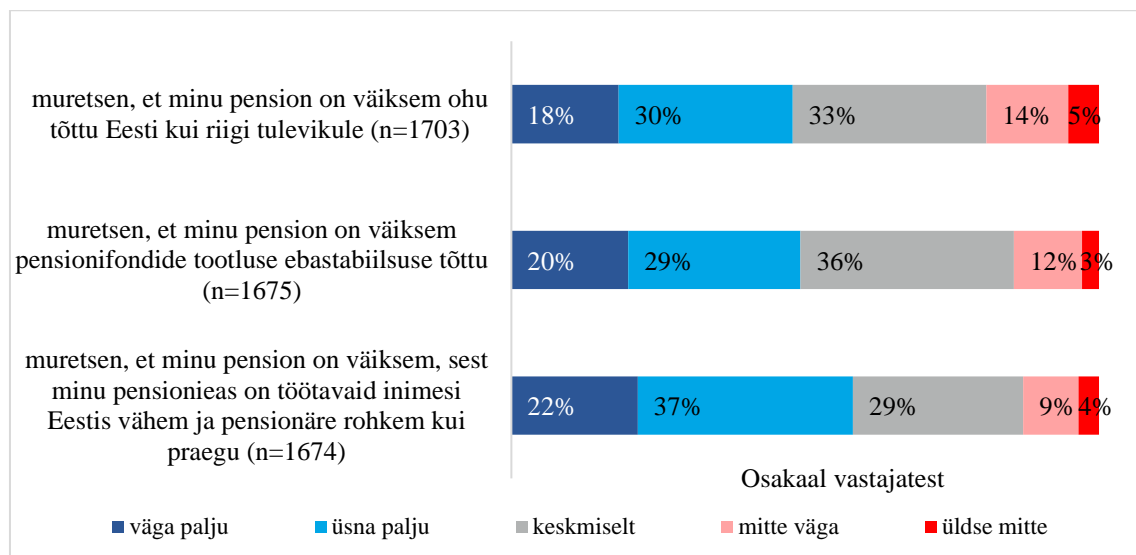

Joonis 14. Pensioniks kogumise tähtsus

Allikas: autorite koostatud

Üldiselt tunnevad vastajad pensioniga seonduvalt suhteliselt suurt muret, seejuures kõige enam kardetakse demograafiliste suundumuste mõju oma pensionile (joonis 15). Kolm vastajat viiest muretsevad, et nende pensioni suurust võib negatiivselt mõjutada rahvastiku vananemine. Tulemus sarnaneb soomlaste seas läbiviidud uuringule, kus selliste arengute

pärast muretses üle poole vastanutest (Tenhunen, 2021). Ligikaudu pool tööealistest inimestest mureseb, et pensionifondide ebastabiilne tootlus või oht Eesti kui riigi tulevikule mõjub negatiivselt nende pensionile. Sellest hoolimata ei näidanud korrelatsioonanalüüs seost pensioniks kogumisviisi ja rahvastiku vananemise ning Eesti tuleviku pärast muretsemise vahel. Negatiivne seos oli pensioniks kogumisviisi ja pensionifondide tootluse ebastabiilsuse vahel, aga seegi oli väga väike ($r_S = -0.09$). Rootsi puhul leidis kinnitust, et parem teadlikkus oma kogutud pensionivarast leevendab muret liiga väikese pensioni pärast (Elinder et al., 2020). Käesolevas uuringus leidis kinnitust väga väike negatiivne seos pensionivarast teadlikkuse ja pensionifondide ebastabiilsuse pärast muretsemise vahel ($r_S = -0.06$). Seega inimesed, kellel on parem teadlikkus kogunenud pensionivara suurusest, muretsuvad vaid veidi vähem pensionifondide tootluse mõju pärast oma pensionile, kuid teadlikkus ei vähenda muretsemist selle pärast, kuidas mõjutab tulevast pensioni oht Eesti riigi tulevikule ja rahvastiku vananemine.

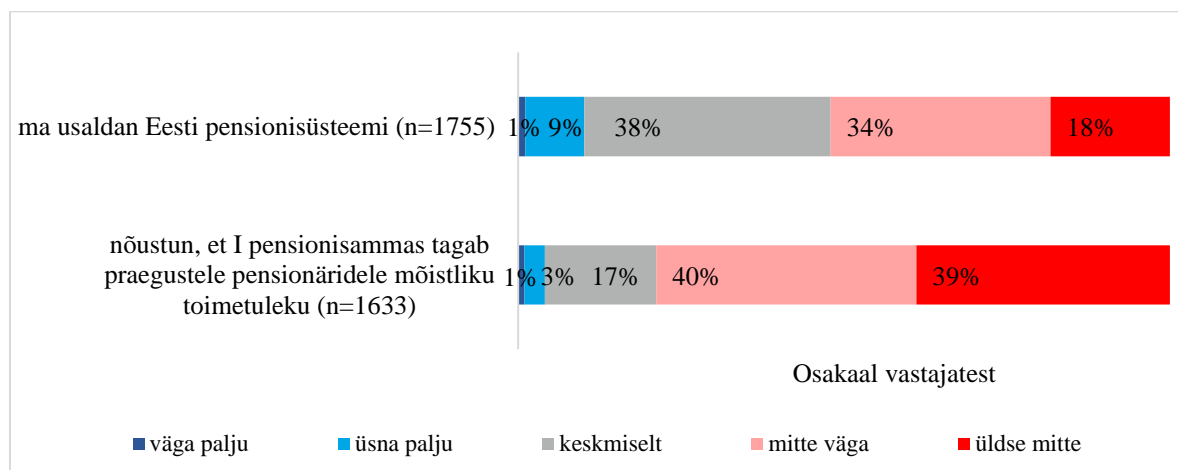

Joonis 15. Mure pensioni piisavust mõjutavate väliste tegurite pärast

Allikas: autorite koostatud

Käesoleva uuringu üks tähelepanuväärsemaid tulemusi ilmnes seoses usaldusega. Selgus, et kõigest pooled inimestest usaldavad Eesti pensionisüsteemi ja usaldus on tugev vaid kümnendikul (joonis 16). Nii kogujate kui mittekogujate seas on ühtviisi palju umbusklikke kodanikke. Soome pensionitarkuse uuringus ei tuvastatud vabatahtlikult

täiendavasse pensionisambasse kogujate puhul ühest seost säästmise ja pensionisüsteemi toimimise usaldusvääruse vahel – osa elanikkonnast pani pensionisüsteemi usaldamatus rohkem koguma ja teisi pigem eemaldas. Küll aga lahknesid arvamused pensionifondi valitsejate usaldamise osas pensioniks vabatahtlikult kogujate ja mittekogujate vahel. (Tenhunen, 2021) Korrelatsioonanalüüs antud uuringus näitas, et usaldus ja pensionialased teadmised olid positiivselt, aga pigem nõrgas seoses ($r_s = 0.21$), samuti oli usaldus nõrgalt seotud kogumisviisiga ($r_s = 0.18$). Varasemad uuringud on eristanud laiamõõtmelist usaldust finantssüsteemi vastu ning kitsamalt konkreetse finantsteenuseosutaja vastu (Hansen, 2012). Selleks, et veelgi täpsemalt mõista usaldamatuse tagamaid ja seost teadmistega, tasub edasistes uuringutes kaaluda küsimuse laiendamist nii, et usaldust oleks võimalik indikeerida lähtuvalt nii laiast kui ka kitsast vaatest. Hetkel on võimalik, et inimesed juhendusid küsimusele vastates mõlemast aspektist.

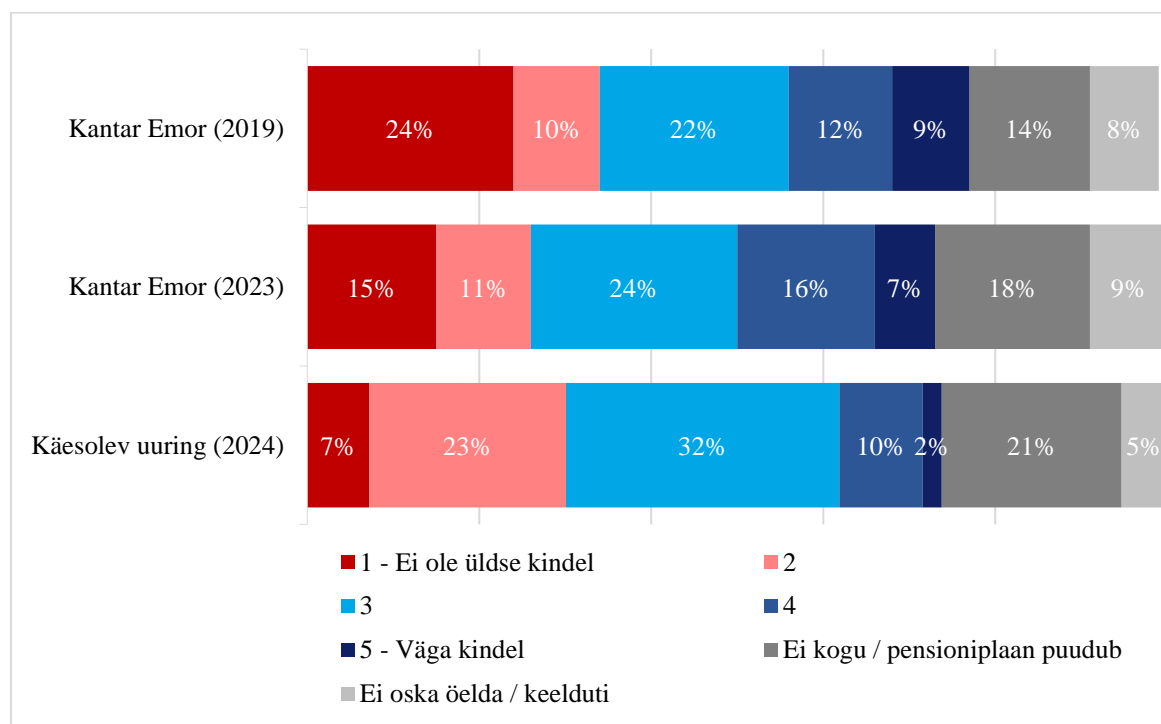

Joonis 16. Pensionisüsteemi usaldusväärusele antud hinnangud

Allikas: autorite koostatud

Valdav enamik vastanutest (79%) leiab, et riiklik pensionisammas ei taga praegustele pensionäridele mõistlikku toimetulekut. Samas inimesed, kes leiavad, et riiklik pensionisammas ei taga praegustele pensionäridele mõistlikku toimetulekut, ise kogumisviisi poolest teisiti ei erinenud. Väärrib välja toomist, et selles küsimuses ei osanud seisukohta võtta iga kümnes vastaja, mis näitab, kui keeruline on paigutada ennast pensionäri rolli isegi tänases hetkes. Seda suuremat pingutust nõuab arusaamine sellest, milline võiks olla iseenda majanduslik olukord määramatus tulevikus.

Pensionipõlvega seotud rahaasjade korraldamise osas olid vastajad pigem ebakindlad. 44% vastanutest ei tunne, et nende pensioniasjad on hästi korraldatud, suurt kindlust väljendas vaid 14%. Viimati mõõdeti Eesti elanike kindlust pensionipõlve rahaasjade korraldamise osas 2023. aasta finantskirjaoskuse uuringu raames Kantar Emori (2023) poolt. Suhteliselt lühikese aja järel on pensionikogujate kindlus muutunud taas pessimistlikumaks. Kui veel eelmisel aastal väljendas 23% kogujatest kindlust oma pensioni rahaasjade korraldamise suhtes, siis käesolevas uuringus arvas samamoodi kõigest 12% vastanutest (joonis 17). On tõenäoline, et antud töö tulemusi pensionikindluse osas mõjutab ka üldise majanduskeskkonna halvenemine.

Joonis 17. Pensionikindlusele antud hinnangud aastate lõikes

Allikas: autorite koostatud Kantar Emor (2023) põhjal

Isikud, kes subjektiivselt hindasid oma teadmisi kõrgemalt, omasid ka suuremat kindlust oma pensioniasjade korraldamise osas ($r_s=0,33$). Samas pensionikindluse seos faktiteadmistega oli madalam ($r_s=0,23$). See tulemus kinnitab Rootsi uuringu raporti tulemusi, et subjektiivsed teadmised on seotud nii pensioni planeerimisega kui ka positiivse suhtumisega pensioni planeerimisse (Elinder et al., 2020). Pensionikindlus on positiivselt seotud ka kogumiviisiga ($r_s=0,32$) ja tegutsemisaktiivsusega ($r_s=0,36$) ehk kindlus oma

pensioni rahaasjade korraldamises kasvab koos pensioniks kogumise ja pensioni rahaasjade planeerimisega.

Kokkuvõttes on uuringu tulemused nii käitumise, teadmiste kui hoiakute osas mitmekesised ja kohati vastuolulised. Pensionisüsteemi teine ja kolmas samm on tööealise elanikkonna seas kõige enamlevinud pensioniks kogumise viis. Küll aga oli kõnekas leid vähene aktiivsus pensionivarade planeerimisel ja haldamisel ning suur pensioniks mittesäästjate osakaal. Elanike objektiivsed teadmised pensionisüsteemi kohta on sarnaselt teistele riikidele keskpärased, samas alahindab suur osa inimestest oma teadmisi. Head pensioni peetakse oluliseks ja tajutakse isiklikku vastutust, kahjuks aga on usaldus pensionisüsteemi vastu nõrk, mure pensionit mõjutavate tegurite pärast suur ning kindlus pensionikorralduse suhtes madal.

Korrelatsioonanalüüs näitas, et kõige tugevamalt on pensioniks kogumine ja planeerimine siiski seotud teadmistega, hoiakutest pensionikindlusega ja vähesel määral usaldusega. Seejuures inimeste enda tajutud teadmised seostusid pensioniks rahalise valmistumisega rohkem kui objektiivsed teadmised. Tulemused on sarnased Taani uuringus täheldatuga, kus jõuti järelduseni, et suurele osale inimestest ei ole tarvis rõhutada pensioniks kogumise tähtsust või nende vastutust selles, sest see teadmine on nendel juba olemas. Pigem peaks kasvatama inimeste enesekindlust ja teadlikkust sellest, kas kogutud pensionivara on neile pensionipõlves toimetulekuks piisav ja kui mitte, siis mida saab inimene ise selleks ära teha, et lõpptulemust soodsasse suunda liigutada. (Bilde ja Linde, 2013) Käesolevas peatükis esitatud tulemused pakuvad mõtteainet poliitikakujundajatele, kelle eesmärk on suurendada pensioniks valmistumise aktiivsust.

Kokkuvõte

Rahatarkus on oluline, et teha arukaid tarbimis- ja säästmisotsuseid, mis koos oskusliku finantsplaneerimisega võimaldavad tagada soovitud elustandardile vastava sissetuleku ja majandusliku heaolu ka pensionipõlves. Pensionitarkust, mis on käesoleva töö fookuses, mõistetakse kui üht rahatarkuse haru. Rahatarkuse laiale definitsioonile tuginedes käsitletakse pensionitarkuse all valdkonnaga seotud teadmisi, hoiakuid ja käitumist. Töö esimeses osas käsitletud teaduskirjandus näitas, et tulemuslik pensioni planeerimine eeldab teadmisi nii pensionisüsteemi kui ka oma isikliku pensionivarade olukorra kohta. Samuti ilmnes, et koguja hoiakud võivad soodustada või pärssida edukat pensioni planeerimist. Teaduskirjandusele ja võrdlusriikide praktikatele tuginedes olid hoiakutest antud töö

fookuses pensioniks valmistumise olulisuse mõistmine, isikliku vastutuse tajumine, mure väliste tegurite pärast, usaldus pensionisüsteemi vastu ja pensionikindlus. Käitumise puhul uuriti olulisemaid pensionikogumisega seotud tegevusi – kuidas isikud pensioniks koguvad, oma pensionisääste haldavad ja planeerivad.

Käesolev töö on väärtuslik, sest pakub esmakordselt nii laiapõhjalist sissevaadet Eesti elanikkonna pensionitarkusesse, olukorras kus madala pensioni sissetuleku asendusmäära ja rahvastiku vananemise tõttu on üha olulisem, et kodanikud mõistaksid vajadust ise aktiivselt pensioniks valmistuda ning omaksid selleks ka vastavaid teadmisi. Valminud uuringu tulemused võimaldavad riigil kujundada meetmeid pensionitarkuse edendamiseks nii, et need vastaksid vajadustele ning oleks suunatud nende elanikkonna gruppide poole, kes seda enim vajavad.

Töö üks uurimisülesannetest oli välja töötada metoodika ja koostada küsimustik, et Eestis pensionitarkust uurida. Autorite poolt valminud küsimustik on mõeldud kasutamiseks ka järgmistes uuringulainetes, et pensionitarkuse taset Eestis longituudseltselt mõõta ja hinnata, kuidas Eesti elanike pensionitarkus ajas muutub. Küsimustiku loomisel olid eeskujuks Holland, Rootsi, Soome, Taani ja Suurbritannia, kus aastatel 2013-2020 on tööealist rahvastikku pensioni teemadel küsitletud. Eelmainitud uuringutes esitatud küsimused valiti välja vastavalt käesoleva töö uurimiseesmärgile ja teaduskirjanduses käsitletud kontseptsioonidele, seejärel kohandati küsimusi vastavalt kohalikule kontekstile.

Küsimustiku loomine oli osa Sotsiaalministeeriumi rahastatud ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse läbiviidavast projektist “Pensionitarkuse longituudse mõõdiku väljatöötamine ja piloteerimine”. Andmeid kogus uuringufirma Norstat Eesti AS 2024. aasta märtsis. Kokku vastas küsimustele 1854 tööealist inimest ning valim oli esinduslik soo, vanuse, rahvuse ja elukoha suhtes. Uurimiseesmärgi saavutamiseks analüüsi kogutud andmeid kvantitatiivsel meetodil, kirjeldades tulemusi, analüüsisides vastuste jaotust soo ja vanusegruppide lõikes ning hinnates pensioniga seotud teadmiste, hoiakute ja käitumise vahelisi korrelatsioone.

Kogutud andmed võimaldasid teha mitmeid olulisi järeldusi Eesti elanike pensioniks valmistumise ja sellega seotud teadmiste ning hoiakute kohta. Ootuspäraselt on enim levinud viis pensionipõlve rahaliselt kindlustada kogutud sääste riikliku pensionisüsteemi kaudu investeerida. On tähelepanuväärne, et iga viies tööealine elanik ei kogu pensioniks mitte ühelgi viisil, nende seas domineerivad naised ning keskealised ja pensionieelses vanuses inimesed. Polariseerumisele viitab ka see, et mehed tegelevad rohkem iseseisva

investeerimisega, samas kui naised paigutavad raha rohkem kohtadesse, kus selle väärtus ei tõuse, näiteks pangahoiustesse. Kogujad on oma pensioni rahaasjade haldamise osas võrdlemisi passiivsed. Viimase aasta jooksul on umbes pooled vastanutest vaadanud oma pensionikonto seisu ja kolmandik on hinnanud oma pensionifondide tulemuslikkust, seejuures kogujatest umbes kolmandik pole nimetatud tegevusi teinud ega plaani ka kunagi teha.

Sarnaselt teiste riikide tulemustele on objektiivselt mõõdetud teadmised pensionisüsteemi kohta keskpärased, üllataval kombel hindab aga suur osa vastajatest oma teadmisi ise madalamalt kui need testiküsimustega mõõdetud on. Nii objektiivsed kui subjektiivsed teadmised on meestel mõnevõrra paremad kui naistel. Teadlikkus pensionisüsteemist kasvab koos vanusega, välja arvatud nooremas tööeas inimesed (vanuses 25-34 aastat), kelle pensioniteadmised olid teistest vanusegruppidest pisut paremad. Teadmised on positiivselt seotud pensionikäitumisega ja pensionisüsteemis osalemisega. Koos teadmistega kasvab pensionisüsteemis kogujate osalejate arv ning jääb vähemaks neid, kes pensioniks kas üldse või pensionisüsteemi kaudu ei kogu.

Suur osa elanikkonnast peab oluliseks head pensioni tulevikus, tajub seejuures endal vastutust ja muretseb väliste tegurite mõju pärast oma tulevasele pensionile, eriti rahvastiku vananemise pärast. Ometi ei olnud ükski neist kolmest hoiakust oluliselt seotud pensioniks kogumisega. Üllataval kombel selgus, et pooled vastanutest ei usalda pensionisüsteemi, osakaal oli sama suur nii pensioniks kogujate kui mitte kogujate hulgas. Teine oluline tulemus oli tööealise elanikkonna vähenenud pensionikindlus, mis on aasta tagusega võrreldes vähenenud, kusjuures hoiakutest oli just pensionikindlus kõige tugevamas seoses pensioniks kogumise ja tegutsemisaktiivsusega.

Käesoleva töö üks piirangutest on see, et ehkki valim oli esinduslik soo, vanuse, rahvuse ja elukoha lõikes, ei ole hariduslikku esinduslikkust alg- või põhiharidusega isikute madala vastamisaktiivsuse tõttu. Et varasemates uuringutes on madalama haridustasemega inimeste puhul tuvastatud ka kehvem finantskirjaoskus, võib juhtuda, et käesoleva töö tulemused on liiga optimistlikud. Ka laiemalt võib valim olla mõnevõrra kallutatud, sest uuring viidi läbi veebi kaudu. Seetõttu võisid küsimustikule vastata suuremal määral isikud, keda teema rohkem huvitab, mis võib tähendada vastajate paremat pensionitarkust võrreldes kogu populatsiooniga. Kuigi analüüsi tulemused ei määra täpselt, millised pensionitarkuse tegurid on põhjused ja millised tagajärjed ning kui suur on nende eraldiseisev mõju

pensioniks kogumisele, võimaldavad töö tulemused mõista tegurite seost pensioniks kogumisega, pakkudes hulganisti edasisi uurimisvõimalusi.

Autoritepoolne soovitus edaspidiste uuringute osas olekski uurida eelkõige põhjuslikkust, näiteks oleks võimalik otsida vastuseid küsimustele, kas teadmised põhjustavad aktiivsema pensioniks kogumise või vastupidi. See aitaks riigi tasandil tegevusi tulevikus paremini prioritseerida ja mõista, kas peaks suurema rõhuasetuse panema teadmiste ja oskuste parandamisele või leidma pigem võimalusi, et inimesi rohkem pensioniskeemides kogumisse kaasata. Samuti oleks kasulik hinnata teiste sotsiaalmajanduslike ja demograafiliste tegurite rolli pensionitarkuses, et meetmeid täpsemalt suunata. Nagu ka juba riigil plaanis ja omane rahatarkuse uuringutele, on oluline pensionitarkuse uuringut regulaarselt läbi viia, et hinnata trende ning meetmete tõhusust.

Viidatud allikad

1. Agnew, J. R., Szykman, L. R., Utkus, S. P., Young, J. A. (2012). Trust, plan knowledge and 401(K) savings behavior. *Journal of Pension Economics & Finance*, 11(1), 1-20. doi: 10.1017/S1474747211000230
2. Alessie, R., van Rooij, M., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 527–545. doi: 10.1017/S1474747211000461
3. Allgood, S., Walstad, W. (2013). Financial Literacy and Credit Card Behaviors: A Cross-Sectional Analysis by Age. *Numeracy*, 6(2), doi: 10.5038/1936-4660.6.2.3
4. Atkinson, A., & Messy, F-A. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries: An OECD/INFE international pilot exercise. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 657-665. doi:10.1017/S1474747211000539
5. Atkinson, A., & Messy, F-A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study (OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions), *OECD Publishing*, 15. doi: 10.1787/5k9csfs90fr4-en
6. Benartzi, S., & Thaler, R. H. (2007). Heuristics and Biases in Retirement Savings Behavior. *Journal of Economic perspectives*, 21(3), 81-104. doi: 10.1257/jep.21.3.81
7. Bilde, B., Linde, P. (2013). Knowledge of and Attitude to Private and Public Pension Schemes. *Danmarks Statistik*. Vaadatud 22.09.2023
<https://forsikringopension.dk/temaer/evaluering-af-aabenhed-og-gennemsigtighed/Documents/Viden%20om%20og%20holdning%20til%20private%20og%20offentlige%20pen>
8. Bucher-Koenen, T., Lusardi, A., Alessie, R., van Rooij, M. (2017). How Financially Literate Are Women? An Overview and New Insights. *The Journal of Consumer Affairs*, 51(2), 255-283. <https://www.jstor.org/stable/26627408>
9. Calder, B. J., & Malthouse, E. C. (2012). Media Engagement and Advertising Effectiveness. *Kellogg on advertising & media: the Kellogg School of Management*, 1-36. doi: 10.1002/9781119198154.ch1
10. Chapman, G. B., Elstein, A. S. (1995). Valuing the Future: Temporal Discounting of Health and Money. *Medical Decision Making*, 15:373–386, doi: 10.1177/0272989X9501500408

11. Eberhardt, W., Brügger, E., Post, T., & Hoet, C. (2021). Engagement behavior and financial well-being: The effect of message framing in online pension communication. *International Journal of Research in Marketing*, 38(2), 448–471. doi: 10.1016/j.ijresmar.2020.11.002
12. Eberhardt, W., Brügger, E., Post, T., & Hoet, C. (2022). Exploring the First Steps of Retirement Engagement: A Conceptual Model and Field Evidence. *Journal of Service Management*, 33(6), 1-26. doi: 10.1108/josm-11-2020-0402
13. Eesti pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse analüüs 2022. (2023). Sotsiaalministeerium ja Rahandusministeerium. Vaadatud 01.03.2024
https://sm.ee/sites/default/files/documents/2022-12/Eesti%20pensionis%C3%BCsteemi%20j%C3%A4tkusuutlikkuse%20anal%C3%BC%C3%BCs_sotsiaalministeerium.pdf
14. Eesti Statistikaamet & Saksa statistikaamet (2023) Eesti rahvastikupüramiid 2023. Vaadatud 09.03.2024 <https://www.stat.ee/rahvastikupyramiid/?lang=et>
15. Eesti Statistikaamet (2023a). PA107: Keskmise brutokuupalk, mediaan ja töötajate arv maakonna järgi [statistika andmebaas]. Vaadatud 05.03.2024
https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus__palk__aastastatistika/PA107
16. Eesti Statistikaamet (2023b). RV0240: Rahvastik soo, vanuse ja elukoha järgi, 1. jaanuar 2023 [statistika andmebaas]. Vaadatud 23.04.2024
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0240
17. Eesti Statistikaamet (2023c). RV0222U: Rahvastik aasta, soo, maakonna ja rahvuse järgi, 1. jaanuar 2023 [statistika andmebaas]. Vaadatud 23.04.2024
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV068
18. Eesti Statistikaamet (2023d). RV0231U: Vähemalt 15-aastased: maakonna, haridustaseme, aasta, soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar 2023 [statistika andmebaas]. Vaadatud 23.04.2024
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0222U
19. Elinder, M., Hagen, J., Nordin, M., & Säve-Söderbergh, J. (2020). Who Lacks Pension Knowledge, Why and Does it Matter? Evidence From Swedish Retirement Savers. *Public Finance Review*, 50(4), 379–435. doi: 10.1177/10911421221109061

20. Eling, M., & Jaenicke, C. (2023). Pension Literacy is Different. *Journal of Insurance Issues*, 46 (1), 30-72. <https://www.jstor.org/stable/48733775>
21. Ellen, P. S., Wiener, J. L. and Fitzgerald, M. P. (2012), Encouraging People to save for their Future: Augmenting Current Efforts with Positive Visions of the Future. *Journal of Public Policy & Marketing*, 31 (1), 58-72. doi: 10.1509/jppm.09.089
22. Eurostat (2024). Population structure indicators at national level. Vaadatud 15.04.2024 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_PJANIND__custom_10881382/settings_1/table?lang=en
23. Faktum & Ariko. (2010). Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas. Vaadatud 28.02.2024 <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/rahatarkuse-uuringud#eesti-elanike-finant>
24. Fernandes, D., Lynch, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861–1883. doi: 10.1287/mnsc.2013.1849
25. Frijns, B., Gilbert, A., Tourani-Rad, A. (2014). Learning by doing: the role of financial experience in financial literacy. *Journal of Public Policy*, 34(1), 123–154. doi: 10.1017/S0143814X13000275
26. Fultz, E. (toim). (2006). *Pension Reform in the Baltic States*. Budapest: International Labour Office. https://www.researchgate.net/publication/242528807_Pension_Reform_in_the_Baltic_States
27. Hansen, T. (2012). Understanding Trust in Financial Services: The Influence of Financial Healthiness, Knowledge, and Satisfaction. *Journal of Service Research*, 15(3), 280-295. doi: 10.1177/1094670512439105
28. Hardcastle, R. (2012). *How Can We Incentivise Pension Saving?: A Behavioural Perspective*. Great Britain: Department for Work and Pensions. Vaadatud 13.04.2024 <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7c4c5ced915d338141de0b/WP109.pdf>
29. Hastings, J. S., & Mitchell, O. S. (2020). How Financial Literacy and Impatience Shape Retirement Wealth and Investment Behaviors. *Journal of Pension Economics and Finance*, 19(1), 1–20. doi:10.1017/S1474747218000227
30. Hilgert, M. A., Hogarth, J. M. (2003). Household Financial Management: The Connection Between Knowledge and Behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89, 309-

322. Vaadatud 24.03.2024
<https://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2003/0703lead.pdf>
31. Holzmann, R., Hinz, R. P., & Dorfman, M. (2008). Pension Systems and Reform Conceptual Framework. (SP Discussion Paper No.0824). Vaadatud 28.02.2024
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/716871468156888545/pdf>
32. Hung, A., Parker, A. M., & Yoong, J. (2009). Defining and Measuring Financial Literacy. (RAND Working Paper Series WR-708). doi: 10.2139/ssrn.1498674
33. Huston, S. J. (2010). Measuring Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296–316. doi: 10.1111/1/j.1745-6606.2010.01170.x
34. Jappelli, T., & Modigliani, F. (1998). The Age-Saving Profile and the Life-Cycle Hypothesis. *Long-run growth and short-run stabilization*, 12. doi: 10.4337/9781781950500
35. Kantar Emor. (2023). Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring 2023. Vaadatud 28.02.2024 <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/rahatarkuse-uuringud#eesti-elanike-finant>
36. Kogumispensionide seadus (2024). RT I, 06.07.2023, 45. Vaadatud 09.04.2024
<https://www.riigiteataja.ee/akt/128122020002?leiaKehtiv>
37. Koh, B. S. K., Mitchell, O. S., & Fong, J. H. (2021). Trust and retirement preparedness: Evidence from Singapore. *The Journal of the Economics of Ageing*, 18(2021). doi: 10.1016/j.jeoa.2020.100283
38. Koltunova, D. (2020). Determinants of voluntary retirement savings of Estonian residents. Tallinn University of Technology
39. Korasteljov, S., Laarmaa, A., Meriküll, J., & Rõõm, T. (2021). Eesti leibkondade varad ja kohustused: 2021. aasta uuringu tulemused. Eesti Pank. doi: 10.23656//24613800/012023/0201
40. Kramer, M. M. (2016). Financial Literacy, Confidence and Financial Advice Seeking. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 131(2016), 198–217. doi: 10.1016/j.jebo.2016.08.016
41. Leppik, L. ja Vallistu, J. (2019). *Meie tuleviku rahaline heaolu: Eesti pensionisüsteemi valikukohad*. Arenguseire Keskus. Vaadatud 13.04.2024 <https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2021/03/pensionisusteemi-valikukohad.pdf>
42. Lind, T., Ahmed, A., Skagerlund, K., Strömbäck, C., Västfjäll, D., & Tinghög, G. (2020). Competence, Confidence, and Gender: The Role of Objective and Subjective

- Financial Knowledge in Household Finance. *Journal of Family and Economic Issues*, 41, 626–638. doi: 10.1007/s10834-020-09678-9
43. Loibl, C., Cho, S. H., Diekmann, F., & Batte, M. T. (2009). Consumer Self-Confidence in Searching for Information. *Journal of Consumer Affairs*, 43(1), 26–55. doi: 10.1111/j.1745-6606.2008.01126.x
44. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007a). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. *Business Economics*, 42(1), 35–44. doi: 10.2145/20070104
45. Lusardi, A., & Mitchell O. S. (2007b). Financial Literacy and Retirement Planning: New Evidence from the Rand American Life Panel. (Working Paper 2007-157). *University of Michigan Retirement Research Center*. doi: 10.2139/ssrn.1095869
46. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011a). Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing (Working Paper 17078). *National Bureau of Economic Research*. doi: 10.3386/w17078
47. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011b). Financial Literacy Around the World: An Overview. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 497–508. doi: 10.1017/S1474747211000448
48. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 1-40, doi: 10.1257/jel.52.1.1
49. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2023). The Importance of Financial Literacy: Opening a New Field. *Journal of Economic Perspectives*, 37(4), 137-154. doi: 10.1257/jep.37.4.137
50. Lusardi, A. ja Tufano, P. (2009). Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness. *National Bureau of Economic Research (NBER Working Paper 14808)*. doi: 10.3386/w14808
51. MacLeod, P., Fitzpatrick, A., Hamlyn, B., Jones, A., Kinver, A., & Page, L. (2012). Attitudes to Pensions: The 2012 survey. *Department of Work and Pension: Research Report*, 813, 1-162. Vaadatud 13.04.2024
<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b25e4ed915d3ed90627c8/rrep813.pdf>

52. Mercer CFA Institute. (2023). Mercer CFA Institute Global Pension Index 2023. Vaadatud 30.04.2024 <https://www.mercer.com/insights/investments/market-outlook-and-trends/mercercfa-global-pension-index/>
53. Meriküll, J., Rõõm, T. (2019). Eesti leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste küsitlus: 2017. aasta küsitluse tulemused. Eesti Pank. doi: 10.23656/24613800/12019/0170
54. Modigliani, F., & Brumberg, R. (1954). Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data. *Post-keynesian economics*, 1(338-436). doi: 10.7551/mitpress/1923.003.0004
55. Mälgi, A. (2015). Vabatahtlikku kogumispensionisse investeerimise otsust mõjutavad tegurid Eesti näitel. Tallinna Tehnikaülikool
56. OECD/INFE (2011). Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy. Paris: OECD. Vaadatud 15.02.2024 <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>
57. OECD (2016), G20/OECD/INFE Core competencies framework on financial literacy for Adults. Vaadatud 09.02.2024. <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>
58. OECD (2020), Recommendation of the Council on Financial Literacy. OECD/LEGAL/0461. Vaadatud 09.02.2024 <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>
59. OECD (2023a), *Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing, Paris. doi: 10.1787/678055dd-en
60. OECD (2023b), OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. *OECD Business and Finance Policy Papers*, 39. doi: 10.1787/bf84ff64-en
61. Pensionikeskus (2023b). Pensioni statistikaülevaade 2022-2023. Vaadatud 23.03.2024 <https://www.pensionikeskus.ee/statistika/ii-sammas/rahandusministeeriumi-statistika/>
62. Pensionikeskus (2024). Pensionisüsteem. Vaadatud 17.03.2024 <https://www.pensionikeskus.ee/pensionisusteem/eesti-pensionisusteemi-ulevaade/>
63. Prast, H. M., & van Soest, A. (2016). Financial Literacy and Preparation for Retirement. *Intereconomics*, 51(3), 113–118. doi: 10.1007/s10272-016-0588-9

64. Pulk, K., & Riitsalu, L. (2024). How explicit consumer credit information affects intent to purchase on credit: an experiment. *International Journal of Bank Marketing*. doi: 10.1108/IJBM-06-2023-0347
65. Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295. doi: 10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x
66. Rieger, M. O. (2020). How to Measure Financial Literacy? *Journal of Risk and Financial Management*, 13(12). doi: 10.3390/jrfm13120324
67. Riiklik pensionikindlustuse seadus (2024). RT I, 14.12.2023, 7. Vaadatud 09.04.2024
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114122023007?leiaKehtiv#para27>
68. Riitsalu, L., & Murakas, R. (2019). Subjective financial knowledge, prudent behaviour and income: The predictors of financial well-being in Estonia. *International Journal of Bank Marketing*, 37(4), 934-950. doi: 10.1108/IJBM-03-2018-0071
69. Robb, C. A., Woodyard, A. S. (2011). Financial Knowledge and Best Practice Behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(1), 60-70. Vaadatud 02.05.2024
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2061308
70. Robb, C. A. (2014). The Personal Financial Knowledge Conundrum. *Journal of Financial Service Professionals*, 68(4), 69-77. Vaadatud 02.05.2024
https://www.academia.edu/29779922/The_Personal_Financial_Knowledge_Conundrum
71. Robb, C. A., Babiarez, P., Woodyard, A., Seay M. C. (2015). Bounded Rationality and Use of Alternative Financial Services. *The Journal of Consumer Affairs*, 49(2), 407-435. doi: 10.1111/joca.12071
72. Saar Poll. (2012). Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring Eesti elanike hulgas: teadmised, oskused, käitumine ja hoiakud isiklike rahaasjade korraldamisel. Vaadatud 28.02.2024
https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2023-10/Finantskirjaoskus_ARUANNE.pdf
73. Saar Poll. (2015). Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas. Vaadatud 28.02.2024
http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Finantskirjaoskus_2015_ARUANNE_FINAL.pdf

74. Schröder, K., Belavadi, P., Ziefle, M., & Calero Valdez, A. (2022). The Pension Story—Data-Driven Storytelling with Pension Data. *Health, Operations Management, and Design. HCII 2022. Lecture Notes in Computer Science, vol 13320. Springer, Cham.* doi: 10.1007/978-3-031-06018-2_28
75. Shefrin, H. M., & Thaler, R. H. (1988). The Behavioral Life-Cycle Hypothesis. *Economic inquiry*, 26(4), 609-643. doi: 10.1111/j.1465-7295.1988.tb01520.x
76. Skagerlund, K., Lind, T., Strömbäck, C., Tinghög, G., & Västfjäll, D. (2018). Financial literacy and the role of numeracy—How individuals' attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 74, 18-25. doi: 10.1016/j.socec.2018.03.004
77. Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti pensionisüsteem. Vaadatud 17.03.2024 <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/pension-ja-seotud-huvitised/pensioniks-valmistumine/eesti-pensionisusteem>
78. Sotsiaalministeerium. (2023). Pensionitarkuse strateegia 2023-2027. Vaadatud 13.04.2024 <https://www.sm.ee/media/3529/download>
79. Tenhunen, S. (2021) Taloudellinen varautuminen eläkeajaksi: Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä. Vaadatud 22.09.2023 <https://www.julkari.fi/handle/10024/141652>
80. The Money Advice Service (2018). *Financial capability in the UK: results from the 2018 survey*. Vaadatud 22.09.2023 <https://www.fincap.org.uk/en/insights/financial-capability-in-the-uk--results-from-the-2018-survey>
81. Turu-uuringute AS. (2019). Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring. Vaadatud 28.02.2024 <https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2023-10/Eesti%20elanike%20finantskirjaoskuse%20ehk%20rahatarkuse%20uuring%202021%209.pdf>
82. Töötasu alammäära kehtestamine (2022). RT I, 11.12.2021, 17. Vaadatud 03.04.2024 <https://www.riigiteataja.ee/akt/111122021017>
83. Vallistu, J., ja Piirits, M., (2021) Platvormitöö Eestis 2021. Küsitlusuuringu tulemused. Arenguseire Keskus. Vaadatud 13.04.2024 https://www.riigikogu.ee/wp-content/uploads/2021/06/2021_platvormitoo_uuring.pdf

84. van der Schors, A., & Warnaar, M. (2015). De Nederlanders en hun pensioen. *Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting*. Vaadatud 22.09.2023
<https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/de-nederlanders-en-hun-pensioen-2015/>
85. van Rooij, M. C. J., Lusardi, A., & Alessie, R. J. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning and Household Wealth, *The Economic Journal*, 122(560), 449–478. doi: 10.1111/j.1468-0297.2012.02501.x
86. Warmath, D., & Zimmerman, D. (2019). Financial Literacy as More than Knowledge: The Development of a Formative Scale through the Lens of Bloom’s Domains of Knowledge. *Journal of Consumer Affairs*, 53(4), 1602–1629. doi: 10.1111/joca.12286

LISA A.

Eesti pensionisüsteemi sammaste peamised elemendid

I SAMMAS	II SAMMAS	III SAMMAS
Riiklik pension	Kohustuslik kogumispension	Täiendav kogumispension
OMADUSED		
Tagab baassissetuleku pensionieas, vähendab vaesusrisiki	Tagab igakuise täiendava sissetuleku pensionieas	Säilitab harjumuspärase elatustaseme pensionieas
Jooksev finantseerimine	Eelfinantseerimine	Eelfinantseerimine
Solidaarne	Personaalne	Personaalne
Pensionistaaži kogumine	Pensioni sissetuleku kogumine	Pensioni sissetuleku kogumine
Avatud demograafilisele, poliitilisele ja majanduslikule riskile Maandab finantsrisiki ja pikaajalise riski	Avatud finantsriskile, majandusriskile, pikaajalise riskile ja finantskirjaoskamatus riskile Maandab demograafilist riski	Avatud finantsriskile, majandusriskile, pikaajalise riskile ja finantskirjaoskamatus riskile Maandab demograafilist riski
LIITUMINE		
Kohustuslik	Kohustuslik* *al 1983 sündinutele, vajadusel saab loobuda	Vabatahtlik
Automaatne (käivitub töösuhte loomisega)	Automaatne (al 1983 sündinud) või Mitteautomaatne (<1983 sündinud ja loobunud)	Mitteautomaatne

FINANTSEERIMINE (SISSEMAKSED)		
Automaatne	Automaatne	Mitteautomaatne
20% brutotasult arvestatud sotsiaalmaksust (II sambaga mitteliitunud) või 16% brutotasult arvestatud sotsiaalmaksust (II sambaga liitunud)	2 / 4 / 6 % brutotasult + 4% brutotasult arvestatud sotsiaalmaksust	Paindlikud sissemaksed
VÄÄRTUSE KASVATAMINE		
Indekseerimine (inflatsioon + palgakasv)	Fondivalik vaba, limiteeritud	Fondivalik vaba, piiramata
-	Fondi vahetamine jäik, limiteeritud	Fondi vahetamine sujuv, limiteerimata
VÄLJAMAKSED		
Vanaduspensioniiikka jõudmisel	Avalduse alusel enne vanaduspensioniiikka jõudmist või vanaduspensioniiikka jõudmisel	Avalduse alusel enne pensioniiikka jõudmist või pensioniiikka jõudmisel
Igakuine	Enne paindlikku pensioniiga ühekordne väljamakse (koos 10-aastase taasliitumise piiranguga) Paindlikku pensioniiikka või vanaduspensioniiikka jõudmisel ühekordne väljamakse / tähtajaline pension / eluaegne pension	Enne vanaduspensioniiikka jõudmist paindlik väljamakse Vanaduspensioniiikka jõudmisel ühekordne väljamakse / tähtajaline pension / eluaegne pension
Hüvitise suurus sõltub pensionistaažist, riiklikult kehtestatud pensioni suurusel, indekseerimisest	Hüvitise suurus sõltub sissetulekust, sissemaks määra, investeringu tootlikkusest, kogumisperioodi pikkusest (pensionieas ka pensioniperioodi pikkusest)	Hüvitise suurus sõltub sissemaksetest, investeringu tootlikkusest, kogumisperioodi pikkusest (pensionieas ka pensioniperioodi pikkusest)

Allikas: autorite koostatud Sotsiaalkindlustusamet (2024), Pensionikeskus (2024) põhjal

LISA B

Pensionitarkuse uuringud võrdlusriikides

Riik	Autor	Aasta	Valim	Meetod	Muutujad	Fookus
Holland	van der Schors & Warnaar	2015	1115 hollandlast vanuses 25-65	kirjeldav statistika, korrelatsioonanalüüs	teadlikkus, oskused, hoiakud (vastutus, olulisus, pensionikindlus, enesekindlus), psühholoogilised tegurid	Kuidas on tarbijad finantsiliselt pensionipõlveks valmistunud. Millised pikaajalise rahalise kindluse pädevused inimestel on. Kuidas mõistetakse enda finantsolukorda pensionipõlves.
Rootsi	Elinder et al.	2020	1976 rootslast vanuses 31-60	kirjeldav statistika, korrelatsioonanalüüs, regressioonanalüüs	pensioniteadmised (süsteemspetsiifilised, individuaalsed), pensioni planeerimine	Kui informeeritud on avalikkus enda pensionist ja pensionisüsteemist, kuidas sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid seda mõjutavad. Finantskirjaoskuse, pensioniteadmiste ja pensioniks valmistumise seos.
Soome	Tenhunen	2019	1757 soomlast vanuses 25-67	kirjeldav statistika, korrelatsioonanalüüs, regressioonanalüüs	pensioniteadmised (objektiivsed, subjektiivsed), pensioniks kogumine, hoiakud (olulisus, usaldus, vastutus)	Kuidas soomlased pensioniks valmistuvad ja milline on kindlus pensioniteemade suhtes.
Suurbritannia	The Money Advice Service	2018	5974 britti vanuses 18+	regressioonanalüüs	teadlikkus, oskused, pensioniplaneerimine, hoiakud (huvi	Millisel tasemel on finantskäitumise võimekus ja millistel elanikkonnarühmadel on suutlikkus madalam. Mil määral oskused, teadmised, hoiakud ja motivatsioon mõjutavad rahalist võimekust.

Riik	Autor	Aasta	Valim	Meetod	Muutujad	Fookus
Taani	Bilde & Linde	2013	3142 taanlast vanuses 30-69	kirjeldav statistika, korrelatsioonanalüüs	pensioniteadmised (objektiivsed, subjektiivsed), oskused, hoiakud (usaldus, huvi, kaasatus)	Milline on taanlaste tunnetuslik ja objektiivne teadmine pensioniskeemidest ning enesekindlus pensioniskeemidesse. Kuidas taanlased hindavad pensioniskeemide informatsiooni kättesaadavust ja selgust.

Allikas: autorite koostatud Bilde ja Linde (2013), Elinder et al. (2020), Tenhunen (2019), The Money Advice Service (2018), van der Schors ja Warnaar (2015) põhjal

LISA C

Töö autorite poolt koostatud küsimustik

PENSIONITARKUSE UURING

Hea vastaja,

Palume Teil vastata küsimustikule, millega uurime Eesti elanike rahalist ettevalmistust pensioniks. Uuringu eesmärgiks on välja selgitada, kui teadlik on elanikkond pensioni kogumise võimalustest, kui levinud on pensioniks säästmine ning millised on inimeste hoiakud ja motivatsioon pensioniks säästmise osas.

Küsimustik on anonüümne ja uuringu läbiviijad kohustuvad järgima kõiki isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid nõudeid. Küsimustik ei sisalda küsimusi, mille põhjal oleks võimalik vastajat identifitseerida. Kogu andmete analüüs ja nende põhjal saadud tulemuste esitamine toimub isikustamata kujul.

Küsimused on jagatud vastavalt sisule nelja rühma:

- sissejuhatavad küsimused
- pensionivalikud
- teadlikkus, teadmised ja mõistmine
- enesekindlus, motivatsioon ja hoiakud

Küsimusi on kokku maksimaalselt 30 ja neile vastamine võtab aega hinnanguliselt 20 minutit.

Uuringu viivad läbi ... ja kogutud andmeid töötlevad ... Kui Teil on uuringu kohta täiendavaid küsimusi, siis saate need esitada aadressil ...@ut.ee

Sissejuhatavad küsimused

Esmalt palume Teil vastata üldistele taustaandmetega seotud küsimustele.

Jrk. nr	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimuse tüüp	Eesmärk uuringus	Riik, kust pärineb
1.1	Mis kirjeldab Teie praegust tööhõive olukorda kõige paremini?	1 olen palgatöoline 2 olen ettevõtja (iseendale tööandja) 3 olen töötu 4 olen osalise töövõimega 5 olen õpilane/üliõpilane 6 ma ei tööta 7 muu	valikvastus (lubatud üks väärtust vahemikus 1..7)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	DK (A1) UK FI (8)
1.2	Milline on Teie kõrgeim omandatud haridustase?	1 algharidus 2 põhiharidus 3 keskharidus või keskeriharidus põhihariduse baasil 4 rakenduskõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil 5 bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 6 magistrikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 7 doktorikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..7)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	FI (7) DK (üld) SE UK NL
1.3	Kas Te olete viimase 7 päeva jooksul vähemalt ühel korral kasutanud arvutit või teisi digiseadmeid info otsimiseks?	1 jah 2 ei	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..2)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	

1.4	Kui suur on ligikaudselt Teie maksudejärgne netosissetulek kuus? Hinnangulise summa leidmiseks liitke kokku palgatulu, ettevõtlusest saadud tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused, üüritulu, intressitulu, dividenditulu jm igakuiselt saadav tulu.	1 alla 1000 EUR 2 1000-1499 EUR 3 1500-1999 EUR 3 2000-2499 EUR 4 2500-2999 EUR 5 3000-3999 EUR 6 4000 või enam EUR 7 ei soovi vastata	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..7)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	FI (10) DK (üld)
1.5	Kas Teile makstakse hetkel:	1 soodustingimustel vanaduspensioni vähemalt kolme lapse või puudega lapse kasvatamise eest 2 soodustingimustel vanaduspensioni tervistkahjustavatel kutsealadel töötamise eest 3 ametikoha sooduspensioni (politseiametniku/ kaitseväelase/ kohtuniku/prokurööri/parlamendiliikme/riigikontrolli/õiguskantsleri pension) 4 ennetähtaegset vanaduspensioni 5 paindlikku vanaduspensioni 6 riiklikku vanaduspensioni	valikvastus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..6)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	DK (üld ja A3) UK NL SE

Pensionivalikud

Kehtiva pensionisüsteemi kohaselt on Eestis pensioniks kogumine vabatahtlik. Selles küsimuste rubriigis uurime pensioniks säästmise levimust, kogumiseks kasutatavaid võimalusi ja otsustustegureid.

Jrk. nr	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimuse tüüp	Eesmärk uuringus	Riik, kust pärineb
2.1	Mil viisil olete kogunud pensioniks?	1 kogumispensioni II samba kaudu 2 kogumispensioni III samba kaudu 3 tööandjapensioni kaudu (täiendavad pensionimaksud tööandja poolt III sambasse) 4 pangas avatud isikliku pensioni investeerimiskonto kaudu 5 kindlustusseltsiga sõlmitud lepingu kaudu 6 väärtpaberi investeringute kaudu (aktsiad, osakud, võlakirjad) 7 kinnisvarainvesteeringute kaudu 8 tähtajalise hoiuse/säästukonto/kogumiskonto kaudu 9 töötades välismaal kogusin sealset pensioni 10 investeringud väärisesemetesse 11 ma ei ole pensioniks säästnud 12 muu (palun täpsusta)	valikvastus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..12)	Eesmärk täpsustada, kas üldse ja mil viisil pensioniks kogutakse	DK (A2a ja A2b) FI (17)

2.2	Kas Te ei ole pensioniks kogunud sellepärast, et:	<p>1 sissetulekud ei võimalda mul säästa</p> <p>2 ma soovin kasutada raha jooksvaks tarbimiseks</p> <p>3 praegune pensionisüsteem ei tundu mulle usaldusväärne</p> <p>4 ma arvan, et riik peaks kodanikele tagama elamisväärse vanaduspensioni</p> <p>5 usun, et saan pensionieas ilma säästmata hakkama</p> <p>6 ma ei ole mõelnud pensioniks kogumisele</p> <p>7 mul on juba vara, mis pensionieas rahalist tulu toob</p> <p>8 ma plaanin veel tulevikus hakata pensioniks koguma</p>	valikvastus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..8)	Küsimus ainult siis, kui küsimusele 2.1 vastati "ma ei ole pensioniks säästnud"	FI (18)
2.3	Kui tihti Te tunnete, et Teie praegune sissetulek, ei ole piisav igapäevaste kulude katmiseks?	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 aeg-ajalt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	skaala küsimus (lubatud üks väärtus skaalal 1..6)	taustategur korrelatsiooni hindamiseks	FI (11)
2.4	Kui sageli olete Te viimase aasta jooksul otsinud infot pensionisüsteemi kohta?	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 aeg-ajalt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..6)	Uurida, kas ja kui tihti vastajad otsivad infot pensionisüsteemi üldiste tingimuste kohta	DK (A43a)

2.5	<p>Mil määral Te teate, kust leida infot:</p> <p>a) Eesti pensionisüsteemi kohta</p> <p>b) enda pensionivarade kohta</p> <p>c) erinevate pensionifondide võrdluse kohta</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus skaalal 1..6) iga rea kohta</p>	<p>Annab subjektiivse hinnangu pensionisüsteemi ja pensionivarade kohta info leidmise keerukusele ning pensionifondide omavahelise võrdlemise keerukusele</p>	<p>a ja b) DK (A33-A42)</p> <p>b) NL</p> <p>c) DK (A55)</p>
2.6	<p>Mida olete võtnud arvesse, kui olete valinud sobivat pensionifondi?</p>	<p>1 pakkuja/ fondivalitseja usaldusväarsus</p> <p>2 fondi varasem tootlus</p> <p>3 fondi tingimused ja tasude suurus</p> <p>4 tuttava soovitus</p> <p>5 reklaam</p> <p>6 oma riskitaluvus</p> <p>7 teen juhusliku valiku</p> <p>8 ma pole valinud pensionifondi</p>	<p>valikvastus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..8)</p>	<p>Uurida, mida peab vastaja oluliseks pensionifondi valikut langetades(kas ta teeb eeltööd, kas ta tugineb objektiivsele infole või heuristikutele)</p>	<p>NL</p>

2.7	<p>Mil viisil olete Te järgnevaid tegevusi teinud:</p> <p>a) jälgin oma pensionikonto seis</p> <p>b) hindan, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele</p> <p>c) esitasin avalduse pensionikontol olevate osakute vahetamiseks (ühest fondist teise)</p> <p>d) esitasin avalduse II või III samba sissemaksete ümber suunamiseks teise fondi</p> <p>e) olen hinnanud, milline on minu sissetulek pensionieas</p> <p>f) olen hinnanud, kui palju vajan pensionitulu, et hoida soovitud elukvaliteeti pensionieas</p> <p>g) olen suhelnud sõltumatu finantsnõustajaga pensioniks säästmise teemal</p> <p>h) olen hinnanud, mida saaksin praegu teha selleks, et tagada soovitud elukvaliteet pensionieas</p> <p>i) olen hinnanud, milline finantstoode on pensioni kogumiseks mulle parim</p> <p>j) olen järgi uurinud, milline on minu eeldatav pensioniiga</p>	<p>1 jah, tegin seda iseseisvalt</p> <p>2 jah, tegin seda kellegi abiga</p> <p>3 veel mitte, aga plaanin seda varsti iseseisvalt teha</p> <p>4 veel mitte, aga plaanin seda varsi kellegi abiga teha</p> <p>5 ei ole seda teinud</p>	maatriksküsimus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..5) iga rea kohta	Eesmärk hinnata vastaja tegevusi pensioniks ettevalmistumisel. See on üheaegselt küsimus nii käitumise/kavatsuse kohta (kas on juba teinud või kavatseb), aga teisalt küsimus ka oskuste kohta (milliste tegevustega saab vastaja iseseisvalt hakkama ja millistel juhtudel jääb enda oskustest väheks)	NL
-----	--	--	---	---	----

Teadlikkus, teadmised ja mõistmine

Eesti pensionisüsteem koosneb kolmest sambast: esimene sammas ehk riiklik pension, teine sammas ehk kogumispension ning kolmas sammas ehk täiendav kogumispension. Küsimused selles teemaplokis on seotud teadlikkusega pensioniküsimustes. Mõnedes neist ootame subjektiivset hinnangut teatud teemale, teistes aga vastust mõningatele väidetele/küsimustele. Rubriigi lõpuosas esitame kolm situatsioonküsimust üldise rahatarkuse kohta.

Jrk. nr	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimuse tüüp	Eesmärk uuringus	Riik, kust pärineb
3.1	Kui hea ettekujutus on Teil hetkel oma pensionivara suurusest?	1 väga halb 2 halb 3 keskmine 4 hea 5 väga hea 6 ei oska öelda	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..6)	Indikeerib vastaja teadlikkust ja huvi kogunenud pensionisäästude kohta	SE
3.2	Kui hea ettekujutus on Teil hetkel oma tulevase pensioni suurusest? Kui Te juba olete pensionil, siis kui hea ettekujutus Teil oli enne pensionile jäämist oma praegusest pensioni suurusest?	1 väga halb 2 halb 3 keskmine 4 hea 5 väga hea 6 ei oska öelda	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..6)	Annab subjektiivse hinnangu selle kohta, kas vastaja omab arusaama oma sissetuleku suurusest pensionil olles. Võimalik teostada analüüsi selle kohta, kas ettekujutuse ja säästmise vahel on seos	FI (22) DK (A16-A20)
3.3	Milline on Teie teadmiste tase: a) pensionisammastest b) pensioni väljamaksmisest c) pensioni parandamisest d) tööandjapensionist e) viimastest pensionireformi muudatustest	1 väga halb 2 halb 3 keskmine 4 hea 5 väga hea 6 ei oska öelda	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..6)	Annab subjektiivse hinnangu selle kohta, kui palju on vastajal teadmisi konkreetse pensioniga seonduva alateema osas	DK (A11-A15) SE

3.4	Millistest allikatest Te eeldate oma pensionipõlves raha saada?	1 riikliku pensioni maksed (I samm) 2 kogumispensionide maksed (II samm) 3 täiendava kogumispensionide maksed (III samm) 4 pension välisriigis 5 kindlustusseltsiga sõlmitud lepingu kaudu 6 regulaarne tulu investeringutest (nt üüritulu / dividendid) 7 tulu varade müügist (nt aktsiaportfelli müümine / väiksemasse kohta kolimine) 8 tugi pereliikmetelt (nt abikaasalt, elukaaslaselt, lastelt) 9 palgatulu 10 muu (palun täpsustada) 11 ei oska öelda	valikvastus (lubatud mitu väärtust vahemikust 1..9)	Küsimus ainult siis, kui küsimusele 1.8 on vastatud eitavalt (vastaja ei saa pensionit). Annab subjektiivse hinnangu selle kohta, millise sissetulekuallika peale vastaja pensionil viibides kõige enam loodab. Võimaldab hinnata seost tegeliku pensioniks kogumise ja eeldatava pensionipõlve sissetulekuallika vahel	NL UK DK (A4-A8) EE (Finantskirjaoskuse uuring 2023.a laine)
3.5	Kui suure osa kannab tööandja töötaja brutopalgast II sambasse, kui töötaja on liitunud II pensionisambaga?	1 kaks protsenti 2 neli protsenti 3 ei oska öelda	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..3)	Annab objektiivse hinnangu selle kohta, kui palju vastaja tegelikult on kursis Eesti pensioni temaatikaga. Võimalik võrrelda, kas vastaja subjektiivne hinnang langeb kokku objektiivsete teadmistega. Õige vastus on 2%	SE FI (24)

3.6	<p>Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte. Palun märkige oma arvamus iga väite osas:</p> <p>a) aasta jooksul III pensionisambasse tehtud sissemaksedelt saab 20% tulumaksusoodustust, kui aastane sissemaksete summa ei ületa 15% brutosissetulekust või 6000 eurot</p> <p>b) II sambast lahkumine mõjutab tulevikus riikliku (I samba) pensioni suurust</p> <p>c) inimestel on võimalik pensioni saamist lükata edasi nii kaua, kui soovi on</p> <p>d) inimene, kes ei ole kunagi Eestis töötanud, saab ikkagi riiklikku pensioni</p> <p>e) laste kasvatamine ei mõjuta riikliku pensioni suurust</p> <p>f) II ja III pensionisamba osakud on päritavad</p> <p>g) kui võtta 10 aastat enne pensioniealiseks saamist II sambast raha välja, peab riik summalt kinni tulumaksu 10%</p>	<p>1 õige 2 vale 3 ei oska öelda</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus vahemikus 1..3 iga rea kohta)</p>	<p>Annab objektiivse info selle kohta, kui palju vastaja tegelikult on kursis pensioni temaatikaga. Võimalik võrrelda, kas vastaja subjektiivne hinnang langeb kokku objektiivsete teadmistega</p> <p>a) õige b) vale c) õige d) vale e) vale f) õige g) vale</p>	<p>FI (23)</p>
-----	--	--	---	---	----------------

3.7	<p>Kas teadsite, et:</p> <p>a) pensionikontol olevaid fondi osakuid saab vahetada maksimaalselt kolm korda kalendriaastas</p> <p>b) II samba sissemaksid saab korruga suunata vaid ühte fondi, III samba sissemaksid mitmesse fondi</p> <p>c) sissemaksete suuruse III sambasse saab määrata ise ja seda vastavalt vajadusele muuta</p> <p>d) sissemaksed III sambasse saab ajutiselt peatada</p>	<p>1 teadsin</p> <p>2 olen sellest midagi kuulnud</p> <p>3 ei ole sellest midagi kuulnud</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus vahemikus 1..3 iga rea kohta)</p>	<p>Uurida, kui palju vastaja on kursis pensioniteematika väga olulistes aspektides</p>	<p>FI (25)</p>
3.8	<p>Oletame, et Teie hoiukontol on 100 eurot. Hoiuse aastane intressimäär on 2%. Kui palju raha on Teil viie aasta pärast arvel (eeldusel, et Te vahepeal mingeid väljamakseid ei tee)?</p>	<p>1 üle 102 euro</p> <p>2 täpselt 102 eurot</p> <p>3 alla 102 euro</p> <p>4 ei oska öelda</p>	<p>valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..4)</p>	<p>Big 3 küsimus. Eesmärk mõõta üldist finantskirjaoskust.</p>	<p>NL SE UK</p>
3.9	<p>Oletame, et Teie kogumiskonto intressimäär on 1% ja inflatsioon on 2%. Kui hoiustate oma raha kontol ühe aasta, siis kas aasta lõpus saate Te selle raha eest osta rohkem/sama palju/vähem kui sama aasta algul?</p>	<p>1 rohkem</p> <p>2 sama palju</p> <p>3 vähem</p> <p>4 ei oska öelda</p>	<p>valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..4)</p>	<p>Big 3 küsimus. Eesmärk mõõta üldist finantskirjaoskust.</p>	<p>NL SE UK</p>

3.10	Kas nõustute väitega, et tühe ettevõtte aktsia ostmine on üldiselt turvalisem (vähem riskantsem), kui investeerimisfondi aktsiate ost?	1 õige 2 vale 3 ei oska öelda	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..3)	Big 3 küsimus. Eesmärk mõõta üldist finantskirjaoskust.	NL SE UK
3.11	Te investeerite iga kuu 100 eurot pensionifondi, mis teenib 5% tootlust aastas. Kui palju raha on teil 30 aasta pärast kogunenud?	1 37 800 eurot 2 57 225 eurot 3 83 225 eurot 4 ei oska öelda	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..4)	Eesmärk hinnata kuivõrd mõistetakse pikaajalise säästmise ja liitintressi mõju. c on õige	

Aktuaalsed küsimused:

Jrk.nr	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimuse tüüp	Eesmärk uuringus
3.1a	Kas teadsite, et: a) Eesti pensionireformi muudatused jõustusid 2021. aastal? b) II samba kogumispensioni sissemaksete peatamine ja II sambasse kogunenud raha väljavõtmine lõpetab sissemaksete tegemise vähemalt 10 aastaks? c) alates 2024. aastast on võimalik valida, kas teha II samba sissemakseid 2%, 4% või 6% brutopalgala ulatuses.	1 teadsin 2 olen sellest midagi kuulnud 3 ei ole sellest midagi kuulnud	maatriksküsimus (lubatud üks väärtus vahemikus 1..3 iga rea kohta)	Uurida, kui palju vastaja on kursis pensioniteematika väga aktuaalsetes aspektides
3.2a	Kuidas olete käitunud seoses II samba muutmisega vabatahtlikuks?	1 lõpetasin sissemaksed 2 lõpetasin sissemaksed ja võtsin raha välja 3 plaanin sissemaksed lõpetada 4 plaanin sissemaksed lõpetada ja raha välja võtta 5 ei muuda midagi võrreldes varasemaga	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..5)	Küsimus ainult siis, kui küsimusele 2.1 on väite a osas vastatud jaatavalt. Eesmärk on saada teada, kas ja kuidas on viimase pensionireformiga jõustunud pensioniks säästmise vabatahtlikkus muutnud pensioniks säästmise levimust
3.3a	Kuidas olete käitunud seoses võimalusega II samba sissemaksete suurust muuta?	1 kavatsen II samba sissemakseid suurendada 2 mõtlen sissemaksete suurendamise peale 3 ei muuda midagi võrreldes varasemaga 4 ei ole selle peale mõelnud	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..4)	Eesmärk teada saada, kuidas inimesed seoses muudatusega käituvad.

Enesekindlus, motivatsioon ja hoiakud

Küsimustiku viimases osas uurime, kui huvitatud on elanikud pensioniks säästmisest, millised on inimeste hinnangud oma rahalisele toimetulekule pensionieas ning hoiakud seoses pensionisüsteemiga laiemalt.

Jrk. nr	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimuse tüüp	Eesmärk uuringus	Riik, kust pärineb
4.1	Kui huvitatud olete Te oma pensioni planeerimisest?	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..5)	Küsimus ainult siis, kui küsimusele 1.8 on vastatud eitavalt (vastaja ei saa pensionit). Näitab, kas vastaja on motiveeritud pensioni kogumisest. Võimaldab hinnata, kas huvitatuse ja säästmise vahel on seos	UK DK (A58)
4.2	Kui kindel Te olete, et oma pensionipõlveks on Teil rahaasjad hästi korraldatud?	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda	skaala küsimus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..7)	Küsimus ainult siis, kui küsimusele 1.8 on vastatud eitavalt (vastaja ei saa pensionit). Näitab vastaja kindlustunnet pensionile jäämise küsimuses.	NL UK EE (Finantskirjaos kuse uuring 2023.a laine)
4.3	Kes vastutab Teie rahalise olukorra eest pensionieas?	1 täielikult mina 2 peamiselt mina 3 täielikult valitsus 4 peamiselt valitsus 5 täielikult pangad 6 peamiselt pangad 7 ei oska öelda	valikvastus (lubatud üks väärtus vahemikust 1..7)	Näitab, kas vastaja on võtnud vastutuse oma majandusliku toimetuleku eest pensionieas. Võimaldab hinnata, kas hoiaku ja pensioniks säästmise vahel on seos	NL

4.4	<p>Mil määral nõustute järgnevate väidetega:</p> <p>a) mulle on oluline, et mul oleks tulevikus hea pension</p> <p>b) arvan, et minu pension on hästi korraldatud</p> <p>c) arvan, et olen tulevikus oma pensioniga rahul</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus skaalal 1..6) iga rea kohta</p>	<p>Näitab vastaja enesekindlust pensionit puudutavates küsimustes.</p>	UK
4.5	<p>Mida Te arvate järgmistest väidetest:</p> <p>a) pension tagab praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku</p> <p>b) pensionisüsteem on õiglane</p> <p>c) pensionifonde juhitakse usaldusväärselt</p> <p>d) noorem põlvkond peab liiga palju panustama tänaste pensionite maksmiseks</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus skaalal 1..6) iga rea kohta</p>	<p>Näitab vastaja hoiakut üldiselt kehtiva pensionisüsteemi osas. Võimaldab hinnata, kas hoiaku ja pensioniks säästmise vahel on seos</p>	FI (13)
4.6	<p>Kui palju Te muretsete järgmiste probleemide pärast:</p> <p>a) rahvastiku vananemine</p> <p>b) majanduse ja tööhõive olukorra arengud</p> <p>c) madala sissetulekuga pensionäride sissetulekute piisavus</p> <p>d) sissetulekute erinevused pensionäride vahel</p> <p>e) muutused pensioni tingimustes</p> <p>f) poliitiliste otsustega seotud ebakindlus</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>	<p>maatriksküsimus (lubatud üks väärtus skaalal 1..6) iga rea kohta</p>	<p>Eelmisest küsimusest mõnevõrra laiem vaade ja hoiaku võtmine sotsiaalmajanduslikes küsimustes. Võimaldab hinnata, kas hoiaku ja pensioniks säästmise vahel on seos</p>	FI (14)

LISA D

Lõplik küsimustik

Hea vastaja,

Palume Teil vastata küsimustikule, millega uurime Eesti elanike arvamusi pensioni osas.

Kui inimesed jõuavad vanemasse ikka ja töötada ei saa või ei soovi, siis hakkab nende sissetulek peamiselt sõltuma muudest allikatest peale töötasu. Sissetulekuid peale töötamise lõpetamist käsitleme antud uuringu raames kui pensionit. Pensioniks on võimalik mitmel moel valmistuda, kuid praeguse uuringu fookuseks on Eesti pensionisüsteem. Eesti pensionisüsteem toetub kolmele sambale:

- I sammas: riiklik pension
- II sammas: kohustuslik kogumispension
- III sammas: täiendav kogumispension

Uuringu eesmärgiks on välja selgitada, kui teadlik on elanikkond pensioni kogumise võimalustest, kui levinud on pensioniks säästmise ning millised on inimeste arvamused nii enda pensioni kui ka Eesti pensionisüsteemi osas.

Küsimustik on anonüümne ja uuringu läbiviijad kohustuvad järgima kõiki isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid nõudeid. Küsimustik ei sisalda küsimusi, mille põhjal oleks võimalik vastajat identifitseerida. Kogu andmete analüüs ja nende põhjal saadud tulemuste esitamine toimub isikustamata kujul.

Küsimusi on kokku 64 ja neile vastamine võtab aega hinnanguliselt 15-20 minutit.

Uuringu viib läbi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE). Uuring toimub Sotsiaalministeeriumi projekti PTU4 raames.

Küsimuse number ja tüüp	Küsimuse tekst	Valikuvariandid
1.1 Dem	Palun märkige oma sugu	naine
		mees
		muu
		ei soovi vastata

1.2 Dem	Palun märkige oma vanus täisaastates	Avatud vastus
1.3 Dem	Palun märkige oma rahvus	eestlane
		venelane
		ukrainlane
		muu rahvus
1.4 Dem	Millises maakonnas Te elate?	Harjumaa
		Hiiumaa
		Ida-Virumaa
		Jõgevamaa
		Järvamaa
		Läänemaa
		Lääne-Virumaa
		Põlvamaa

		Pärnumaa
		Raplamaa
		Saaremaa
		Tartumaa
		Viljandimaa
		Võrumaa
		Elan välismaal
1.5 Dem	Elukoht	Tallinn
		suurem linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve)
		muus linnas
		maa-asulas
1.6 Dem	Haridus	algharidus
		põhiharidus
		keskharidus või keskeriharidus põhihariduse baasil

		rakenduskõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil
		bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon
		magistrikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon
		doktorikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon
2.1 Kirjeldus - ootused	Milline järgmistest kirjeldab kõige paremini Teie ootusi seoses pensionile jäämisega?	mu praegune elatustase jätkub ka pensionile jäädes
		ma ei tea, kuidas minu elatustase pensionile jäädes muutub
		elan pensionipõlves kõrgema elatusasemega kui praegu
		elan pensionipõlves madalama elatusasemega kui praegu
		ma ei mõtle pensionile
		ma töötan terve elu
2.2 Kirjeldus - prioriteedid	Palun järjestage järgmised punktid tähtsuse järjekorras nii, et need kirjeldaks millised tegurid on Teie pensionipõlve rahalise olukorda kujunemisel kõige olulisemad. (1 = kõige olulisem, 5 = kõige vähem oluline):	minu võimekus säästa
		minu partneri võimekus säästa
		minu pensionifondide tulemuslikkus

		<p>minu laste võimekus minu eest hoolitseda</p> <p>riik tagab mulle piisava pensioni</p>
<p>2.3 Kirjeldus - tähtsus</p> <p>2.4 Kindlus</p> <p>2.5 Käitumine</p> <p>2.6 Motivatsioon</p> <p>2.7 Motivatsioon</p>	<p>Mil määral nõustute järgmiste väidetega:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mulle on oluline, et mul oleks tulevikus hea pension • olen kindel, et mul on enda pensioni rahaasjad hästi korraldatud • ma planeerin aktiivselt enda pensioni rahaasju • ma pole motiveeritud pensioniks säästma, sest ma ei pruugi nii kaua eladagi • mulle ei ole praegu oluline enda pensioniks ette valmistuda, ma saan sellega kunagi hiljem tegeleda 	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
2.8 käitumine	Kas Te säästate praegu pensioniks mõnel järgmisel viisil?	<p>II pensionisambasse kogumine (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto)</p> <p>III pensionisambasse kogumine (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensioni kindlustusleping)</p> <p>isiklike investeringute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad)</p> <p>raha hoidmine tavapärasel pangakontol</p> <p>kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida</p>

		elukohta soetamine plaaniga see pensionieas müüa
		tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontole raha kogumine
		Välismaal töötamine ja välisriigi pensioni kogumine
		investeerimine väärisesemetesse (nt kunst, ehted)
		investeerimine väärtuslikesse maavaradesse (nt kuld, hõbe)
		investeerimine ühisrahastuse platvormidel
		Investeerimine krüptorahadesse või välivaluutadesse eesmärgiga need pensionini alles hoida
		vara enda ettevõttesse kogumine, eesmärgiga see pensionieas välja võtta
		muu (palun täpsustada)
		ma ei säästa pensioniks
		olen juba pensionil
UUS 2.9	Küsida ainult kui 2.8 on märgitud midagi muud peale „ma ei säästa“	alla 1000 euro
	Kui Te võtate arvesse kogu enda pensioniks säästetud netovara (ehk lahutades maha võlad), sealhulgas II ja III sambasse kogunenud summa,	1 000 – 10 000 eurot

	siis millisesse vahemikku selle väärtus jääb?	10 000 – 50 000 eurot
		50 000 – 100 000 eurot
		Üle 100 000 euro
		Ei oska öelda
UUS 2.10	Kui suur on teie eeldatav kuine pension? (palun märkida kuine summa eurodes)	avatud vastus
		ei oska öelda
2.11 – 2.13 käitumine	Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi: <ul style="list-style-type: none"> • kasutanud pensionikalkulaatorit • jälginud interneti või mobiiliäpi teel oma pensionikonto seisu • hinnanud, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele: 	Iseseisvalt
		pereliikme või sõbra abiga
		kellegi teise abiga
		veel mitte aga plaanin varsti iseseisvalt teha
		veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha
		ei ole seda teinud ning ei plaani ka kunagi teha

3.1 Kirjeldus - info otsimine	Kas te olete viimase 12 kuu jooksul otsinud infot Eesti pensionisüsteemi kohta?	Jah, olen
		Olen otsinud, aga see oli rohkem kui 12 kuud tagasi
		Ei ole
3.2 Kirjeldus - info otsimine	Millistest järgmistest allikatest olete Eesti pensionisüsteemi kohta infot otsinud? (küsimus esitatakse ainult siis kui 3.1 = 1 või 2)	riigiasutuste kodulehed, sh sotsiaalkindlustusametist
		pensionifondi pakujate (näiteks pankade) kodulehed
		pangatöötajatelt kas näost-näku või telefoni teel suheldes
		kasutades otsingumootorit
		sõpradelt või lähedastelt
		müügiesindajalt kaubanduskeskuses
		meediast
		teistest internetifoorumitest, blogidest või sotsiaalmeediast
		koolist või kõrgkoolist
		muu

		ei oska öelda
3.3 Rahulolu - info otsimine	Kuivõrd rahul olete pensionisüsteemi kohta saadud infoga? (küsimus esitatakse ainult siis kui 3.1 = 1 või 2)	üldse mitte rahul
		mitte väga rahul
		Keskmiselt rahul
		üsna rahul
		väga rahul
		ei oska öelda
4.1 kindlus	Kuidas hindate enda teadmisi Eesti pensionisüsteemi kohta?	tean sellest väga vähe
		tean sellest vähe
		tean sellest keskmiselt
		tean sellest üsna palju
		tean sellest väga palju
		ei oska öelda

5.1 teadmised	<p>Palun sobitage järgmised kirjeldused vastava pensionisambaga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sellesse pensionisambasse saab hetkel sisse kanda 2% enda brutopalgast ning riik lisab Teie sotsiaalmaksust juurde veel 4%; • see pensionisammas on vabatahtlik ning pensionifondi sissemakse suurust saab vabalt valida ja muuta; • see pensionisammas põhineb enamjaolt sellel, kui kaua olete Eestis elanud ja töötanud. 	<p>I sammas II sammas III sammas see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale ei tea</p>
5.2 – 5.8 teadmised	<p>Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte (üldjuhul, st mitte arvestades erandeid nagu puuduv töövõime). Palun märkige iga väite kohta kas see on Teie hinnangul tõene või väär:</p> <ul style="list-style-type: none"> • III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmise enda isiklikku aktsiaportfelli • II pensionifondi osakuid on võimalik fondide vahel vahetada • Sissemakse II pensionisambasse tehakse enne palgalt tulumaksu maksmist • I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat • Eestis on võimalik saada korraga nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid • II ja III pensionifondi osakud on päritavad • Pensioni investeerimiskonto avamiseks peab pensionivara väärtus olema vähemalt 10 000 eurot 	<p>1 tõene 2 väär 3 ei oska öelda</p>
5.9	<ul style="list-style-type: none"> • Kui lähen pensionile, saan ise valida, kuidas hakkan II või III sambasse kogutud raha välja võtma 	<p>1 tõene 2 väär 3 ei oska öelda</p>

5.10 teadmised	Palun lugege järgmist lugu: Keit sai just oma pangast e-kirja. Ta loeb sõnumi hoolikalt läbi. Kirjas on öeldud, et tema pangakonto on kahtlase tegevuse tõttu külmutatud. Kirjas on välja toodud, et Keit peaks võimalikult kiiresti klõpsama e-kirjas oleval viitel, et konto uuesti aktiveerida. Keit pole kindel, kas vastata sõnumile, kustutada see või järgida linki. Milline kolmest valikust oleks antud juhul kõige turvalisem?	1 vastata sõnumile 2 kustutada kiri 3 järgida linki 4 ei oska öelda
6.1 Kirjeldus – raha kasutamine	Millises vanuses Te tõenäoliselt alustate enda kogutud pensioni välja võtmist?	rohkem, kui 5 aastat enne vanaduspensioniga
		kuni 5 aastat enne vanaduspensioniga
		vanaduspensioniiikka jõudes
		kuni 5 aastat peale vanaduspensioniga
		rohkem, kui 5 aastat peale vanaduspensioniga
		ma ei kavatsengi enda pensioni kasutada, vaid pärandan selle
		seda ei ole võimalik prognoosida
6.2 – raha välja võtmine	Kas te pensionile jäädes soovite, et teile kantaks kogu kogutud pensionivara korraga välja, või et pensionifond või kindlustusselts jaotaks selle pikema perioodi peale?	Soovin, et saaksin kogu kogutud pensionivara kohe pensionile jäädes kätte
		Soovin, et saaksin suurema osa kogutud pensionivarast kohe pensionile jäädes kätte, aga väiksema osa võiks jaotada pikema perioodi peale

		<p>Soovin, et saaksin pool kogutud pensionivarast kohe kätte ja poole võiks jaotada pikema perioodi peale</p>
		<p>Soovin, et suurem osa kogutud pensionivarast jaotatakse pikema perioodide peale ja väiksema osa saaksin kohe kätte</p>
		<p>Soovin, et kogu kogutud pensionivara oleks pikema perioodi peale jaotatud</p>
		<p>Soovin, et minu kogutud pensionivara jaotatakse nii pika perioodi peale kui võimalik, ehk elu lõpuni</p>
		<p>See pole oluline, sest mul pole pensioniks sääste</p>
		<p>Ei oska öelda</p>
6.3 Kirjeldus – raha kasutamine	Palun märkige milliste järgnevate tegevustega planeerite enda pensionipõlve rahastada.	<p>II sambasse kogutud varad</p>
		<p>III sambasse kogutud varad</p>
		<p>võttes kasutusele enda isiklikud säästud ja investeringud</p>
		<p>müües enda kodu ja ostes odavama elukoha</p>
		<p>müües enda kodu ja rentides odavama elukoha</p>
		<p>investeeringutelt teenitud dividendidest</p>

		teenitud üüritulust
		peamiselt I pensionisamba rahast
		kolides odavama elatustasemega riiki
		proovin koguda pensionipõlveks nii palju vara, et saan ainult selle passiivsest tulust mugavalt elada
		ma ei ole selle peale mõelnud
		ei oska öelda
7.1 aktuaalne teema	Mida plaanite teha (või olete juba teinud) seoses selle aasta sees rakendunud võimalusega II samba sissemaksete suurust muuta?	jätkan kogumist 2% määraga
		Kavatsen II samba sissemakseid suurendada 4%-ni
		kavatsen II samba sissemakseid suurendada 6%-ni
		Ei ole II sambaga liitunud, kuid kavatsen liituda ja seejärel otsustan sobiva määra
		Ei ole II sambaga liitunud ja ei kavatse ka liituda
		ei ole selle peale mõelnud
		ma ei teadnud, et selline muudatus on toimunud

7.2 aktuaalne teema	Oletame, et Teie tööandja pakub teile tööandjapensioni võimalust – Teie kannate enda brutopalgast teatud osa III pensionisamba fondi ning tööandja kannab fondi samas mahus raha juurde. Kui suure osa enda brutopalgast oleksite sellisel juhul nõus pensionifondi panustama?	1-2%
		3-4%
		5-6%
		7% või rohkem
		ei panustaks midagi
		kogun juba niigi III sambas piisavas mahus ja ei panustaks täiendavalt midagi
		ei oska öelda
7.3 aktuaalne teema	Milline järgnevatest kirjeldab kõige paremini teie kogumist II pensionisambasse?	võtsin II pensionisamba raha välja ning ei plaani ka kunagi uuesti liituda
		võtsin II pensionisamba raha välja ning plaanin hiljem uuesti liituda
		ei ole veel võtnud II pensionisamba raha välja, kuid plaanin seda tulevikus enne pensionile jäämist teha
		ei ole võtnud II pensionisamba raha välja ning ei plaani seda ka enne pensionile jäämist teha
		ma ei ole kunagi II pensionisambaga liitunud
		ei oska öelda

8.1 – 8.4 hoiak	<p>Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I pensionisammas tagab praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku • ma usaldan Eesti pensionisüsteemi • Eesti pensionisüsteem muutub nii tihti, et enda pensioni on võimatu planeerida • Ma soovin, et pensionid oleksid Eestis võimalikult võrdsed 	üldse mitte
		mitte väga
		keskmiselt
		üsna palju
		väga palju
		ei oska öelda
8.5 – 8.7 hoiak	<p>Kui palju Te muretsete, et Teie pension on väiksem järgmistel põhjustel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • minu pensionieas on töötavaid inimesi Eestis vähem ja pensionäre rohkem kui praegu • pensionifondide tootluse ebastabiilsus • ohud Eesti kui riigi tulevikule 	üldse mitte
		mitte väga
		keskmiselt
		üsna palju
		väga palju
		ei oska öelda

9.1 Taust	Milline järgnevatest kirjeldab Teie töötamise olukorda kõige paremini (võimalik valida mitu varianti)	olen palgatöötaja
		olen ettevõtja (iseendale tööandja)
		olen töötu ja otsin tööd
		olen töötu ja ei otsi tööd
		hoolitsen kodu ja laste eest
		olen pensionil
		olen õpilane/üliõpilane
		muu
9.2 Taust	Kas Te olete vähenenud töövõimega?	ei, ma ei ole vähenenud töövõimega
		jah, olen osalisel määral vähenenud töövõimega
		jah, olen täielikult töövõimetu
		ei oska öelda/ei soovi vastata

9.3 Taust	Mitu liiget on Teie leibkonnas? Arvestage palun iseennast ja inimesi, kes elavad Teiega koos.	1
		2
		3
		4
		5 või rohkem
9.4 Taust	Kui suur on ligikaudselt Teie leibkonna sissetulek koos kokku (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)?	alla 500 EUR
		500-999 EUR
		1000-1499 EUR
		1500-1999 EUR
		2000-2499 EUR
		2500-2999 EUR
		3000 või enam EUR
		ei soovi vastata

9.5 Taust	Kui suur on ligikaudselt Teie isiklik sissetulek kuus (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)	alla 500 EUR
		500-999 EUR
		1000-1499 EUR
		1500-1999 EUR
		2000-2499 EUR
		2500-2999 EUR
		3000 või enam EUR
		ei soovi vastata
		sissetulek puudub
9.7 Taust	Kuivõrd nõustute järgmise väitega: “minu praegune isiklik sissetulek on piisav minu igapäevaste kulude katmiseks.	üldse mitte
		mitte väga
		keskmiselt
		üsna palju

		väga palju
		ei oska öelda
9.8 Taust	Mõnikord võib juhtuda, et rahast ei piisa kõikide elamiskulude katmiseks. Kas Teil on viimase 12 kuu jooksul ette tulnud olukord, kus olete pidanud elamiskulude katmiseks võtma laenu?	jah
		ei
		ei oska öelda
9.9 Taust	Teie arvates, mitu aastat elavad Eesti inimesed keskmiselt peale vanaduspensioniiikka jõudmist?	Avatud vastus
9.10 Taust	Mis te arvate, kui mitu aastat Te ise peale vanaduspensioniiikka jõudmist elate?	Avatud vastus
		Ei soovi vastata / ei oska öelda
9.11 Taust	Kuidas Te hindate enda praegust tervislikku olukorda?	väga halb
		üsna halb
		keskmine
		üsna hea
		väga hea

		ei oska öelda
9.12 Taust	Kuidas Te ise ennast hindate, kas Te üldjuhul pigem väldite riske või olete pigem valmis riske võtma	1 ei ole üldse nõus riske võtma ... 10 täiesti nõus riske võtma
9.13 Taust	Kas Te olete üldjuhul nõus osa enda tänastest hüvedest loovutama, et tulevikus seetõttu suuremat kasu saada?	1 ei ole üldse nõus tänaseid hüvesid loovutama ... 10 täiesti nõus tänaseid hüvesid loovutama
10.1	Palun hinnake kuidas teile meeldis seda küsimustikku täita	1 Üldse ei meeldinud 2 Eriti ei meeldinud 3 Nii ja naa 4 Üsna meeldis 5 Väga meeldis
10.2	Kui soovite millegi osas lisaks kommenteerida või küsimustiku osas arvamust avaldada, siis palun kirjutage see siia	Avatud vastus

LISA E

Punktide loomine andmeanalüüsis

Küsimus	Vastuse variandid	Punktide loomine
TEADMISED		
<i>Pensionialaste teadmiste koondskoor kujuneb objektiivsete ja subjektiivsete teadmiste summana, selleks kodeeritakse esmalt mõlema teadmiste punktiskoorile vastavad tõlgendused viiepallisüsteemi. 9-10 punkti saab "väga head teadmised", 7-8 punkti "üle keskmise teadmised", 5-6 punkti "keskmised teadmised", 3-4 punkti "vähesed teadmised", 0-2 punkti "üldse ei tea".</i>		
Objektiivsed teadmised <i>Objektiivsete teadmiste punktiskoor arvutatakse kümnele pensionialasele küsimusele antud õigete vastuste arvuna. Punktide arv jääb vahemikku 0-10 punkti. Punktiskoori tulemused tõlgendatakse järgmiselt: 9-10 punkti "väga head teadmised, 7-8 punkti "üle keskmise teadmised", 4-6 punkti "keskmised teadmised"; 1-3 punkti "vähesed teadmised", 0 punkti "üldse ei tea".</i>		
5.1 Palun sobitage järgmised kirjeldused vastava pensionisambaga:		
1. sellesse pensionisambasse saab hetkel sisse kanda 2% enda brutopalgast ning riik lisab Teie sotsiaalmaksust juurde veel 4%;	1) I sammas 2) II sammas 3) III sammas 4) see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale 5) ei tea	1 punkt õige vastuse eest (II sammas). 0 punkti muudel juhtudel.
2. see pensionisammas on vabatahtlik ning pensionifondi sissemakse suurust saab vabalt valida ja muuta;	1) I sammas 2) II sammas 3) III sammas 4) see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale 5) ei tea	1 punkt õige vastuse eest (III sammas). 0 punkti muudel juhtudel.
3. see pensionisammas põhineb enamjaolt sellel, kui kaua olete Eestis elanud ja töötanud.	1) I sammas 2) II sammas 3) III sammas 4) see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale 5) ei tea	1 punkt õige vastuse eest (I sammas). 0 punkti muudel juhtudel.
Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte (üldjuhul, st mitte arvestades erandeid nagu puuduv töövõime). Palun märkige iga väite kohta kas see on Teie hinnangul tõene või väär:		
5.2 1. III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmine enda isiklikku aktsiaportfelli	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.

5.3	2. II pensionifondi osakuid on võimalik fondide vahel vahetada	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.
5.4	3. Sissemakse II pensionisambasse tehakse enne palgalt tulumaksu maksmist	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.
5.5	4. I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.
5.7	6. Eestis on võimalik korraga saada nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.
5.8	7. II ja III pensionifondi osakud on päritavad	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (tõene). 0 punkti muudel juhtudel.
5.9	8. Pensioni investeerimiskonto avamiseks peab pensionivara väärtus olema vähemalt 10 000 eurot	1) tõene 2) väär 3) ei oska öelda	1 punkt õige vastuse eest (väär). 0 punkti muudel juhtudel.

Subjektiiivsed teadmised

Subjektiiivsete teadmiste punktiskoori arvutamiseks kasutatakse kolme pensionialast küsimust, millest kaks näitavad hinnangut individuaalsetele teadmistele ja üks hinnangut süsteemispetsiifilistele teadmistele. Punktide arv jääb vahemikku 0-5 punkti. Punktiskoori tulemused tõlgendatakse järgmiselt: 4-5 punkti "väga head teadmised, 3 punkti "keskmised teadmised"; 1-2 punkti "vähesed teadmised", 0 punkti "üldse ei tea".

2.9	Kui Te võtate arvesse kogu enda pensioniks säästetud netovara (ehk lahutades maha võlad), sealhulgas II ja III sambasse kogunenud summa, siis millisesse vahemikku selle väärtus jääb?	1) alla 1000 euro 2) 1 000 - 10 000 eurot 3) 10 000 - 50 000 eurot 4) 50 000 - 100 000 eurot 5) üle 100 000 euro 6) ei oska öelda	1 punkt vastuse variantide 1..5 eest. 0 punkti kui vastab "ei oska öelda" (vastuse variant 6)
2.1 0.	Kui suur on teie eeldatav igakuine pension?	1) avatud vastus 2) ei oska öelda	1 punkt kui vastab avatud vastuses numbrilise väärtuse. 0 punkti kui vastab "ei oska öelda" (vastuse variant 2)
4.1	Kuidas hindate enda teadmisi Eesti pensionisüsteemi kohta?	1) tean sellest väga vähe 2) tean sellest vähe 3) tean sellest keskmiselt 4) tean sellest üsna palju 5) tean sellest väga palju 6) ei oska öelda	3 punkti kui teadmised on üle keskmise (vastuse variandid 4 ja 5), 2 punkti kui teadmised on keskmised (vastuse variant 3), 1 punkti kui teadmised on vähesed (vastuse variandid 1 ja 2). 0 punkti kui vastab "ei oska öelda" (vastuse variant 6)

	Küsimus	Vastuse variandid	Punktide loomine
TEGUTSEMINE			
<i>Tegutsemise koondskoor kujuneb neljale küsimusele antud vastuste punktide summana. Punktide arv jääb vahemikku 0-8 punkti.</i>			
2.5	Mil määral nõustute järgmiste väidetega: ma planeerin aktiivselt enda pensioni rahaasju.	1) üldse mitte 2) mitte väga 3) keskmiselt 4) üsna palju 5) väga palju 6) ei oska öelda	2 punkti kui vastab "väga palju" või "üsna palju" (vastuse variandid 4 ja 5), 1 punkt kui vastab "keskmiselt" (vastuse variant 3). 0 punkti muudel juhtudel.
2.11	Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi: kasutanud pensionikalkulaatorit.	1) iseseisvalt 2) pereliikme või sõbra abiga 3) kellegi teise abiga 4) veel mitte aga plaanin varsti iseseisvat teha 5) veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha 6) ei ole seda teinud ning ei plaani ka kunagi teha	2 punkti kui vastab "iseseisvalt", "pereliikme või sõbra abiga" või "kellegi teise abiga" (vastuse variandid 1, 2, 3), 1 punkti kui vastab "veel mitte aga plaanin varsti iseseisvalt teha" või "veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha" (vastuse variandid 3 ja 4). 0 punkti muudel juhtudel.
2.12	Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi: jälginud interneti või mobiiliäpi teel oma pensionikonto seisu.	1) iseseisvalt 2) pereliikme või sõbra abiga 3) kellegi teise abiga 4) veel mitte aga plaanin varsti iseseisvat teha 5) veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha 6) ei ole seda teinud ning ei plaani ka kunagi teha	2 punkti kui vastab "iseseisvalt", "pereliikme või sõbra abiga" või "kellegi teise abiga" (vastuse variandid 1, 2, 3), 1 punkti kui vastab "veel mitte aga plaanin varsti iseseisvalt teha" või "veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha" (vastuse variandid 3 ja 4). 0 punkti muudel juhtudel.
2.13	Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi: hinnanud, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele.	1) iseseisvalt 2) pereliikme või sõbra abiga 3) kellegi teise abiga 4) veel mitte aga plaanin varsti iseseisvat teha 5) veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha 6) ei ole seda teinud ning ei plaani ka kunagi teha	2 punkti kui vastab "iseseisvalt", "pereliikme või sõbra abiga" või "kellegi teise abiga" (vastuse variandid 1, 2, 3), 1 punkti kui vastab "veel mitte aga plaanin varsti iseseisvalt teha" või "veel mitte aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha" (vastuse variandid 3 ja 4). 0 punkti muudel juhtudel.

Allikas: autorite koostatud

LISA F

Pensioniks kogumisviiside kategoriseerimine

SÜSTEEMIS INVESTEERIMINE	
<p><u>Valitud (üks või mitu järgnevatest valikutest):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • II pensionisambasse kogumine (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto) • III pensionisambasse kogumine (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensioni kindlustusleping) 	<p><u>Lisaks võib täiendavalt esineda üks või mitu järgnevatest valikutest:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Isiklike investeerinute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad) • Kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida • Välismaal töötamine ja välisriigi pensioni kogumine • Investeerimine väärisesemetesse (nt kunst, ehted) • Investeerimine väärtuslikkesse maavaradesse (kuld, hõbe) • Investeerimine ühisrahastuse platvormidel • Investeerimine krüptorahadesse või välisvaluutadesse eesmärgiga need pensionini alles hoida • Raha hoidmine tavapärasel pangakontol • Enda kodu ostmise eesmärgiga selles ka pensionieas elada • Elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa • Tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontole raha kogumine • Vara enda ettevõttesse kogumine eesmärgiga see pensionieas välja võtta
ISESEISEV INVESTEERIMINE	
<p><u>Valitud (üks või mitu järgnevatest valikutest):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Isiklike investeerinute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad) • Kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida • Välismaal töötamine ja välisriigi pensioni kogumine • Investeerimine väärisesemetesse (nt kunst, ehted) • Investeerimine väärtuslikkesse maavaradesse (kuld, hõbe) • Investeerimine ühisrahastuse platvormidel • Investeerimine krüptorahadesse või välisvaluutadesse eesmärgiga need pensionini alles hoida 	<p><u>Lisaks võib täiendavalt esineda üks või mitu järgnevatest valikutest:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Raha hoidmine tavapärasel pangakontol • Enda kodu ostmise eesmärgiga selles ka pensionieas elada • Elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa • Tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontole raha kogumine • Vara enda ettevõttesse kogumine eesmärgiga see pensionieas välja võtta

KOGUMINE	
<u>Valitud (üks või mitu järgnevatest valikutest):</u> <ul style="list-style-type: none">• Raha hoidmine tavapärasel pangakontol• Enda kodu ostmine eesmärgiga selles ka pensionieas elada• Elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa• Tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontole raha kogumine• Vara enda ettevõttesse kogumine eesmärgiga see pensionieas välja võtta	
EI SÄÄSTA	
<u>Valitud:</u> <ul style="list-style-type: none">• Ma ei säästa pensioniks	

Allikas: autorite koostatud

LISA G

Süsteemispetsiifiliste teadmiste jaotus soo ja vanusegruppide lõikes

	Kokku	Sugu		Vanus				
		Mehed	Naised	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Q11: Palun sobitage järgmised kirjeldused vastava pensionisambaga.								
[Q11r1] sellesse pensionisambasse saab hetkel sisse kanda 2% enda brutopalgast ning riik lisab teie sotsiaalmaksust juurde veel 4%.								
1. õige vastus, II samm	72%	73%	71%	72%	73%	72%	73%	69%
2. vale vastus	13%	13%	12%	13%	14%	12%	13%	12%
3. ei oska öelda	16%	14%	17%	15%	13%	16%	14%	19%
[Q11r2] see pensionisamm on vabatahtlik ning pensionifondi sissemaks suurust saab vabalt valida ja muuta.								
1. õige vastus, III samm	75%	74%	77%	83%	82%	73%	75%	68%
2. vale vastus	12%	12%	11%	9%	11%	11%	13%	13%
3. ei oska öelda	13%	14%	12%	8%	7%	16%	12%	19%
[Q11r3] see pensionisamm põhineb enamjaolt sellel, kui kaua olete Eestis elanud ja töötanud.								
1. õige vastus, I samm	59%	62%	55%	58%	60%	57%	59%	59%
2. vale vastus	19%	19%	19%	23%	21%	19%	18%	16%
3. ei oska öelda	22%	19%	25%	18%	19%	24%	23%	25%
Q12: Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte (üldjuhul, st mitte arvestades erandeid nagu puuduv töövõime).								
[Q12r1] III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmine enda isiklikku aktsiaportfelli.								
1. õige vastus, tõene	38%	39%	36%	39%	46%	40%	33%	32%
2. vale vastus	9%	12%	6%	11%	9%	9%	8%	8%
3. ei oska öelda	54%	49%	58%	51%	45%	52%	58%	61%
[Q12r2] II samba pensionifondi osakuid on võimalik fondide vahel vahetada.								
1. õige vastus, tõene	54%	60%	49%	50%	60%	54%	53%	53%
2. vale vastus	8%	8%	9%	8%	10%	7%	8%	7%
3. ei oska öelda	38%	33%	42%	42%	30%	39%	39%	40%
[Q12r3] Sissemaks II pensionisambasse tehakse enne palgalt tulumaksu maksmist.								
1. õige vastus, tõene	50%	51%	49%	46%	52%	49%	53%	48%
2. vale vastus	10%	11%	10%	13%	10%	10%	9%	11%
3. ei oska öelda	40%	38%	41%	41%	38%	41%	38%	41%
[Q12r4] I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat.								
1. õige vastus, tõene	40%	39%	40%	35%	38%	35%	37%	51%
2. vale vastus	15%	17%	14%	16%	14%	19%	16%	11%
3. ei oska öelda	45%	44%	46%	48%	49%	46%	46%	38%
[Q12r5] Eestis on võimalik saada korraga nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid.								
1. õige vastus, tõene	48%	54%	43%	40%	50%	46%	48%	52%
2. vale vastus	19%	17%	21%	21%	20%	21%	18%	15%
3. ei oska öelda	33%	29%	36%	39%	30%	32%	33%	33%

	Kokku	Sugu		Vanus				
		Mehed	Naised	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
[Q12r7] II ja III pensionifondi osakud on päritavad.								
1. õige vastus, tõene	56%	55%	56%	35%	50%	58%	61%	61%
2. vale vastus	11%	10%	11%	19%	14%	9%	10%	6%
3. ei oska öelda	34%	34%	33%	46%	36%	33%	29%	32%
[Q12r8] Pensioni investeerimiskonto avamiseks peab pensionivara väärtus olema vähemalt 10 000 eurot.								
1. õige vastus, väär	47%	50%	45%	44%	50%	48%	48%	43%
2. vale vastus	3%	3%	3%	5%	5%	3%	3%	2%
3. ei oska öelda	50%	47%	52%	51%	45%	48%	48%	56%
KOKKU								
1. õige vastus	54%	56%	52%	50%	56%	53%	54%	54%
2. vale vastus	12%	12%	12%	14%	13%	12%	12%	10%
3. ei oska öelda	34%	32%	36%	36%	31%	35%	34%	36%

Allikas: autorite koostatud

Summary

KNOWLEDGE AND ATTITUDES RELATED TO PENSION SAVINGS AMONG THE WORKING-AGE POPULATION OF ESTONIA

Kerli Lill & Ingrid Tivas

In recent decades, the aging of the population has put a strain on the financial sustainability of pension systems. Additionally, the rise of non-traditional employment structures, like platform work, has enabled some individuals to neglect retirement saving. Given these trends, governments face increasing challenges in managing the pension system. Therefore it is important for individuals to assume greater personal responsibility for their financial well-being in later years and understand the impact of their current choices on future welfare, thereby making informed decisions.

A focus on financial literacy is crucial for making both short- and long-term wise financial decisions, ultimately leading to personal economic well-being. Empirical studies indicate that financial literacy is essential for successful retirement preparation. However, despite growing global attention to financial literacy, there is still relatively little research simultaneously addressing knowledge, attitudes and behavior related to retirement.

In studies conducted in the Netherlands, Sweden, Finland, Denmark, and the UK, it was found that while there is significant interest in financial security during retirement, knowledge about pension systems and future retirement income is often lacking. Despite this, many individuals are hesitant to engage with retirement planning due to its complexity and long-term uncertainty. The questionnaire created for studying pension literacy in Estonia drew from practices in the aforementioned countries, covering five distinct areas: demographic and socio-economic factors; pension-related choices, awareness, knowledge, and understanding; current issues; confidence; motivation, and attitudes.

Data collected from 1854 respondents by Norstat Eesti AS revealed that Estonian adults performed similarly to Finns and Danes in answering pension-related questions, however, gaps in knowledge were evident. Notably, men generally displayed better objective as well as subjective pension knowledge. Surprisingly, many rate their pension knowledge lower than actual test results suggest. Correlation analysis indicated a positive relationship between pension knowledge and saving for retirement, with individuals possessing better knowledge being more likely to save for retirement, particularly through the state pension

system. Better knowledge was also associated with a more active management of pension assets.

While individuals expressed concern about retirement savings adequacy, as much as a fifth of the respondents did not save for retirement. Many consider a good pension important, feel responsible for it, and worry about external factors like population aging, though these attitudes don't significantly influence saving behavior. Interestingly, half of the respondents distrust the pension system, regardless of whether they save or not. Lastly, pension security has decreased compared to the previous year while showing a strong correlation with pension saving and active engagement.

Overall, the study underscores the importance of enhancing pension literacy through targeted measures to improve understanding of retirement savings and income adequacy. Future research could delve deeper into causal relationships between variables. Repeating the survey would enable tracking trends and the impact of educational efforts, informing policy development.

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Kerli Lill ja Ingrid Tivas,

anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) meie loodud teose

“Eesti tööealise elanikkonna teadmised, hoiakud ja finantskäitumine seoses pensioni kogumisega”,

mille juhendaja on Kristjan Pulk

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele.

Kinnitame, et lihthtsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kerli Lill ja Ingrid Tivas

21.05.2024